

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2017:
 - Claes Wiklund
 - Arne Hardis
 - Jan-Anders Ekström
 - Arna Schram
 - Harald Stanghelle
 - Maggie Strömberg
- Seder och bruk i Norden
- Nordiska publicister: Børge Outze
- Peter Dahl på Sven-Harrys konstmuseum
- Intervju med NR-pristagaren Susanna Mälkki
- Björn von Sydows tal på Nationaldagen 6 juni

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2018 • Häfte 2

NORDISK TIDSKRIFT 2/2018

INNEHÅLL

Artiklar

Tema Politik och ekonomi i Norden 2017:	
Parlamentsval i Island och Norge 2017. <i>Claes Wiklund</i>	113
Blåt sammenbrud. Dansk politik 2017. <i>Arne Hardis</i>	117
Populistpartiet sprack – regeringen sitter kvar. Finland år 2017. <i>Jan-Anders Ekström</i>	125
Politik och ekonomi på Island 2017. <i>Arna Schram</i>	135
Det utrolige året. Politikk og økonomi i Norge i 2017. <i>Harald Stanghelle</i>	143
Misstroendets år. Svensk politik 2017. <i>Maggie Strömberg</i>	153
Avtal och beslut – seder och bruk i Norden. <i>Bo Andersson</i>	165
Ledande nordiska publicister: 5. Børge Outze. <i>Peter Wivel</i>	173
Världar av fantasi och verklighet. Konstnären Peter Dahls liv och verk. <i>Lena Wiklund</i>	181
Den skandinaviske møntunion – en parallel till euro'en? <i>Jørn H. Kjær</i>	185
Energiknippet Birgitta Ulfsson. <i>Anja Kuusisto</i>	191
<i>NT-Intervjun</i>	
"Utan Norden mister vi en avgörande del av identiteten". Samtal med NR-pristagaren Susanna Mälkki. <i>Wilhelm Kvist</i>	195
* * *	
<i>För egen räkning</i>	
Tal på den svenska nationaldagen. <i>Björn von Sydow</i>	203
<i>Krönika om nordiskt samarbete</i>	
Samarbetet över Atlanten och i Europa viktigt för Norden. <i>Anders Ljunggren</i>	207
* * *	
<i>Letterstedtska föreningen</i>	
Antologiseminar i Oslo 2018 om "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet". <i>Jan Kløvstad</i>	209
Seminarium om LF-antologin i Reykjavik 2018. <i>Snjólaug Ólafsdóttir</i>	211
* * *	
<i>Bokessä</i>	
När Leijonborg blev "Lejonkung" 2002. <i>Claes Wiklund</i>	213
<i>Kring böcker och människor</i>	
Poetisk eksperiment mellom to grannespråk. <i>Hans H. Skei</i>	219
Helgi Tómasson – isländsk balettstjärna med världen som scen. <i>Sesselja G. Magnúsdóttir</i>	220
Skandinavismens historia. <i>Guy Lindström</i>	223
Globaliseringen ger både vinnare och förlorare. <i>Patrik Harald</i>	225
* * *	
Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	229
* * *	
Sammanfattning	231
Tiivistelmä	232

CLAES WIKLUND

PARLAMENTSVAL I ISLAND OCH NORGE 2017

Inledning

Parlamentsval hölls i både Norge och Island på hösten 2017. I Norge blev resultatet fortsatt regeringsinnehav för Høyres Erna Solberg och koalitionspartnern Fremskrittspartiet. En breddning av det parlamentariska underlaget skedde genom Venstres inträde i regeringskretsen.

På Island avlöstes en trepartiregering ledd av Självständighetspartiets Bjarni Benediktsson med Renässanspartiet (Viðreisn) och Ljus framtid (Björt framtíð) som regeringspartners av en ny och annorlunda trepartiregering efter valet den 28 oktober 2017. Grön vänsters ledare Katrin Jakobsdóttir ställde sig i spetsen för den nya isländska koalitionsregeringen i vilken också Självständighetspartiet och Framstegspartiet ingår.

Kommunalval hölls i Finland i april månad 2017. De tre regeringspartierna centern, samlingspartiet och sannfinländarna gick tillbaka liksom socialdemokraterna. Kommunalvalets vinnare blev De gröna.

I Danmark stundade kommunalval och regionala val i november månad. I de 98 kommunerna och de fem regionerna skördade Socialdemokratiet de största framgångarna. Trots, eller kanske på grund av, regeringsinnehavet gick Venstre som traditionellt brukar stå starkt på kommunnivå tillbaka.

Val till riksdag, landsting/regioner och de 290 kommunerna äger rum samtidigt vart fjärde år i Sverige. Den 9 september 2018 är det dags för de svenska väljarna att bege sig till vallokalerna.

Skribenterna och tecknarna

Tre män och två kvinnor svarar också i år för de politiska översikterna. Arne Hardis som är politisk redaktör på *Weekendavisen* har levererat sin sjuttonde danska översikt i oavbruten följd. Än fler översikter har Jan-Anders Ekström presterat eftersom han författat sin tjugotredje finländska översikt. Arna Schram är inne på sin femtonde isländska politiska redogörelse. Samma antal uppvisar *Aftenpostens* Harald Stanghelle beträffande norsk politik. Nykomling i sammanhanget är Maggie Strömberg som skriver för andra gången i NT om svensk politik. Hon har annars sin dagliga gärning som politikreporter på *Sveriges Radio*.

Tecknarna är beprövade kort. Jens Hage förgyller *Berlingske Tidendes* spalter med sina tecknade kommentarer. Wilfred Hildonen publicerar sedan många år tillbaka sina alster på svenskspråkiga *Hufvudstadsbladets* ledarsida.

Halldór Baldursson politiska karikatyrer återfinns numera i *Frettablaðið* som är Islands mest spridda dagstidning. Norska politiker och andra makthavare grillas dagligen och stundligen av Inge Grødum i *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki är svensk och numera frilansteknare.

Tyvänn har det politiska tecknandet blivit ett alltmera sällsynt inslag i den nordiska dagspressen. Förr kunde till exempel en svensk landsortstidning som *Östersunds-Posten* hålla sig med en egen karikatyrteknare. Idag saknar dessvärre de stora huvudstadstidningarna ofta en fast tecknarstab. Med saknad kan man drömma sig tillbaka till nordiska storheter i den politiska karikatyrbranschen som Bo Bojesen i danska *Politiken*, Kari Suomalainen i *Helsingin Sanomat*, Sigmund i *Morgunblaðið*, Pedro i *Verdens Gang*, Poul Strøyer i *Dagens Nyheter*, Riber Hansson i *Svenska Dagbladet* samt sist men inte minst EWK (Ewert Karlsson) i *Aftonbladet*. Synd på så rara ärtor, kan man som hängiven dagstidningsläsare tycka att det är.

Val överallt utom i Sverige

Det norska stortingsvalet i september 2017 ledde till mandatförluster för det största oppositionspartiet Arbeiderpartiet som förlorade sex mandat. Regeringspartiet Høyres förlust blev något mindre. Även dess koalitionspartner Fremskrittspartiet fick notera en mindre mandatförlust. Valets solklara vinnare blev Senterpartiet som ökade på sitt mandattal från 10 till 19. Även Socialistisk Venstreparti (SV) noterade en valframgång. Fyra mandat ytterligare blev utfallet för SV. In på Stortinget kom också ett nionde parti nämligen Rødt som fick ett mandat. Samma fick Miljøpartiet De Grønne. Allt sammantaget föranledde valutslaget komplicerade och i tiden långt utdragna förhandlingar. I slutänden kom Erna Solbergs regering att utökas från två till tre partier i och med Venstres inträde. Kristelig Folkeparti betackade sig däremot för regeringsansvaret.

En månad senare än i Norge gick de isländska väljarna till val för att utse ett nytt Allting. Den sittande trepartikoalitionen avlöstes av en ny ministär med samma antal partier. Det isländska valets segrare blev Venstrepartiet – De Grønne som belönades med statsministerposten genom Katrín Jakobsdóttir. Självständighetspartiet fick vidkännas mandatmässiga förluster men blev ändå landets största parti med 16 mandat. Framstegspartiet gjorde på stället marsch och behöll sina 8 mandat trots partisplittringen strax före valet. Sammantaget åtta partier har nu tagit plats i Alltinget.

Mera i skymundan gick Finland till kommunalval i april månad. Samtliga tre regeringspartier backade. Samma öde vederfors Socialdemokraterna. Störst framgång hade De gröna som ökade sitt väljarunderlag med dryga 8 procentenheter. Även tre andra småpartier gick fram något.

De danska kommunalvalen hölls i november 2017. Socialdemokraterna överflyglade regeringspartiet Venstre med komfortabla 32,4 procent mot 23,1. Det relativt nytillkomna partiet Alternativet hade vissa framgångar.

Och en bit in i januari 2018 omvalde de finländska väljarna – redan i den första valomgången – den sittande presidenten Sauli Niinistö för en ny sex-årsperiod med förkrossande 62,6 procent av rösterna. För sex år sedan kunde Niinistö besegra motkandidaten i andra omgången Pekka Haavisto med exakt samma procentsiffra (62,6 %). I första valomgången 2012 fick Niinistö nöja sig med 37,0 procent.

Några regeringsombildningar i Norden

Det tog lång tid för Erna Solberg att bredda sin regering genom att i den också inkludera Venstre. Tre nya statsråd från Venstre trädde in i Solberg-regeringen efter fyra månaders intensivt förhandlande. Venstreledaren Trine Skei Grande blev kulturminister, Ola Elvestuen klimat- och miljöminister och Iselin Nybø forskningsminister m.m. Norges första kvinnliga utrikesminister hämtades från Høyre. Ine Eriksen Søreide hade tidigare beklätt försvarsministerposten. En bit in på 2018 fick den kontroversiella justitie- och invandringsministern Sylvi Listhaug lämna regeringen efter att ha åstadkommit våldsam inrikespolitisk turbulens. Inför hotet om misstroendeförklaring avgick hon självmant.

Den politiska och mediala uppståndelsen kring statliga Transportstyrelsens olagliga hantering av sekretessbelagd information ledde till att statsminister Stefan Löfven – inför hotet om en kommande misstroendeförklaring – nödgades offra två av sina statsråd nämligen den populära inrikesministern Anders Ygeman och den mera anonyma infrastrukturministern Anna Johansson. Dock vägrade Löfven att vika ner sig när det gällde den kompetente försvarsministern Peter Hultqvist. Av hälsoskäl lämnade sjukvårdsminister Gabriel Wikström samtidigt regeringen. Nya statsråd blev Helene Fritzon och Tomas Eneroth som blev migrationsminister respektive infrastrukturminister.

Skiften på partiledarposterna

Den allt överskuggande händelsen på partifronten i Finland var att regeringspartiet sannfinländarna splittrades. Sedan Europaparlamentarikern Jussi Halla-Aho valts till partiledare efter Timo Soini gick det inte att hålla ihop partiet längre. Avhopparna inom sannfinländarna bildade småningom det som kom att kallas Blå framtid varvid partiets ministrar kunde kvarstanna i regeringen efter en del politiska turer.

Gröna förbundets partiledare Ville Niinistö hade suttit på sin post i sex år och måste därför enligt partiets regler lämna den. Hans efterträdare blev Touko Aalto.

På Island öppnade Framstegspartiets förre ordförande Sigmundur Davíð Gunnlaugsson eget efter att förlorat en nomineringsstrid inom sitt gamla parti. Hans nya parti Centerpartiet kom också in i Alltinget efter valet. Regeringspartiet Viðreisins ordförande Benedikt Jóhannesson avgick strax före alltingsvalet. Han efterträddes av þorgerður Katrín Gunnarsdóttir. Valförlusten föranledde ett byte på ordförandeposten även inom Björt framtíð i och med att Óttarr Proppé kastade in handduken.

I Sverige sitter moderata partiledare, eller förr högerpartiledare, ofta på sin post i kortare perioder jämfört med vad som är fallet inom andra riksdagspartier. Gunnar Heckscher och Bo Lundgren fick nöja sig med att kreera partiledarrollen i fyra år. Yngve Holmberg och Ulf Adelsohn ledde partiet i fem. Den interna kritiken mot moderatledaren Anna Kinberg Batra blev till slut henne övermäktig. Hon valde att avgå efter knappt tre år som partiledare på hösten 2017. Efterträdare blev Ulf Kristersson som var sjukförsäkringsminister under Fredrik Reinfeldts andra statsministerperiod.

Inom Liberalerna utmanade den fd EU-ministern Birgitta Ohlsson utan framgång den sittande partiledaren Jan Björklund. Ohlsson beslöt sig efter misslyckandet för att lämna politiken helt och hållet.

Det nordiska samarbetet

Till sist helt kort något om det officiella nordiska samarbetet. Nordiska rådet höll sin 69:e huvudsession i Helsingfors i oktober månad. Dessförinnan arrangerade Nordiska rådet en särskild temasession i Oslo i april 2017 om flyktingfrågan. President i Nordiska rådet var under 2017 Britt Lundberg från Åland. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Antalet rådsutskott är numera fyra, ett för kunskap och kultur, ett för hållbarhet, ett för tillväxt och utveckling och ett för välfärd. Därtill kommer presidiet som är rådets styrelse. Partigrupperna i rådet är fem till antalet: Den konservativa gruppen, Mittengruppen, Den socialdemokratiska gruppen, Nordisk grön vänster och Nordisk frihet. Nordiska rådets direktör är svenska Britt Bohlin, fd riksdagsledamot och landshövding.

Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Norge vars program för 2017 var inriktat på vatten, natur och människor. Antalet fackministerråd uppgår till elva. Inklusivt samarbetsministrarna blir det tolv ministerråd. Generalsekreteraren Dagfinn Høybråten har ett förflutet som president i Nordiska rådet och som norskt statsråd.

Under 2019 firar Föreningarna Norden 100 år. 1919 bildades Föreningarna Norden i Danmark, Norge och Sverige. En systerförening på Island tillkom 1922. Pohjola-Norden i Finland etablerades 1924.

ARNE HARDIS

BLÅT SAMMENBRUD

Dansk politik 2017

2016 var et slemt år for den regeringsbærende borgerlige blok. 2017 blev værre, skriver Arne Hardis, politisk redaktør ved *Weekendavisen*.

I Danmark er det statsministerens ret at udskrive valg, præcis når han eller hun vil inden for den fireårige valgperiode, mens borgmestrene ude i kommunerne sidder i faste, fireårige perioder. Det betyder, at kommunalvalget af og til kommer til at fungere som en slags midtvejsvalg; til det lokale drama føjer sig et landspolitisk spørgsmål: Hvordan er partiernes ”form”, deres popularitet i det urolige vælgerhav.

Som sådan kom de kommunale valg i november 2017 til at fungere. De 98 kommuner og fem regioner gik til valg to år og fem måneder efter folketingsvalget i juni 2015, og det var partierne sig meget bevidst. Dansk Folkeparti, som plejer at have en meget veludviklet sans for bevægelser blandt vælgerne og tillige en meget professionel mediekommunikation, fornemmede, at nu skulle man bryde igennem som borgmesterparti. Man har siden stiftelsen i 1995 haft gode resultater ved folketingsvalgene, mens der ude i kommunerne har været mere behersket opbakning. Men nu...

De relevante 2-3 kommuner blev udpeget, hvor det skulle være muligt at række ud efter borgmesterkæden. Partiledelsen lod sig på valgaftenen 21. november forevige siddende klar ved telefonerne, når nu de lokale skulle høste gevinsterne af folkegunsten og måske havde brug for råd og vejledning fra de mere garvede landspolitikere som partiformand Kristian Thulesen Dahl og Peter Skaarup. De har begge været med helt siden dagene i det kaotiske Fremskridtspartiet, som Dansk Folkeparti i 1995 udsprang af.

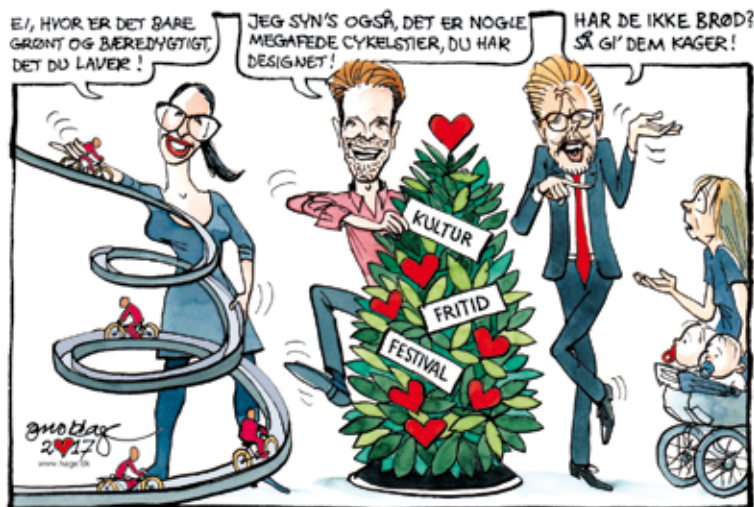
Telefonerne forblev tavse. Ikke én af de udpegede kommuner gav gevinst, tværtimod fik Dansk Folkeparti en notabel øretæve af vælgerne: kommunalt gik man fra godt ti procent til knap ni procent i gennemsnit på landsplan. Det var et lille plaster på såret, at den klejne ø-kommune Læsø noget overraskende endte med en borgmesterpost til partiet trods et pænt valg til konkurrenten fra Venstre – det er den slags rævekager, der hyppigt bages i kommunalpolitik.

Valget blev dermed en bekræftelse af, at Dansk Folkeparti har tabt luft, siden partiets europæiske mirakelmand, Morten Messerschmidt, blev ramt af mistanke om misbrug af EU-midler. Ved Folketingsvalget i 2015 fik Dansk Folkeparti over 21 procent af stemmerne, meningsmålingerne har de sidste halvandet år konsekvent spået partiet en landspolitisk opbakning pænt under 20 procent.

For Socialdemokratiet var det kommunale valgresultat omvendt. Partiet gik pænt frem og erobrede så mange borgmesterposter, at Mette Frederiksens parti nu igen er det suverænt stærkeste i den kommunale verden (32,4 procent til Socialdemokratiet mod 23,1 procent til Venstre, som lige som Dansk Folkeparti gik tilbage kommunalt).

Ellers var de kommunale valg interessante for to forhold, som begge har med venstrefløjens at gøre. For det første befæstede Alternativet sin position som andet og mere end en krusning i vælgerhavet. Den folkelige fremgang synes brudt noget, og man har også haft en del mindre sager om en partikultur med alternative seksuelle konnotationer, som medierne ofrede stor opmærksomhed. Men partiet, som kom i Folketinget i 2015 anført af den tidligere radikale folketingsmand og minister Uffe Elbæk, fik adskillige byrødder valgt i 15 af de 98 kommuner. Budskabet om grøn omstilling, negativ vækst og social omsorg har mere varig appel til en del danskere. Tillige fik partiet en borgmesterpost i København, som gik til Niko Grünfeld.

Og netop venstrefløjens valg af borgmesterposter i hovedstaden var et andet interessant resultat af kommunalvalget. Både Alternativet og Enhedslisten involverede sig i en kampagne mod den siddende borgmester for beskæftigelse og integration, Anna Mee Allerslev fra De Radikale. Hun var for skrap og for hård mod de mange borgere, som har svært ved at finde en plads på arbejdsmarkedet, lød anklagen. Men da de to venstrefløjspartier fik chancen for at vælge Allerslevs borgmesterpost – den slags går efter tur styret af partiernes

Tre politikere, som ikke ville sætte sig på den besværlige post som beskæftigelsesborgmester: Fra venstre Enhedslistens Ninna Hedeager Olsen, Alternativets Niko Grünfeld og Socialdemokratiets overborgmester, Frank Jensen. Tegning: Jens Hage.

størrelse – valgte Enhedslisten teknik og miljø og Alternativet kulturen. Var det alligevel ligegyldigt, hvem der havde ansvaret for beskæftigelse og integration? Eller var anklagerne mod Allerslev ubeføjede?

Det borgmesterdrama udløste voldsom vrede især i Enhedslistens bagland. Man har historisk betragtet sig som de svages beskytter, men venstrefløjen er tydeligvis under forvandling. Cykelstier og teater hellere end en skjærmende hånd til de svage?

Dansk Folkepartis paradigmeskifte

Bevægelserne i vælgerhavet kunne jo være tålelige for den blå blok anført af Venstres statsminister, Lars Løkke Rasmussen, hvis de rømmede mandater blev i blå blok. Men den landspolitiske vælgertrafik er ifølge meningsmålingerne som ved kommunalvalget: Fra Venstre og Dansk Folkeparti siver vælgere til Socialdemokratiet. Sidstnævnte parti har anført af Mette Frederiksen konsekvent lagt en mere udlændinge-restriktiv kurs og til gengæld sagt nej til at medvirke til velfærdsreformer af den slags, som gør store vælgergrupper utilfredse. Det er Socialdemokratiet blevet belønnet for af vælgerne. Ikke meget, men i Danmark er valgene mellem de to blokke gerne tætte, så alle holder øje med vælgervandringerne hen over dansk politiks midterskel.

Denne vælgervandring har endnu en ulempe for det blå Danmark. Nederlaget ved kommunalvalget, udsigten til mange familiesammenføringer af flygtningefamilier og det lille vælgeropbrud har tilsammen fået Dansk Folkeparti til at skærpe den udlændingepolitiske kurs. For at acceptere de skattelettelser, som er så betydningsfulde for regeringen og især for det lille parti Liberal Alliance, begyndte Kristian Thulesen Dahl efter kommunalvalget pludselig at kræve et såkaldt paradigmeskifte i udlændingepolitikken.

På dansk betyder det, at Dansk Folkeparti lægger vægt på, at asylsøgere skal hjem igen, så snart der er nogenlunde fred i deres land. Konkret gælder kravet godt 4.000 syriske flygtninge. I løbet af 2018 får de ret til familiesammenføring, og det ventes at betyde yderligere 5-6.000 nye syrere i Danmark.

Dansk Folkeparti ville kort før jul have statsminister Lars Løkke Rasmussen til at love at ville se stort på domme fra den europæiske menneskeretsdomstol (hvis afgørelser ikke er bindende for Danmark), lige som man helst så syrerne mest muligt afkoblet den integrationsindsats, som ellers har været alfa og omega i dansk udlændingepolitik, lige siden udlændingespørgsmålet dukkede op som tema tilbage i 1980'erne.

Planen var, at finanslov, udlændingestrømninger og omfattende skattelettelser skulle vedtages i en stor samlet bevægelse ved udgangen af 2017, men det gik helt galt. Mest fordi statsministeren ikke kunne leve op til Dansk Folkepartis krav. Men også fordi Liberal Alliance samtidig førte sig noget uprofessionelt frem under efterårets forhandlinger – trusler og pral, før underskrifterne er i hus, er ikke opskriften på politiske resultater.

Det kan være svært at veksle udlændingestrømninger til skattelettelser. Til venstre Kristian Thulesen Dahl, Dansk Folkeparti, som herbergsbestyrer. Æslet er Liberal Alliances Anders Samuelsen, som bærer den finanslovssvangre statsminister Lars Løkke Rasmussen. Den lille hyrde er den konservative leder, Søren Pape Poulsen. Tegning: Jens Hage.

Sidste års rapport i *Nordisk Tidskrift* fra dansk politik 2016 kan således gentages for 2017: Det var et mareridtsår for det blå Danmark. Eneste trøst er set fra det borgerlige Danmark, at rød blok ikke fører med mere end et par procentpoint i meningsmålingerne. Blå bloks disharmoniske samliv interesserer tilsyneladende vælgerne mindre end det politikdiskuterende Danmark.

Alle mand til grænsen

De trængsler, der har ramt Dansk Folkeparti, må ikke forlede de nordiske læsere til den fejlslutning, at en epoke med stadige udlændingestrømninger er slut. Tværtimod.

Samtlige de tre store folkepartier – Socialdemokratiet, Venstre og Dansk Folkeparti – er nu tilhængere af mere eller mindre permanent dansk grænsekontrol. For få år siden gjaldt det kun Dansk Folkeparti. Lægger man de øvrige regeringspartier (Konservative og Liberal Alliance) til, betyder det, at mindst tre fjerdedele af Folketinget nu støtter en grænsekontrol, som kun eksotiske EU-modstanderpartier for få år siden fantaserede om. Årsagen er naturligvis de flygtninge, som viste sig i meget stort tal på de europæiske veje og jernbaner i efteråret 2015.

Samme tre partier er i dag tilhængere af et forbud mod at bære niqab og burka i det offentlige rum; for få år siden var det kun Dansk Folkeparti og det lille konservative parti. Igen: Over 70 procent af Folketinget mener, at

Fire Venstrepolitikere anført af en arrig Lars Løkke Rasmussen forsøger at håndtere forbuddet mod at bære burka og niqab, som de for et syns skyld har maskeret som et maskeringsforbud. Tegning: Jens Hage.

islamismen kan og skal bekæmpes ved at forbyde nogle få hundrede kvinder at bære de særlige dragter.

For en ordens skyld: For at hindre anklager om brud på ytrings- og religionsfrihed er forbuddet mod niqab og burka formuleret som et maskeringsforbud, som skal ramme såkaldt ikke-ankendelsesværdige maskeringer. Julemandens skæg, det frostafvisende tørklæde og butiksmaskotten ventes således ikke at blive ramt af forbuddet. Den reelle hensigt er dog åbenbar: Det er kvinder, som fravælger eller tvinges til at fravælge de åbne omgangsformer, som skal rammes af maskeringsforbuddet.

Loven var i starten af 2018 endnu ikke vedtaget, men åbenbarede en ny ejendommelighed ved udlændingebatten i Danmark, en lille frontforskydning. Alle udlændingestrømninger plejer at gavne blå blok og plage Socialdemokratiet, men de tider er vist forbi; maskeringsforbuddet har især skabt ballade i regeringen. Store dele af det liberalt sindede Venstre stemmer kun for af hensyn til partidisciplinen, og i Liberal Alliance har man ligefrem givet de folketingsmedlemmer, som ikke er ministre, lov til at stemme nej til regeringens politik.

Endnu en udlændingepolitisk begivenhed, som ganske vist først blev fuldt udfoldet i starten af 2018, fuldender billedet af en dansk udlændingebate, hvor kursen strammes, og Socialdemokratiet er i offensiven. Mens regerings-siden er hæmmet af indre splid, hensyn til konventioner, aftaler med arbejdsmarkedets parter og i det hele taget det praktiske ansvar for den reelt foreliggende virkelighed, som oppositionen hyppigt kan tillade sig at se mere stort på, fremlagde Mette Frederiksen en større udlændingeplan.

Planen er et forsøg på at løse cirkelens kvadratur inden for udlændingepolitikken: På den ene side skal Danmarks overholde internationale konventioner. På den anden side skal Folketinget have fuld kontrol over, hvem og hvor mange fremmede der kommer til landet.

Til det brug forestiller man sig, at man kan indgå aftale med et indtil videre ukendt tredjeland i nærheden af den flygtninge- og migrantgenererende Mellemøst, hvor der skal oprettes en eller flere modtagelejre. Sikre og vel-drevne lejre, vel at mærke, hvortil alle asylansøgere henvises eller transporteres. Samtidig skal der indgås aftaler med FN, således at de fleste flygtninge ender i andre lande. Danmark skal til gengæld forpligte sig til at aftage et – formentlig mindre – antal kvoteflygtninge, hvilket vi ikke gør for tiden.

Om planen er god eller dårlig, er jo et politisk spørgsmål, men den lider indtil videre i det mindste under den skavank, at det er svært at se for sig, hvor det stabile land i Nordafrika ligger, hvormed der kan indgås aftaler om oprettelse af sikre lejre i overensstemmelse med de socialdemokratiske tanker. Det socialdemokratiske svar på det spørgsmål er, at det dog lykkedes EU at indgå en aftale med Tyrkiets Erdogan. Lige som den aftale blev faciliteret af milliarder af euro, forestiller Socialdemokratiet sig, at betydelige summer vil hjælpe på forhandlingsviljen i det endnu ikke identificerede land et eller andet sted syd for Middelhavet.

Blokke under sammenbrud

Når disse linjer læses, er der formentlig et år, til danskerne igen skal til valg. Valget skal ifølge grundloven afholdes senest juni 2019, og ingen forestiller sig, at Lars Løkke Rasmussen udskriver valget i utide. Meningsmålingerne inviterer ikke til det, og i politik udvikler der sig hyppigt et ”noget vil vise sig”-håb.

Status forud for det sidste hele politiske år inden vælgernes dom er interessant: Danmark er opdelt i to skarp adskilte blokke – kategoriseret efter, hvem man foretrækker som statsminister, naturligvis – men rød og blå blok er under politisk sammenbrud i en tilsyneladende accelererende proces.

Rød blok først: De partier, som støtter Socialdemokratiet og Mette Frederiksen, afskyr store dele af hendes partis politik, især hvad angår udlændingepolitikken.

Enhedslisten er endda begyndt at tale om såkaldt røde linjer, som Socialdemokratiet ikke må overskride som regeringsparti, hvis man vil påregne partiets støtte. Indtil videre har den diskussion nok mest været til besvær for Enhedslisten selv, for hvem vil man støtte som statsminister, hvis ikke Mette Frederiksen.

De Radikales leder, Morten Østergaard, taler tilsvarende om, at han skal have indflydelse – også på udlændingepolitikken – for at støtte Socialdemokratiets tur ind i Statsministeriet, og fra Alternativet tales der i blødere vendinger ud ad samme tangent. Kun SF har ikke travlt med at finde uenigheder i rød blok.

Socialdemokratiets formand, Mette Frederiksen, bydes op af Dansk Folkepartis Kristian Thulesen Dahl, mens borgerlige politikere agerer bænkevarmere og panelhøns. Tegning: Jens Hage.

Over for kritikken fra ”vennerne” anfører Socialdemokratiet, som også påpeget tidligere i denne artikel, at der jo vil være et meget stort flertal for en stram udlændingepolitik. Mandaternes logik, som man siger.

Alt dette er jo ikke en ligegyldig diskussion, selv om det er svært at se noget alternativ for Mette Frederiksens røde og radikale kritikere. Det demonstrerer i det mindste, at sammenhængskraften i rød blok er en mangelvare inden for det dominerende udlændingeområde. I yderste konsekvens kan det røde skænderi måske endda true Mette Frederiksens valgsejr, som den tegner sig i øjeblikket.

I blå blok er der ikke mindre problemer. Omtalt er allerede problemerne med at få skattelettelser og udlændingestrømninger til at mødes i en sammenhængende politik. Lars Løkke Rasmussens ambition om at sikre et markant større arbejdsudbud lider selvsagt under den handlingslammelse.

Nedenunder ligger en dybere bevægelse: Dansk Folkepartis målbevidste forsøg på at erobre den magtfulde midtermatrikel i dansk politik. Det er den position, hvor man troværdigt kan tugte begge blokke, fordi man har de afgørende mandater og kunne finde på at skifte foretrukken statsminister.

Midterpositionen har tidligere tilhørt De Radikale, som har haft stor indflydelse på økonomisk reformpolitik, sikkerhedspolitik, miljøpolitik og udlændingepolitik ved skiftevis at støtte en rød og en blå statsminister. Gennem store dele af det 20. århundrede støttede De Radikale Socialdemokratiet, men 1968-1971 og igen 1982-1993 gik man sammen med Venstre og Konservative.

Dansk Folkeparti støtter ved næste valg Lars Løkke Rasmussen som statsminister, og man taler endda om at gå i regering med ham, hvis man kan få opbakning fra omkring 20 procent af vælgerne og høste de nødvendige politiske indrømmelser, naturligvis.

Men Kristian Thulesen Dahl og Dansk Folkeparti taler stadig mere åbent om, at man efter Løkke måske vil slå sig politisk sammen med Socialdemokratiet. Politisk har man taget hul på denne bevægelse ved at blokere for store dele af regeringens reformpolitik sammen med Socialdemokratiet: Skattelettelser bliver minimale, senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet umuliggøres, der er en fortsat høj vækst i det offentlige forbrug (i hvert fald når der sammenlignes med regeringens hensigter), udenlandsk arbejdskrafts mulighed for at virke i Danmark er besværliggjort unødigt set fra arbejdsgivernes side.

Hvad der tegner sig i tågelandet mellem taktik og politisk forvitring af de to blokke, er helt nye samarbejdsmuligheder: Socialdemokratiet sammen med Venstre og Dansk Folkeparti med venstrefløjen og Liberal Alliance kastet ud i det politiske mørke. Eller måske Socialdemokratiet og Dansk Folkeparti sammen med SF. Sidstnævnte slås ganske vist stadig med behersket vælgeropbakning i omegnen af fem procent efter det mislykkede regeringseventyr fra 2011 til 2014, men har en mere pragmatisk kurs end især Enhedslisten.

Alt dette kan være og forblive fatamorganaer, men der vil være betydelige, sekundære frontlinjer i den valgkamp, der tegner sig: Socialdemokratiet vil kæmpe for at holde Enhedslisten og Radikale uden for indflydelse, Dansk Folkeparti vil i blå blok forsøge at overflødigøre Liberal Alliance.

Bredt forsvarsforlig

Blokkene er intakte, så længe de holdes sammen af den foretrukne statsministerkandidat, og ingen kan i øjeblikket se nye konstellationer, som giver vælgerne valget mellem andre end Løkke og Frederiksen.

Og i øvrigt foregår der jo til daglig et samarbejde om alskens større og mindre spørgsmål, som overskrider blokkene. Boligskat, skole- og undervisningspolitik, indsats mod bander, etc.

Særlig bemærkelsesværdigt er måske det forsvarsforlig, som blev indgået for årene 2018-2023. Et samlet Folketing minus SF, Alternativet og Enhedslisten har tydeligvis været påvirket af truslerne fra Putins Rusland og de noget truende appeller fra Trumps USA til, at Nato-partnerne bruger flere penge på forsvaret.

I Danmark har man i de seneste mange år været meget langt fra målet om at bruge to procent af bnp på forsvaret, og det vil man også være efter det nye, brede forlig. Men at man har forstået de internationale signaler er tydeligt nok. Forsvarsudgifterne øges med 800 millioner kroner i 2018 stigende til 4,8 milliarder ekstra forsvarskroner i det sidste forligsår, 2023. Det svarer til et samlet løft af forsvarsudgifterne med en femtedel.

JAN-ANDERS EKSTRÖM

POPULISTPARTIET SPRACK – REGERINGEN SITTER KVAR Finland år 2017

De populistiska sannfinnarna levererade den stora politiska skrällen i Finland under året 2017. Juha Sipiläs borgerliga trepartiregering var ytterst nära att kasta in handduken. Men regeringen överlevde efter en rad dramatiska händelser.

Jan-Anders Ekström är tidigare långvarig politikskribent vid *Hufvudstadsbladet* och likaså långvarig korrespondent för *Svenska Dagbladet* och *Aftenposten* i Finland.

Året 2017 började med ett inte särskilt dramatiskt partiordförandeval i socialdemokratiska partiet (sdp) – det största oppositionspartiet – och ett likaså föga omtumlande kommunalval i april. I sdp fick partiordförande Antti Rinne två utmanare inför partikongressen i februari. Rinne, som lett sdp sedan år 2014, är en ganska ettrig partiledare, men ändå inte helt övertygande. Många partimedlemmar kritiserar honom för det dåliga resultatet i riksdagsvalet 2015 då sdp tappade 2,6 procentenheter av väljarstödet och stannar på bara 16,5 procent. Med det placerade sig partiet inte bättre än som fyra bland de stora partierna.

Om partiledarskapet utmanades han nu av riksdagsledamöterna Timo Harakka och Tytti Tuppurainen. Särskilt mycket vind i seglen fick dessa två dock inte. Rinne återvaldes med 281 röster mot 159 för Harakka och 55 för Tuppurainen. Det var en ganska odramatisk tillställning, som inte efterlämnade några synliga sprickor i partifasaden.

Kommunalvalet i april 2017 resulterade i förluster för samtliga tre regeringspartier – samlingspartiet -1,2, centern -1,1 och sannfinnarna -3,5 procentenheter. Samlingspartiet blev ändå största parti med 20,7 procent av väljarstödet. För det fick partiet särskilt tacka förre ministern och riksdagsmannen Jan Vapaavuori, som kandiderade för såväl en plats i Helsingfors fullmäktigeförsamling som för den nya borgmästarposten i staden. Han fick nästan 30 000 personliga röster och tog litet senare med det också borgmästarposten. För samlingspartiet blev valet nu en framgång också jämfört med föregående riksdagsval då partiet fick 18,2 procent av rösterna.

Centern fick 17,5 procent och sannfinnarna 8,8 procent av rösterna. Jämför man med riksdagsvalet 2015 gick det ännu sämre för dessa två partier än vad

jämförelsen med föregående kommunalval gav vid handen. Centern fick 21,1 och sannfinnarna 17,7 procent år 2015 och centern blev då det största partiet i riksdagen.

Omvalde sdp-ledaren Antti Rinne lyckade inte heller särskilt bra i kommunalvalet. Sdp tappade 0,2 procentenheter jämfört med föregående kommunalval och landade på 19,4 procent. Det räckte ändå till positionen som tvåa efter samlingspartiet. Och visst var det bättre än de 16,5 procent som sdp fick i riksdagsvalet 2015. Men Rinne hade hoppats på ett plusresultat också i kategorin kommunalval och det fick han alltså inte.

Kommunalvalets största segrare var de gröna, som ökade med 3,9 procentenheter till 12,5 procent. Också vänsterförbundet (vf), svenska folkpartiet (sfp) och kristdemokraterna (kd) flyttade något fram sina positioner – vf till 8,8 procent, sfp till 4,9 och kd till 4,1 procent.

Halla-Aho slog partieliten

Hos sannfinnarna drog det redan under våren ihop sig till en dramatisk partikongress i juni. Egentligen börjar det redan i slutet av år 2016 då Europaparlamentarikern Jussi Halla-Aho meddelade att han sannolikt utmanar Timo Soini om partiledarposten på partikongressen i juni 2017. Det var då redan känt att Soini, som lett sitt parti i 20 år och fört det till storsegern i valet år 2015, övervägde att sluta som partiledare. Halla-Aho, som fick en fällande dom för bl.a. hets mot folkgrupp för några år sedan, hade redan i flera val fått höga röstetal för sin extremt invandrarfientliga och EU-kritiska linje.

Timo Soini meddelade sedan i början av mars mycket riktigt att han inte ställer upp för omval på partikongressen och Halla-Aho bekräftade kort därefter sin kandidatur. Soinis och partiledningens motkandidat till Halla-Aho blev raskt Europa-, kultur- och idrottsminister Sampo Terho, känd också som ordförande för det svenskkritiska finskhetsförbundet.

Kampanjen inför partikongressen fördes under ganska städade former. Terho och Halla-Aho förklarar flera gånger att det inte fanns några större meningsskiljaktigheter mellan dem. Opinionsmätningar utvisade ända fram till kongressen att Terho hade åtminstone ett litet – om än krympande – övertag bland partimedlemmarna.

Från regeringskompanjonerna centern och samlingspartiet – särskilt det senare – förekom det bekymrade uttalanden om samarbetets framtid såvida Halla-Aho blir sannfinnarnas nya ledare. På partikongressen i Jyväskylä i juni tilläts alla partimedlemmar som betalat medlemsavgiften senast i slutet av april att delta i beslutsfattandet, vilket troligen påverkade resultatet. Det visade sig nämligen att Halla-Ahos anhängare mobiliserat sina anhängare bättre än partiledningen. Jussi Halla-Aho valdes till partiordförande med 949 röster mot 629 för Sampo Terho. Sedan lade hans gruppering beslag också på de tre viceord-

förändeposterna. Det var tydligen aldrig ens tal om att i partienighetens namn ge den förlorande parten någonting överhuvudtaget.

Efteråt förekom det uppgifter om att högerextrema krafter, bl.a. nynazisterna, skulle ha agerat i kulisserna för att garantera Halla-Ahos seger. Det påstods också ha förekommit Hitlerhälsingar i mötessalen, men det kunde aldrig fås bekräftat. Den nya partiledaren lät förstå att sannfinnarna vill fortsätta i regeringen, men att den nya ledningens linje bör synas också i valen av ministrar. Timo Soini skulle sålunda inte få fortsätta som utrikesminister. Halla-Aho var beredd att fortsätta i regeringen med det gamla regeringsprogrammet, dock med krav på en viss skärpning av migrationspolitiken och EU-politiken.

Utmarsch och U-sväng

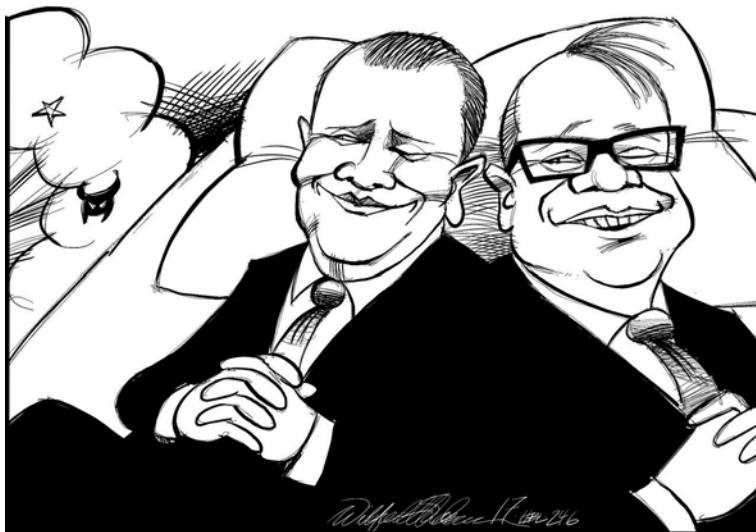
Redan före partikongressen spekulerades det i offentligheten om möjligheten att sannfinnarna skulle splittras om Halla-Aho fick makten där. Timo Soini förklarade emellertid för egen del bara en vecka före partikongressen att det var en helt "sanslös" tanke att han skulle hoppa av det parti han själv hade skapat. Men läget skulle förändras dramatiskt också för honom. Halla-Ahos möte med statsminister Juha Sipilä och finansminister Petteri Orpo dagen efter partikongressen ledde till att sannfinnarna kastades ut ur regeringen.

– Det är otänkbart att samarbeta med ett parti som inte bygger på västerländska värderingar, var beskedet från Sipilä och Orpo. Regeringsombildning eller nyval såg ut att bli alternativen för fortsättningen.

Det visar sig att Sipilä raskt haft kontakt med svenska folkpartiet och kristliga förbundet om möjligheten att de skulle ersätta sannfinnarna i regeringen. Det skulle emellertid ha gett en majoritet på bara ett enda mandat i riksdagen. Mer än så stod inte att få från oppositionen, eftersom socialdemokraterna, de gröna och vänsterförbundet talade för nyval i förtid.

Sfp och de kristliga var redo att förhandla, men ingenting hade ännu mera konkret hänt när statsministern satte sig vid spakarna i ett litet jetplan och satte kurs mot Åbo för att därifrån åka till presidentens sommarresidens Gullranda. Där ämnade han lämna in sin regerings avskedsansökan. Sipilä gjorde emellertid en omtalad u-sväng litet före Åbo och återvände till Helsingfors. Därmed blev det alltså ingen avskedsansökan.

Det visade sig att Sipilä fått besked om att sannfinnarnas riksdagsgrupp spruckit och att 20 av gruppens 37 medlemmar marscherat ut och grundat en ny riksdagsgrupp, som preliminärt döpts till Nytt Alternativ. Bland avhopparna fanns partiets samtliga fem ministrar med Timo Soini i spetsen. Då ytterligare två gruppmedlemmar meddelade att även de ämnade utträda fanns det bara 15 riksdagsledamöter kvar i Jussi Halla-Ahos riksdagsgrupp. Bland dem fanns alltså inte han själv, eftersom han är medlem av Europaparlamentet. Han hade för övrigt redan på förhand meddelat att han ämnar leda sannfinnarna från Bryssel.

Regeringskumpanerna centerpartiet och samlingspartiet tar det lugnt medan sannfinnarna släss inbördes. Teckning: Wilfred Hildonen.

Avhopparna ville fortsätta i Juha Sipiläs regering och statsministern accepterade det på rak arm, eftersom regeringen därmed fortsättningsvis hade majoritet i riksdagen. Två av de riksdagsmän som först utträdde ur riksdagsgruppen återvände sedan till sannfinnarnas grupp, men det äventyrade alltså inte regeringens majoritet i riksdagen. När turbulensen var över hade avhopparna 19 och sannfinnarna 17 av riksdagsmandaten.

Nytt Alternativ ombildades senare till det nya politiska partiet Blå Framtid med Europa-, kultur- och idrottsminister Sampo Terho som ordförande. Framtidsutsikterna var emellertid allt annat än ljusa för det nya partiet. Opinionsmätningarna gav under resten av året avhopparna ett väljarstöd på bara ungefär 1,5 procent mot 8-9 procent för Halla-Ahos parti. Inom oppositionen i riksdagen ansåg man det vara närmast absurt att ett parti som inte har större väljarstöd än så sitter i regeringen med hela fem ministerposter.

Vad visste Sipilä?

Det sätt på vilket regeringen Sipilä i mycket rask takt räddade sig från upplösning till följd av händelserna på sannfinnarnas partikongress orsakade snabbt spekulationer om att det hela var ett ”skådespel”, som planerats redan före kongressen. Statsministern attackerades upprepade gånger i riksdagen med frågor om detta. Han svarade bestämt att han inte på något sätt varit förhandsinformerad. Han hade på sin höjd hört lösa spekulationer om att någon sannfinsk riksdagsman kunde tänkas hoppa av om Halla-Aho tar över det sannfinska partiet.

Senare trädde några av de tidigare sannfinska ministrarnas specialmedarbetare fram och berättade att det var de som i stort sett på egen hand hade tagit initiativet till operationen som räddade både De blås ministerposter och regeringen. En av dem hade besökt statsministern på residenset Villa Bjälbo och lämnat platsen i bagageutrymmet på en bil för att inte bli sedd av väntande journalister vid porten utanför...

Timo Soini har senare i en mindre krets berättat att han exakt vet hur allt gick till, men att han inte ämnar gå ut med det ännu. Eventuellt har alltså inte ännu kommit ut i offentligheten. Soini trivs alldeles utmärkt med att vara Finlands utrikesminister. Nu får han kanske fortsätta med det valperioden ut. Men sannfinländarna – hans livsverk – har redan mer eller mindre gått förlorat.

I bedömningarna efteråt hette det ofta att Soini får skylla sig själv. Han höll inte de extrema krafterna utanför partiet utan accepterade dem för att maximera väljarstödet. Jussi Halla-Aho fick t.o.m. författa partiets utlänningspolitiska program.

Nu säger man inom Blå framtid att Halla-Aho och hans parti driver en politik som isolerar dem för all framtid. Samtidigt försöker de blå inom regeringen hålla migrationspolitiken så strikt som möjligt, eftersom de numera konkurrerar med sannfinnarna om samma väljare. Till den blå arsenalen hör bland annat en envis kamp för att göra undervisningen i svenska i de finska skolorna frivillig.

Regeringen gick med på att genomföra ett begränsat experiment med ryska i stället för svenska i skolorna i sydöstra Finland. Också annars genomförde regeringen Sipilä några reformer som försvagar den svenskspråkiga servicen. Sannfinnarna var nog en drivande kraft bakom det här och efter händelserna i juni 2017 försöker De blå säkert fortsätta på den linjen för att inte framstå som mjukare än sannfinnarna.

Aalto leder stärkta gröna

Av de politiska partierna var det Gröna förbundet som hade mest medvind bland väljarna. Framgången i kommunalvalet i april var ingen tillfällighet. Det gick bra också annars.

Det var i praktiken partiordförande Ville Niinistö – exmake till f.d. språkröret för miljöpartiet i Sverige Maria Wetterstrand och brorson till president Sauli Niinistö – som åstadkom uppsvinget mot slutet av sin tid som ordförande.

Från 8,5 procent i riksdagsvalet 2015 och 12,5 procent i kommunalvalet 2017 steg populariteten i opinionsmätningarna till 17,8 procent som mest i slutet av sommaren.

Ville Niinistö kunde på grund av partiets interna regler inte längre ställa upp för återval på partikongressen i juni. Han hade då lett de gröna i sex år. Till ny ordförande valdes 33-årige riksdagsmannen Touko Aalto, som lyckats

lyfta sitt parti till det största i hemstaden Jyväskylä i kommunalvalet. I den avgörande omröstningen på partikongressen besegrade han klart riksdagskollegan Emma Kari.

Aalto uppställde som sitt mål att göra de gröna till statsministerpartiet i nästa riksdagsval. Det skulle förutsätta att Gröna förbundet blir det största partiet i riksdagen efter valet 2019.

För det behövs troligen ett väljarstöd på en bit över 20 procent.

Hur Aalto lyckas med det återstår att se. Det blir sannolikt svårt. Väljarstödet var lätt vikande under årets sista månader – 14-16 procent – men alltså fortfarande förhållandevis högt.

Uppåt för ekonomin – men inte för Sipilä

Den långvariga recessionen konstaterades i slutet av år 2016 vara över i Finland. Tillväxten och tillväxttakten ökade sedan under år 2017 så att Finland på senhösten hade en starkare tillväxt än så gott som samtliga andra EU-länder. Prognoserna tydde på att tillväxten under år 2017 skulle bli litet över 3 procent.

Och tillväxten beräknades vara fortsatt god också under år 2018.

Den goda utvecklingen grundade sig särskilt på ökad konsumtionsefterfrågan, men också exporten ökade. Även arbetslösheten minskade och i slutet av året började det se ut som om sysselsättningsgraden tagit ett steg närmare de 72 procent som regeringen Sipilä uppställt som sitt mål för valperioden. I slutet av året var man uppe i nästan 70 procent.

Under 2017 började den finska ekonomin äntligen gå uppåt igen.
Teckning: Wilfred Hildonen.

Det började alltså se ut som om regeringen Sipilä äntligen skulle få lön för mödan, dess långvariga och ofta hårdhänta försök att få i gång Finlands stagnerade ekonomi igen. Men utdelningen lät fortfarande i slutet av året vänta på sig. I stället fick trepartiregeringen en del kritik för att den även i en situation av högkonjunktur beslöt balansera budgeten för år 2018 med nya lån på över 3 miljarder euro samtidigt som vissa skattelättnader beviljades. Upplåningen minskar ändå något jämfört med budgeten för år 2017. Regeringens största enskilda projekt, den planerade stora reformen av social- och hälsovården, har inte heller gett regeringen Sipilä pluspoäng i medborgarnas ögon. Reformen var ursprungligen tänkt att träda i kraft redan sommaren 2017, men reformarbetet har präglats av ständigt nya problem och omförhandlingar så att det har blivit praktiskt taget omöjligt för medborgarna att hänga med i svängarna. Får tror dessutom att reformen verkligen kommer att spara in de ca tre miljarder euro per år som regeringen säger sig eftersträva. Nu skall reformen träda i kraft den 1 januari år 2020, är det tänkt.

Saken präglas av att centern och samlingspartiet driver var sin särskilda käpphäst nära nog in absurdum. Det viktigaste för centern är att ansvaret för servicen överförs från kommunerna till 18 landskap och samlingspartiet gör sitt bästa för att utsträcka medborgarnas frihet att välja mellan den offentliga och den privata vården så långt som möjligt. Oppositionen och många experter skulle helst se att regeringen hade ett mera pragmatiskt och flexibelt grepp om saken än vad som nu är fallet.

Mot slutet av året tvingades samlingspartiet att retirera något från sin strävan att öppna marknaden för de privata företagen så mycket som möjligt när det började se ut som om dess linje skulle hota den heltäckande jourverksamheten vid universitetscentralsjukhusen. Just på den här punkten verkade spänningen öka mellan centern och samlingspartiet. De blå har inga speciella ambitioner i denna fråga.

Alldeles i slutet av året blåste det dessutom upp till storm mot regeringens s.k. aktivitetsmodell för arbetssökande arbetslösa. Lagen om det kräver ett visst mått av arbete eller deltagande i sysselsättningsfrämjande aktiviteter av de arbetslösa. Annars kan utkomststödets beskärmas med närmare fem procent i månaden. Det anser facket vara helt oacceptabelt.

Trepartiregeringen Sipilä hade i slutet av året 106 platser i riksdagen av 200, men i opinionsmätningarna hade väljarstödet sjunkit under 50 procent redan innan sannfinnarna sprack i två delar i juni. Utvecklingen har varit bekymmersam särskilt för det största regeringspartiet centern och statsminister Juha Sipilä personligen. Från 21,1 procent i riksdagsvalet 2015 var centern som sämst nere på 15,8 procent i opinionsmätningarna på hösten 2017. Samlingspartiet kunde i stället stoltsera med positionen som det största partiet med ett ganska jämnt väljarstöd på litet över 20 procent. Först alldeles i slutet

av året gick det litet bättre för centern och litet svagare för samlingspartiet. De blå hade i årets sista mätningar ökat något – men inte mer än från ca 1,5 till 2,7 procent.

Andra mätningar utvisade att ingenjören och statsministern Juha Sipilä hade tappat en hel del av sin tidigare så stora personliga popularitet bland väljarna. Det föranledde spekulationer om att han kanske tvingas lämna partiordförandeposten och därmed även statsministerposten vid partikongressen i juni 2018. Något särskilt synligt tryck i den riktningen förekom dock inte från centerns egna led. Tydligen hoppades både Sipilä och partifolket fortfarande på att opinionen skall svänga i takt med att landets ekonomiska situation förbättras ytterligare.

Niinistö helt överlägsen

På hösten 2017 inleddes kampanjen inför presidentvalet i januari 2018. President Sauli Niinistö, 69, ställde som väntat upp för en andra period på presidentposten. Han fick sju motkandidater.

Niinistö är tidigare ordförande för nationella samlingspartiet – moderaterna – men som president och presidentkandidat valde han att ställa upp för en partipolitiskt obunden valmansförening. Detsamma gjorde den politiske evighetsmaskinen Paavo Värynen trots att han grundat ett eget parti, medborgarpartiet, år 2016. Han är ju också hedersordförande för centern i Finland, som han vägrar att utträda ur trots att han helt förlorat förtroendet för centerns nuvarande ledning. Det skulle bli Värynens fjärde presidentval. Niinöstös på

President Sauli Niinistö inledde sin nya presidentperiod och sitt nya liv som småbarnspappa nästan på samma dag. Teckning: Wilfred Hildonen.

förhand sett starkaste motkandidat var precis som sex år tidigare de grönas Pekka Haavisto. Centern ställde upp tidigare statsministern Matti Vanhanen, socialdemokraterna riksdagsledamoten Tuula Haatainen, sannfinnarna riksdagsledamoten och partiets vice ordförande Laura Huhtasaari, vänsterförbundet EU-parlamentarikern Merja Kyllönen och svenska folkpartiet likaså EU-parlamentarikern Nils Torvalds. Samlingspartiet utsåg ingen formellt egen kandidat utan stödde Sauli Niinistö. Också kristdemokraterna valde att inte ha någon egen kandidat, men partimedlemmarna och anhängarna rekommenderades att rösta på Sauli Niinistö. Nya partiet Blå Framtid hann inte få i gång sin verksamhet som parti i tid för presidentvalet och hade därför ingen egen kandidat. Niinistö överraskade på hösten såväl folket som sina motkandidater med beskedet att hans mycket yngre hustru Jenni Haukio var gravid och att nedkomsten var beräknad till början av februari. Niinistö har sedan tidigare två vuxna söner från sitt första äktenskap.

Presidentvalskampanjen handlade som vanligt till stor del om säkerhetspolitiken och förhållandet till Nato. För första gången fanns det en kandidat som rent ut talade för Finlands inträde i Nato. Det var svenska folkpartiets Nils Torvalds, som motiverade sig med att Ryssland i flera avseenden står inför dystra framtidsutsikter med ökad oförutsägbarhet som följd. Men debatten blev trots detta inte särskilt eldfängd. Alla de övriga kandidaterna ansåg att det åtminstone inte i nuläget finns anledning för Finland att gå med i Nato. Om Sverige ansluter sig så innebär detta inte automatiskt att även Finland gör det, ansågs det också.

Sauli Niinistö, vars gamla parti samlingspartiet för några år sen tog ställning för Natomedlemskap, lät nu förstå att Finland tvingas se på saken på nytt om Ryssland börjar betrakta EU som sin fiende. Annars profilerade sig Paavo Väyrynen och sannfinnarnas Laura Huhtasaari som starkt invandrings- och EU-kritiska. Opinionsmätningarna utvisade hela tiden att Sauli Niinistö hade ett helt förkrossande övertag i folkopinionen. Som mest var han uppe i ca 75 procent. Pekka Haavisto var liksom senast klar tvåa, men med bara 10-14 procent av sympatierna.

Niinistös motkandidater arbetade intensivt för att få ner den sittande presidentens väljarstöd till under 50 procent, vilket skulle ha gett en andra valomgång mellan de två starkaste kandidaterna. Det skulle vara bra med tanke på demokratin, hette det. Men ingenting hjälpte. Då rösterna räknats på valdagen en bit in på året 2018 hade Niinistö fått hela 62,6 procent av rösterna och var därmed vald redan i presidentvalets första omgång.

Pekka Haavisto fick 12,4, Laura Huhtasaari 6,9, Paavo Väyrynen 6,2, Matti Vanhanen 4,1, Tuula Haatainen 3,2, Merja Kyllönen 3,0 och Nils Torvalds 1,5 procent av rösterna. Valet var därmed en veritabel katastrof särskilt för social-

demokraterna och centern – och för vänstern som helhet som sammanlagt fick bara 6,2 procent av rösterna. Centerns egen kandidat förlorade alltså klart mot oppositionella Paavo Väyrynen.

Nils Torvalds svaga resultat säger inte mycket om det faktiska stödet för Natomedlemskap i Finland som brukar vara någonstans kring 20 procent i opinionsmätningarna. Många av svenska folkpartiets sympatisörer ansåg sig inte kunna rösta på Torvalds på grund av att han på 1970-talet var politiskt aktiv inom kommunistpartiets hårda minoritetsfalang. Valresultatet utvisar att presidentvalet i Finland mycket starkt är ett personval. Partitroheten var den här gången svagare än någonsin. Samtidigt gav konstellationen Sauli Niinistö ett mycket starkt mandat för hans andra period på presidentposten.

Dagen efter installationen av Niinistö på presidentposten födde hans hustru en son. Det blir alltså för Niinistö att kombinera presidentuppdraget med rollen som småbarnsförälder.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2017

Det stormade rejält i det politiska livet på Island under 2017. Alltingsval utlystes i oktober efter en oväntad regeringsupplösning. En ny regering ledd av Grön vänsters partiledare Katrín Jakobsdóttir tog över makten i november.

Arna Schram svarar för den isländska översikten.

Islands mest kortlivade regering

En koalitionsregering bestående av Viðreisn (Renässanspartiet), Björt framtíð (Ljus framtid) och Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet) tog över landets styrelse i början av januari 2017. Dessa partier hade sammanlagt 32 mandat i alltinget, det vill säga ett enda mandats majoritet. Regeringssamarbetet var inte oomtvistat inom partierna, särskilt inte inom Björt framtíð där många ansåg att regeringen lutade för mycket åt höger. Sjálfstæðisflokkurinn fick sex ministerposter, Viðreisn tre och Björt framtíð två.

På grund av den knappa majoriteten hade regeringen svårt att hantera kontroversiella och svåra frågor. De tre partierna hade – och har – olika inställning till jordbruks-, valuta-, fiske- och EU-frågor, och dessa skillnader kom i dagen på ett tidigt stadium. Både Viðreisn och Björt framtíð har till exempel EU-samarbetet högt på agendan och vill fortsätta förhandlingarna om medlemskap medan Sjálfstæðisflokkurinn har tagit ställning mot medlemskap. I regeringsförklaringen hade man enats om att det i slutet av mandatperioden skulle ges möjlighet att ordna en folkomröstning om fortsatta medlemsförhandlingar.

Regeringen fick aldrig några höga siffror i opinionsundersökningarna och blev snabbt impopulär. En knapp månad efter tillträdet fick den dryga 43 procents stöd i opinionsmätningarna, men i mitten av sommaren var stödet nere i 32,7 procent.

Regeringen, och i synnerhet Sjálfstæðisflokkurinnns justitieminister, fick utstå hård kritik under alltingets vårsession efter att ministern bestämde sig för att förbigå den särskilda rekryteringsnämnd vars uppdrag var att nominera domare till den nyinrättade Landsrätten. Ministern anklagades bland annat för att utse domare efter politisk åsikt. Detta ärende tog hårt på regerings-samarbetet. Viðreisns och Björt framtíðs ledamöter blev tvungna att försvara ministerns beslut i alltinget, med låga siffror i opinionsundersökningarna som följd. Högsta domstolen kom sedan i december fram till att ministern hade brutit mot förvaltningslagen genom att ändra i rekryteringsnämndens förslag.

*Bjarni Benediktsson
njuter av livet trots
skandalerna.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

I juni började media rapportera om fallet med en dömd pedofil som 2016 hade fått s.k. återupprättad heder, dvs. att ett brott stryks ur brottsregistret. Offren och deras anhöriga krävde att få se alla dokument rörande fallet och ville bland annat veta vilka det var som röstat för att mannen skulle få återupprättad heder. Dokumenten lämnades inte ut förrän i september trots påtryckningar från media och oppositionens alltingsledamöter. Det visade sig att statsminister Bjarni Benediktssons far hade hjälpt mannen att få återupprättad heder och skrivit under ett rekommendationsbrev till det ändamålet. Saken väckte av förklarliga skäl stor uppmärksamhet i media, och likaså när det visade sig att justitieministern hade informerat Bjarni om saken två månader innan dokumenten offentliggjordes. Viðreisn och Björt framtíðs ministrar hade däremot inte fått denna information, utan fick den först via media. Björt framtíð ansåg att detta skapat en förtroendeklyfta och den 1 september bestämde sig partiet för att avbryta regeringssamarbetet. Regeringen hade då verkat i 247 dagar. Ingen majoritetsregering på Island sedan republikens grundande hade suttit kortare tid.

Ledare för alla alltingspartierna blev snart eniga om att det bästa vore att så snart som möjligt utlysa nyval. Ingen av parterna var intresserad av att försöka bilda en ny regering. Valet ägde rum den 28 oktober 2017.

Splittring inom Framsóknarflokkurinn

Sigurður Ingi Jóhannsson kandiderade till ordförandeposten i Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) mot ditillsvarande ordföranden Sigmundur Davíð Gunnlaugsson och vann omröstningen vid landsmötet 2016. Det stod från början klart att Sigmundur inte hade för avsikt att nöja sig med detta nederlag. Han toppade partiets lista i nordöstra valkretsen i valet samma år och säkrade sig därför en plats i alltinget. Han tycktes vara isolerad inom partiet och kritiserades för dålig närvaro i alltinget. I maj bildade han något han kallade en tankesmedja med namnet Framfarafelagið, men det spekulerades allmänt om att Sigmundur här tog första steget mot att bilda ett nytt parti för att på så vis definitivt splittra Framsóknarflokkurinn. På det möte som hölls för att starta Framfarafelagið infann sig en sittande alltingsledamot från Framsóknarflokkurinn, jämte några av partiets förutvarande ledamöter.

Konflikterna inom Framsóknarflokkurinn skulle dock hårdna när det var dags för provvalen inför alltingsvalet i oktober, och det slutliga slaget ägde då rum. Motkandidater ställde upp mot Sigmundur i hans valkrets, och detsamma råkade hans anhängare ut för i andra valkretsar. Sigmundur bestämde sig då för att gå ur partiet istället för att ta kampen och bildade kort därefter partiet Miðflokkurinn (Centerpartiet) och fick där med sig både sittande och före detta alltingsledamöter för Framsóknarflokkurinn.

*Akta er pojkar detta blir en hård smäll säger Bjarni Benediktsson till ordförandena i de övriga regeringspartierna Benedikt Jóhannesson och Óttarr Proppé före valet i oktober 2017.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

Konflikterna inom Framsóknarflokkurinn påverkade också partiets situation i Reykjavík. De två kommunfullmäktigeledamöterna lämnade partiet under året. Den ene av dem gick med i Miðflokkurinn och toppade dess lista i norra Reykjavíkvalkretsen.

Miðflokkurinn fick 10,9 procent av rösterna i alltingsvalet vilket innebar sju alltingsmandat. Detta är det största stöd något nybildat parti har fått i ett alltingsval.

Ordförandeskifte i Viðreisn

Viðreisns ledning delade till att börja med inte Björt framtíðs hållning att det förelåg en förtroendeklyfta inom regeringen på grund av fallet med mannen som fick återupprättad heder. Direkt efter att regeringen upplösts kritiserade partiledningen Björt framtíðs beslut, men tog senare tillbaka kritiken.

Viðreisn fick självt utstå mycket kritik medan regeringssamarbetet pågick. Turistbranschen upprördes stort när dåvarande finansministern, partiordföranden Benedikt Jóhannesson, meddelade planer på skattehöjningar. Den andre av Viðreisns tre ministrar, fiskeriministern, kritiserades för att inte anstränga sig tillräckligt för att lösa avtalskonflikten mellan sjömännen och redarna.

Partiets stöd tycktes vara i fritt fall när alltingsvalet utlystes, och allt tydde på att det inte skulle få ett enda mandat. Inom partiet hördes röster som ansåg att ordföranden inte nådde ut till väljarna och att det var dags för en omgruppering. Lite mer än 14 dagar före valet beslutade sig Benedikt för att avgå som partiordförande. Ledarrollen övertogs av Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir. Þorgerður var tidigare vice ordförande för Sjálfstæðisflokkurinn och innehade en ministerpost under åren före finanskraschen. Hon gick med i Viðreisn före valet 2016 och toppade partiets lista i sydvästra valkretsen. Partiets stöd ökade efter ordförandebytet. Det förlorade inte mer än tre mandat i valet och satt alltså kvar i alltinget med fyra.

Historiskt val

Partierna hade inte mycket tid för att förbereda sig inför valet varför valkampen blev förhållandevis snabb och intensiv. Allt pekade på att Vinstri-Græn (Grön vänster) skulle ta hem en stor seger. I mätningarna fick de upp till 30 procents stöd. Väljarna tycktes också vara öppna för nya spelare på banan. Så till exempel fick Flokkur fólksins (Folkets parti) över tio procents stöd i början av valkampen. Partiet ställde upp i alltingsval första gången 2016, men tog sig då inte ur startgroparna. De flesta av partiets ledargestalter var okända för väljarna och nya på den isländska politiska arenan. Flokkur fólksins har satt handikappade och lågavlönade högt på agendan, och har uttryckt sig i kritiska ordalag om traditionell politik.

Samfylkingin (Socialdemokratiska alliansen) som led stora förluster i valet 2016 fick också goda siffror i opinionsmätningarna och verkade stå rustade igen. Píratar (Piratpartiet) däremot fick dåliga opinions-siffror och samma sak gällde för Framsóknarflokkurinn. Prognosen för Miðflokkurinn såg god ut, medan de tre regeringspartierna tappade i stöd. Särskilt illa såg det ut för Björt framtíð och Viðreisn som såg ut att löpa risk att helt försvinna.

Stödet fluktuerade stort ju närmare valet kom, och när valdagen närmade sig började stödet för Vinstri-Græn att dala. Partiets ordförande Katrín Jakobsdóttir åtnjuter stor personlig popularitet som når långt utanför partileden. Hon lyftes fram som partiets statsministerkandidat.

Valresultatet fördelade sig så att Sjálfstæðisflokkurinn fick 16 mandat, fem färre än tidigare. Vinstri-Græn fick elva mandat, ett mer än i tidigare period. Samfylkingin säkrade fyra ytterligare mandat och fick sammanlagt sju. Framsóknarflokkurinn fick åtta alltingsmandat vilket var avsevärt fler än opinionsmätningarna hade förespeglat. Miðflokkurinn fick sju mandat. Píratar förlorade fyra mandat och satt kvar med sex. Viðreisn och Flokkur fólksins fick fyra mandat vardera. Björt framtíð fick inga mandat och försvann därmed från alltinget. De tre regeringspartierna fick sammanlagt 20 mandat, tolv färre än tidigare.

Åtta partier fick mandat i alltinget, vilket är rekord. Antalet kvinnliga alltingsledamöter minskade från 30 till 24. Kön fördelningen har inte varit sämre sedan 2007.

Ordförandeskifte i Björt framtíð

Björt framtíðs valförlust kom inte som någon överraskning eftersom partiet hade fått så dåliga siffror i opinionsmätningarna. Man lyckades inte nå fram till de väljare som stödde beslutet att upplösa regeringssamarbetet med Sjálfstæðisflokkurinn och Viðreisn. Partiets ordförande Óttarr Proppé hade varit sjuk- och hälsovårdsminister i den frånträdande regeringen och fått kritik för att inte genast ta itu med debatten om hälsovårdens privatisering. Bland partiets väljare rådde också delade meningar om Proppés beslut att gå i allians med Viðreisn efter valet 2016.

I efterdyningarna av valet valde Óttarr att avgå som partiordförande. Posten övertogs av Björt Ólafsdóttir i slutet av november. Det råder stor ovisshet om partiets framtid, och det är osäkert om det kommer att fortsätta verka i sin nuvarande form. Partiet har fortfarande stort inflytande inom kommunalpolitiken i landet, men partiets kommunalråd i Reykjavík och Hafnarfjörður har redan tillkännagett att de inte kommer att ställa upp för omval i kommande kommunalval.

Diskussion om regeringsbildning

När valresultatet redovisats, var det helt uppenbart att situationen var komplicerad. Det fanns ingen tydlig majoritet för någon konstellation. Oppositionspartierna Vinstri-Græn, Píratar, Samfylkingin och Framsóknarflokkurinn hade bara ett mandats övervikt trots att regeringen fallit med dunder och brak.

Vinstri-Græns partiledare Katrín Jakobsdóttir fick först uppdraget att bilda regering. Pressen var stor på henne att försöka få till stånd ett samarbete med oppositionspartierna. Formella samtal dem emellan inleddes i början av november, men avslutades efter fyra dagar. Skälet påstods vara att det skulle vara svårt att bygga på den knappa majoritet som förelåg, men det rådde också misstroende mellan ledarna för Framsóknarflokkurinn och Píratar. Vinstri-Græn och Framsóknarflokkurinn anklagades för att bara halvhjärtat ha satt sig vid förhandlingsbordet. I det här läget var det många som trodde att de två partierna tänkte vända sig till Sjálfstæðisflokkurinn med framställan om eventuellt regeringssamarbete.

Samfylkingin och Píratar lade fram ett förslag om att ta in Flokkur fólksins eller Viðreisn i ett regeringssamarbete med fem eller sex partier, men förslaget fick aldrig gehör och några formella samtal utifrån denna premiss kom aldrig till stånd.

*Katrín Jakobsdóttir har målat en förskönad bild av Bjarni Benediktsson för att förmå sitt parti att acceptera samarbete med honom.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

Miðflokkurinn stod isolerat under dessa diskussioner och ledarna för andra partier vågade sig inte på ett samarbete med Sigmundur Davíð. Själv hade han på valnatten avfyrat dundrande skottsälvor mot Framsóknarflokkurinn, vilket i det närmaste helt släckte hoppet hos hans anhängare om att det skulle vara möjligt att åstadkomma någon sorts förlikning mellan honom och Sigurður Ingi.

Det förekom sedan ett antal informella trevare mellan partierna, och det visade sig snart att Vinstri-Græn, Framsóknarflokkurinn och Sjálfstæðisflokkurinn var intresserade av att inleda formella diskussioner, vilket utmynnade i bildandet av en ny regering i slutet av november. De tre partierna fick tillsammans 35 alltingsmandat i valet, mot 28 för de övriga fem.

Katrín Jakobsdóttirs beslut att bilda regering med Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn var mycket kontroversiellt inom Vinstri-Græn. Några medlemmar valde att lämna partiet på grund av detta beslut och två av dess alltingsledamöter röstade emot detta regeringssamarbete. De var båda hårda motståndare till att samregera med Sjálfstæðisflokkurinn.

En regering under Katrín Jakobsdóttirs ledning tillträdde den 30 november. Vinstri-Græn fick tre ministerposter, Framsóknarflokkurinn fick tre och Sjálfstæðisflokkurinn fem. Av dessa 11 ministrar är sex män och fem kvinnor.

Ekonomi

Den nya regeringens första uppgift var att lägga fram ett budgetförslag för alltinget. Det klubbades igenom med vissa förändringar i slutet av december. Man räknar med ett överskott på 33 mdr ISK, eller 1,2 % av BNP. Anslagen till hälso- och sjukvård ökades, i enlighet med regeringsförklaringen, liksom även anslagen till väghållning. Sammanlagt ökades utgifterna med ca. 19 mdr jämfört med det budgetförslag som dåvarande finansminister Benedikt Jóhannesson hade lagt fram i september, bara några dagar innan regeringen föll.

Mindre expansion

Allt pekar på att den expansion som kännetecknat den isländska ekonomin de senaste åren kommer att avta något. Enligt Centralbankens prognos var tillväxten 3,4 % under 2017, vilket är avsevärt lägre än den förra prognosen angav. Hagstofa Íslands beräknar tillväxten till 2,9 % för 2018, och för kommande år beräknas den bli mellan två och tre procent.

Inflationen har hållit sig under Centralbankens mål (2,5%) och låg mellan 1,5 och 2 % under året.

I mars togs de sista resterna av kapitalkontrollen bort. Restriktionerna infördes efter de isländska bankernas konkurs och kronans fall 2008. Kronkursen fluktuerade avsevärt efter restriktionernas avskaffande men sammantaget ökade kronan i värde med 0,7 % under året.

Arbetsmarknad

Arbetslösheten uppgick till 2,2 % under 2017 och minskade med 0,1 % jämfört med föregående år. I genomsnitt fanns 202 000 personer i åldrarna 16-74 år på arbetsmarknaden, vilket motsvarar en sysselsättningsgrad på 82 %.

Antalet utländska medborgare på arbetsmarknaden ökar stadigt och uppgick till 25 000 i slutet av året. Det är det högsta antalet hittills. Siffran har tredubbats sedan 2004. En fortsatt brist på arbetskraft noteras i de flesta yrken, men främst i byggbranschen och turistbranschen.

Turistnäringen växer

Turistnäringen har under de senaste åren växt avsevärt. Tidigt under året gick turistnäringen om fisket och aluminiumindustrin som nationens största exportgren. Sammanlagt kom 2,2 miljoner turister till Island under 2017, vilket var en ökning med 24 % jämfört med året innan. Det råder dock enighet bland experter om att denna ökning kommer att avta under de närmaste åren.

Den låga kronkursen var av stor betydelse för de växande turistströmmarna i början av detta decennium. Under de senaste åren har emellertid kronan stärkts mot de viktigaste valutorna vilket märkbart har minskat turisternas köpkraft på Island.

Med den stora turistströmmen har också följt en ökad påfrestning på landets infrastruktur, däribland hälso- och sjukvårdssystemet och vägnätet. Regeringen har av det skälet övervägt olika sätt att beskatta turister och turistföretag. Ingen överenskommelse har dock kunnat nås om de olika metoder som nämnts i detta sammanhang. Turistbranschens talesmän protesterade häftigt när dåvarande finansministern Benedikt Jóhannesson i början av året tillkännagav planer på en ökad moms för turistföretag. Ministern tvingades till sist backa och beslutet sköts på framtiden.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

DET UTROLIGE ÅRET

Politikk og økonomi i Norge i 2017

Det siste året vil bli stående som et av de mest dramatiske politiske år i norsk etterkrigshistorie. Det overraskende gjenvalget av den blåblå regjeringen, sosialdemokratiets kollaps, Venstres inntreden i regjeringen, en dramatisk #metoo-effekt samt de oppsiktsvekkende avgangene til stortingspresident og justisminister, sørger for det.

Redaktør i *Aftenposten*, Harald Stanghelle, ser nærmere på et usedvanlig år i norsk politikk.

Det så lovende ut for Jonas Gahr Støre og Arbeiderpartiet (Ap) noen måneder før stortingsvalget. På samtlige målinger tapte Solberg-regjeringen regjeringsmakten, og veien virket åpen for at Støre skulle bli hennes etterfølger som Norges neste statsminister. Erna Solbergs regjering var da også et dristig eksperiment. Høyre har jo i alle år søkt makt gjennom et samarbeid med sentrum. I 2013 ble strategien lagt om og makten ble søkt gjennom et regjeringssamarbeid med Fremskrittspartiet (Frp).

De to sentrumpartiene, Kristelig Folkeparti og Venstre, sa nei til å være med. Likevel ble det utarbeidet en samarbeidserklæring med den nye regjeringen. Fire år senere kan det slås fast at det ble et turbulent samarbeid. Mye støy og politisk uenighet, men likevel ikke verre enn at Solberg-regjeringen overlevde en hel fireårsperiode. Fremskrittspartiet har aldri tidligere sittet i regjering. Mange spådde at dette høyrepopulistiske partiet ikke ville makte å gjennomføre en hel periode som styringsparti. Det viste seg å være helt feil.

Tross dette viste så godt som alle meningsmålinger over lang tid at Solberg-regjeringen ville miste flertallet.

Linjeskifte – og stemningskifte

I februar 2017 holdt Jonas Gahr Støre en viktig tale til Arbeiderpartiets landsstyremøte. Der trakk han opp linjene for et nytt politisk samarbeidsmønster. Han nevnte ikke det rødgrønne samarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Senterpartiet (Sp) og Sosialistisk Venstreparti (SV) med ett eneste ord. Snarere pekte han på den høyrepopulistiske bølgen som året før skyllet over Europa (og USA) og mente svaret på denne lå i et samarbeid mellom sosialdemokrater og sentrum. I en tid hadde da norske medier skrevet om Støres friere til Kristelig Folkeparti, men det er "mer alvorlig enn som så", erklærte Ap-lederen.

Dette linjeskiftet ble godt mottatt innad i Arbeiderpartiet. Den stemningen skulle forandre seg etterhvert.

To andre stemningsskifter kunne også registreres:

Senterpartiet – som ved stortingsvalget i 2013 oppnådde elendige 5,5 prosent av stemmene – fikk stadig mer vind i seilene. Helt siden 1920-tallet har sentrum-periferi med ujevne mellomrom vært en viktig akse i norsk politikk. I de valg der dette har vært sentralt, har Senterpartiet gjort det godt. Tydeligst kom dette til uttrykk ved stortingsvalget i 1993 da EU-medlemskap sto på dagsordenen. Da oppnådde Sp hele 16,7 prosent av stemmene, partiets beste valg noensinne.

Gjennom hele stortingsperioden 2013-2017 ble Solberg-regjeringen anklaget for å foreslå reformer som ville få en sentraliserende effekt. Sykehusreform, politireform og kommunereform er tre stikkord for denne debatten. Sp ble da også regjeringens skarpeste kritikere på disse politikkområdene. Anklagen gikk ut på at man ikke hadde stor nok forståelse for hvilken effekt reformene ville ha for distrikts-Norge.

Fremgang for SP og SV

Denne konfliktlinjen gjorde likevel ikke store utslag på meningsmålingene. Men da diskusjonen om vern av den norske ulvestammen blusset opp igjen på nyåret i fjor, ja, da var det som denne saken virket som en utløsende faktor for nye velgervandringer. I løpet av oppsiktsvekkende kort tid ble Senterpartiet styrket på meningsmålingene og oppnådde over tid en oppslutning på rundt 10 prosent, altså en tilnærmet doubling fra stortingsvalget i 2013. Sp-resultatet ved fjorårets valg ble da også 10,3 prosent.

Det andre som ble stadig tydeligere var at Sosialistisk Venstreparti fikk økende oppslutning. Helt siden de åtte rødgrønne regjeringsårene hadde SV slitt med å få gjennomslag hos velgerne. På mange måter lar SV seg sammenligne med Fremskrittspartiet: Ikke politisk, men når det gjelder posisjonen i norsk politikk. Begge partiene ble skapt for å være i opposisjon og begge partiene har alltid vært utenfor enhver regjeringdiskusjon. Det forandret seg da SV ble en del av Jens Stoltenbergs rødgrønne prosjekt. Men SV betalte dyrt i form av velgerfrafall, og det skulle altså ta mer enn fire år etter at partiet gikk ut av regjering før SV igjen begynte å vokse.

Arbeiderpartiet tapte velgere til både Senterpartiet og SV, men regnet med at man likevel ville gjøre et markert bedre valg enn da partiet fire år tidligere tapte regjeringsmakten. Tradisjonelt har da også Ap med et valgkampmaskineri og et tett samarbeid med Landsorganisasjonen (LO) hatt en tendens til å øke oppslutning gjennom selve valgkampen.

Stortingsvalget – krise for AP

Det motsatte skjedde ved dette valget. Snarere skjedde det helt unike at Arbeiderpartiet nærmest kollapset i selve valgkampen. Og det uten at det er mulig å peke på spesielle begivenheter eller tabber som kan forklare dette. Partileder

Støre gjorde det godt i de sentrale tv-debattene og selve valgkampen ble greit gjennomført. Likevel sviktet velgerne og ved selve valget fikk Arbeiderpartiet sitt nest dårligste resultat ved et stortingsvalg siden 1923 – 27,4 prosent.

Bare i 2001, det første valget med Jens Stoltenberg som statsminister, gjorde Ap det dårligere, 24,6 prosent. Men da gikk partiet til valg fra regjeringsposisjon, en rekke omstridte reformer var gjennomført på kort tid, Landsorganisasjonen (LO) var kritiske og dessuten var Ap preget av en flere år lang "borgerkrig" mellom Jens Stoltenberg og Thorbjørn Jagland.

16 år senere var alt annerledes: Ap gikk til valg fra opposisjon til den blåeste regjering Norge har hatt siden verdenskrigen. Innad i partiet var det ro. Samarbeidet med LO var bedre enn på mange år. Og oppslutningen om partileder Støre var i praksis enstemmig.

Likevel ble dette et sosialdemokratisk krisevalg. Når slike politiske fenomener oppstår, ja, så er selvsagt årsakene sammensatte. En hovedhypotese er likevel at Arbeiderpartiet totalt bommet med det som ofte har vært partiets sterke kort: Fortellingen om Norge og en presentasjon av løsninger velgerne trodde på. Ved 2017-valget sviktet dette totalt.

Økonomisk tilbakegang – og ny optimisme

Noe av svaret på hvorfor dette kunne skje finner vi i utviklingen i norsk økonomi. Det dramatiske fallet i oljeprisene sommeren 2014 kom som et sjokk på et land som har utviklet en større avhengighet av oljevirksomheten

Arbeiderpartiets Jonas Gahr Støre sliter i motbakke – her fremstilt som en moderne Sisyfos. Tegning: Inge Grødum.

enn vi liker å tenke på. Ikke bare utvinningen i Nordsjøen, men like mye de ringvirkningene dette skaper i fastlands-Norge. Oljeprisfallet førte til krise mange steder. Arbeidsplasser gikk tapt. Det ble økende arbeidsløshet og mye fremtids pessimisme.

Arbeiderpartiet var en skarp kritiker av Solberg-regjeringens økonomiske politikk. Og igjen fikk velgerne høre at det måtte til et sosialdemokratisk styre for å rydde opp i norsk økonomi. Ap har da også hatt stor troverdighet blant velgerne nettopp når det gjelder økonomisk politikk. Det har vært en av de tydeligste grunnene for mange til å velge sosialdemokratiet. Kritikken av en regjering som hadde ansvaret for en økonomi "i krise", var da også en bærebjelke i Aps valgkampstrategi. Det var også der det gikk mest galt. For i løpet av 2016 og 2017 bedret økonomien seg, spesielt det siste halvåret før valget. Norsk økonomi viste seg mer omstillingsdyktig enn mange hadde forestilt seg. Virkningene av oljeprisfallet ble stadig mindre synlig. Optimismen kom tilbake og arbeidsledigheten ble mindre. Det såkalte "forventningsbarometeret" til Finans Norge viste på vårparten en entydig oppadgående kurve.

Så mens Arbeiderpartiets underliggende budskap var et tilbud til velgerne om nye løsninger på en økonomisk krise, ja, så hadde denne krisen i realiteten opphørt å eksistere i velgernes bevissthet. Slik førte dette til kollisjon mellom Arbeiderpartiets budskap og den virkelighet velgerne opplevde. I mai 2017 gjennomførte LO en undersøkelse blant sine medlemmer som viste at 52 prosent av dem kom til å stemme Ap ved valget samme høst. I september var oppslutningen om Ap reduserte til 38 prosent. Det er et dramatisk fall når vi vet at LO-medlemmene er en viktig del av Aps grunnfjell.

Et parti i en nedadgående spiral opplever ofte at saker som ikke skaper problemer i fremgangstider blir svært så vanskelige når motgangen melder seg. Det fikk Ap oppleve i fjorårets valgkamp. Beslutningen om å øke skattene med inntil 15 milliarder for de med høyest inntekt, ble fremstilt som om Ap ønsket å høyne skattene for alle. Partiet ble utfordret på hva disse nye skatteinntektene skulle brukes til, men hadde problemer med å gi klare svar.

I løpet av valgkampen dukket det dessuten opp et par saker som dreide seg om partileder Jonas Gahr Støres private forhold og formue. Ap-lederens arvede formue på rundt 60 millioner kroner gjør ham til den nest rikeste på Stortinget. Sakene var nokså uskyldige, men de bidro til å minne velgerne om at partilederen har en helt annen sosial og økonomisk bakgrunn enn de fleste Ap-velgere.

Fra frieri til avstand (AP og KrF)

Mer alvorlig var nok en økende skepsis til Støres invitasjon til et samarbeid med sentrum. Liberale Venstre står på arbeidslivspolitikken område svært fjernt fra Ap og representerer den skarpeste kritikken av fagbevegelsens makt. Kristelig Folkeparti (KrF) – Støres foretrukne – har i flere tiår vært Aps skarpeste motpol i en rekke verdispørsmål som betyr mye for begge partiene.

Abortsaken, kristne friskoler, kontantstøtte og partnerskapslov er bare noen eksempler på dette. Spesielt utviklet det seg i løpet av valgkampen et skarp kritikk mot frieriet til KrF fra både Aps kvinnebevegelse og dets venstreside.

Summen av alt dette – og mer til – resulterte i et valgresultatet som knuste Arbeiderpartiets drøm om regjeringsmakt og som utløste en intens debatt innad i partiet om hva som gikk galt. En debatt som fortsatt pågår i det som skal munne ut i en ny strategi for å gjenreise sosialdemokratiets posisjon i norsk politikk.

En tilsvarende debatt foregår innad i partiet Ap-lederen så gjerne ville ha med seg inn i de forjettede regjeringskontorene, altså Kristelig Folkeparti. For KrF ble den andre store taperen ved stortingsvalget. Med et resultat på 4,2 prosent gjorde partiet sitt dårligste valgresultat siden partiet ble etablert i 1933. For første gang i etterkrigstiden holdt KrF på å falle under sperregrensen på fire prosent. Med ett unntak representerer samtlige av partiets syv stortingsrepresentanter nå Vestlandet og Sørlandet – det som i Norge lett ironisk kalles "bibelbeltet". Slik kan det hevdes at KrF nå bare appellerer til partiets grunnfjell. Et grunnfjell som forvitrer i takt med de store forandringene som de siste tiårene har skjedd i det kirkelige og lavkirkelige Norge. Selv i en tid da verdier ofte står på samfunnets dagsorden har ikke verdipartiet KrF lyktes med at erobre nytt velgerland. Uklarhet om hva partiet egentlig vil er da også det som går igjen når valgresultatet skal forklares.

Det gjelder også hvilken regjeringskonstellasjon KrF egentlig ønsker seg.

Partileder Knut Arild Hareide har vært helt konsekvent på at KrF ikke kan gå i regjering sammen med Fremskrittspartiet. Av respekt for en politisk avstand som er for stor for et slikt nært samarbeid, er argumentasjonen. Hareide selv har da også vært en av de fremste skyteskivene for et par av Frps fremste sluggere, og er blitt anklaget både for å "sleike imamer oppetter ryggen" og for å ha et ansvar for veksten i IS-krigere.

Etter en tids vingling var KrF i valgkampen klar på at man ønsket en Solberg-ledet regjering, men der de to sentrumpartiene skulle erstatte Frp. Et åpenbart urealistisk alternativ, spesielt da målingene viste at både Venstre og KrF hadde mer enn nok med å komme seg over sperregrensen. KrF klagjorde dessuten at man ikke ønsket en fast samarbeidsavtale med regjeringen for en ny fireårsperiode. Både blant partiets tillitsvalgte og dets gjenværende velgere er det stor uenighet om hvilken vei KrF skal følge.

Så lenge sentrum var en mer eller mindre realistisk mulighet, ja, så var det ikke så vanskelig. Nå er det et ikke-eksisterende alternativ. Deler av partiledelsen – med Knut Arild Hareide i spissen – kan nok tenke seg et fremtidig samarbeid med Arbeiderpartiet, mens sterke krefter både blant tillitsvalgte og velgere ønsker at KrF skal gå inn i en borgerlig regjering. Med sin sterke Israel-støtte og islamkritiske retorikk har også Frp en viss appell til de mest

konservative KrF-velgere. Dette er en velgergruppe der mange definerer Ap som en hovedmotstander i viktige verdiorienterte saker. Slik står dagens KrF-ledelse i en strategisk spagat som utvides ved at partiet gjorde det så elendig ved valget. Et nederlag som innsnevrer handlefriheten til partiledelsen.

Det gjelder både KrF og Ap. Da Jonas Gahr Støre i mars 2018 på ny talte om samarbeidskonstellasjoner til sitt landsstyre ble ikke KrF nevnt med et eneste ord. Nå var Ap-lederen tilbake til det rødgrønne samarbeidet. Han har ikke lenger den handlefrihet som kreves for en nyorientering. Det samme kan bli Knut Arild Hareides skjebne.

Fortsatt mindretallsregjering

Solberg-regjeringen er fortsatt en mindretallsregjering. Den er avhengig av støtte fra Kristelig Folkeparti for å få flertall i Stortinget. Slik er KrF nå det eneste av sentrumpartiene som er i den berømmelige vippeposisjonen. Det har denne vinteren resultert i flere politiske seire for partiet. Medieoppmerksomheten rundt KrF er stor, men dette har ikke medført at partiet har fått større oppslutning fra velgerne. Snarere viser en rekke målinger dette året at partiet ville havnet under sperregrensen hvis det var valg nå. Dette er ikke bare dramatisk, det forteller også om et parti som i løpet av ganske kort tid er havnet i en form for eksistensiell krise. Det er da også dem som spår at det nå står om KrFs fortsatt eksistens som et riksdekkende parti. Innad

*Erna Solberg og Siv Jensen har bundet Venstres Trine Skei Grande til regjeringsmasten i en uvanlig mindretallsregjering.
Tegning: Inge Grørdum.*

foregår det et intens arbeid for å stake ut en ny og tydeligere politisk kurs. Det kan også resultere i at KrF foretar et klart veivalg i regjeringsspørsmålet, men partiledelsen insisterer på at først skal den politiske nyorienteringen på plass.

Lenge har det nærmest vært tatt for gitt at KrF ikke ville gå inn i en regjering der også Fremskrittspartiet var med. Men en slik spådom står ikke lenger på like trygg grunn. For akkurat det samme sa de fleste om Venstre. Før valget nærmest garanterte venstrelederne for at man aldri kunne bli regjeringspartner med Frp. Nå er dette likevel en realitet. I januar ble Solberg-regjeringen utvidet med nettopp Venstre.

Venstre inn i regjering

Partiet unngikk så vidt å havne under sperregrensen. En av grunnene var trolig at partileder Trine Skei Grande garanterte for at man uansett ville støtte Erna Solberg som statsminister. Fremskrittspartiet ble fortsatt betraktet som en av Venstres hovedmotstandere, men den sterke støtten til Solberg fikk en god del borgerlige velgere til å stemme taktisk. I praksis innebar det at en del Høyre-velgere stemte Venstre for å sikre at partiet fikk nok stemmer til å passere sperregrensen og slik sikre en fortsatt Høyre-statsminister.

Før valget var det ansett som utelukket at Venstre ville gå inn i en blåblå regjering uten at også Kristelig Folkeparti ble med og slik sikret en flertallsregjering. Venstre var da også sterkt splittet i synet på om regjeringdeltagelse var riktig. Men partiledelsen gjorde en oppsiktsvekkende snuoperasjon og i januar i år ble Venstre det tredje regjeringspartiet i en mindretallsregjering ledet av Erna Solberg.

Det er liten tvil om at dette var en seier for Erna Solberg. Hennes uttalte drøm har hele tiden vært at også sentrumpartiene skulle bli med i hennes regjeringssjans. Nå er hun noe nærmere å få drømmen oppfylt.

«Erna er stjerna»

Tross mange spådommer om det motsatte: Erna Solberg er i ferd med å bli en av de virkelige store Høyre-lederne.

I hele 14 år har hun ledet landets konservative parti, lenger enn noen annen siden partiet ble stiftet i 1884. I mai 2018 passerer hun Høyre-legenden Kåre Willoch i antall dager som statsminister. Slik blir hun også den statsminister fra Høyre som har sittet lengst.

Solberg ble historisk allerede da hun tok Fremskrittspartiet med inn i regjering. Med også Venstre inne gjorde hun et nytt grep som aldri tidligere er forsøkt. I mellomtiden førte hun sitt parti til et av de beste valgene noen gang – 25 prosent.

Det er ikke uten grunn at det mer uoffisielle Høyre-slagordet lyder "Erna er stjerna". For Erna Solberg har fått stadig økende respekt som statsminister.

Hennes ro og flegma gir tillit. Ikke minst i en omskiftelig tid, både nasjonalt og internasjonalt.

I dag er det ingen som kan utfordre henne som den ubestridte lederen på borgerlig side. Ingen ønsker heller å gjøre det. Det virker som om også Siv Jensen og Fremskrittspartiet ser seg tjent med å flokke seg rundt Solberg.

Siv Jensen har nok hatt utfordringer innad i sitt eget parti blant dem som mener at regjeringsdeltagelsen har gjort Frp mer lik de andre partiene. Men et godt valgresultat på 15,2 prosent gjør at det ikke er noe kraft i denne kritikken. Erna Solberg har da også tillatt at Fremskrittspartiet på Stortinget i flere saker har gått mot det hennes egen regjering har stått for. Det er en diskutabel form for parlamentarisme, men det er liten tvil om den har medført ro rundt regjeringsprosjektet både hun og Siv Jensen så sterkt identifiserer seg med.

Egentlig er det en bragd at Frp nå er inne i sitt femte sammenhengende år som regjeringsparti. Det ville få trodd da dette klassiske norske populistpartiet gikk inn i regjering. Nå er Frp til og med gjenvalgt som regjeringsparti – og det med et så godt valgresultat at det ikke gir seriøs mening å snakke om noen form for regjeringsslitasje.

Listhaugs avgang

Partiet opplevde likevel at dets mest markerte statsråd, justis- og innvandringsminister Sylvi Listhaug, like før påske i år ble tvunget til å trekke seg som statsråd. Episoden bak dette utgjør et helt spesielt kapittel i norsk politikk.

Listhaug er kjent for sin knallharde retorikk på innvandringspolitikken område. Det var hun som i valgkampen 2017 reiste til Stockholms-bydelen Rinkeby med et stort koppel norske journalister på slep for å fortelle at svenskene har mistet all kontroll med innvandringen. For Listhaug er begrepet "svenske tilstander" synonymt med alt det vi i Norge ikke ønsker.

En fredag i mars 2018 la hun følgende ut på sin facebook-side: "Arbeiderpartiet setter terroristers rettigheter foran nasjonens sikkerhet." Setningen var illustrert med et bilde av maskerte og bevæpnede menn.

Bakgrunnen var at Solberg-regjeringen foreslo å frata fremmedkrigere med dobbelt statsborgerskap deres norske statsborgerskap. Det var opposisjonen enig i. Forskjellen var at mens regjeringen ville gjøre dette som en administrativ forordning, ja, så ble det flertall (inkludert Arbeiderpartiet, KrF og Venstre) for at det var nødvendig med domstolsbehandling for en så sterk inngripen.

Det var dette Sylvi Listaug mente var en favorisering av terroristers rettigheter på bekostning av nordmenns sikkerhet.

Denne måten å argumentere på utløste en voldsom debatt. Arbeiderpartiet og dets ungdomsorganisasjon er jo det eneste norske partiet som virkelig er rammet av terror. At landets justisminister anklaget nettopp dette partiet for å sette terroristers rettigheter først, ble en nokså grell påstand. Spesielt fordi den kom samme dag som den første norske filmen om 22. juli-tragedien hadde premiere.

Statsminister Erna Solberg beklaget ordbruken. På oppdrag fra henne beklaget kunnskaps- og integreringsminister Jan Tore Sanner fra Stortingets talerstol. Også Sylvi Listhaug beklaget, men på en måte som fikk opposisjonen til å tolke det slik at hun egentlig ikke mente alvor med sin beklagelse.

Et mistillitsforslag fremsatt av det lille partiet Rødt (med bare én representant i Stortinget) hadde opprinnelig liten støtte, men etter Sylvi Listhaugs tvetydige opptreden i Stortinget ble forslaget støttet av flere partier, inklusiv Arbeiderpartiet. Etter parlamentarisk sedvane stilte statsminister seg bak sin justisminister. Det er jo ikke vanlig at opposisjonen kan felle en minister mens statsministeren passivt ser på.

Slik kom KrF i en avgjørende posisjon og der var skepsisen mot Sylvi Listhaug stor. Om partiet virkelig ville vært med på å felle Solberg-regjeringen, ja, det får vi aldri helt sikkert vite. For noen timer før avstemningen trakk Sylvi Listhaug seg fra regjeringen. Det gjorde hun med et kraftig oppgjør der hun kalte Stortinget "en barnehage", KrF et parti "uten ryggrad" og Jonas Gahr Støre en politiker som var helt "uegnet til å være statsminister". Det var dette siste hun ville hindre ved å gå av frivillig.

Med disse kraftsalvene gikk Listhaug til Stortinget der hun har fast plass. Mye tyder på at vi vil få høre mer fra henne de nærmeste årene. Hun er allerede historie som den første norske minister som går av grunnet en facebook-melding. Kanskje til og med verdens første? Men neppe den siste.

Storingspresidenten går av

En annen som ble tvunget til å gå var stortingspresident Olemic Thommessen. Han har vært stortingspresident siden 2013 og det har stormet rundt ham i en rekke saker. Høsten i fjor var det bare så vidt han ble gjenvalgt for fire nye år.

I mars 2018 mistet han tilliten fra flertallet. Det var KrF som snudde fra tillit til mistillit. Grunnen var enorme overskridelser på et utbyggingsprosjekt i tilknytning til selve stortingsbygningen. Saken har versert i flere år og senest i juni vedtok et enstemmig storting meget sterk kritikk av hvordan nasjonalforsamlingen selv hadde håndtert utbyggingen. Den var kommet helt ut av økonomisk kontroll, men nå ble det lovet at den tiden skulle være fordi.

Da det åtte måneder senere – i februar – ble kjent at prosjektet, tross løfter om det motsatte, ville koste hele 500 millioner mer enn forutsatt så sent som i juni, ja, da måtte noen ta ansvaret for det hele. Stortingets direktør, Ida Børresen, sa opp sin stilling bare måneder før hun skulle gå av med pensjon. Og få uker senere var det også slutt for stortingspresidenten.

Igjen skrives det historie dette utrolige året: For aldri tidligere har en stortingspresidenten blitt tvunget til å gå av som følge av mistillit fra stortingsflertallet.

Politikere og seksuell trakassering

Politisk historie skapte også #metoo-bølgen. Nyvalgt stortingsrepresentant og leder i Unge Høyre, Kristian Tonning Rise, trakk seg som leder av ungdomspartiet grunnet sin trakasserende oppførsel overfor unge kvinner.

Parlamentarisk nestleder i Fremskrittspartiet, Ulf Leirstein, måtte trekke seg fra dette vervet etter avsløringer av utilbørlig oppførsel overfor unge partifolk.

Den store skandalen var likevel at Arbeiderpartiets nestleder, Trond Giske, trakk seg etter flere troverdige varsler om seksuell trakassering. Spesielt alvorlig var det fordi flere av jentene var aktive ungdomspolitikere i samme parti der Giske var en mektig nestleder. Altså ble dette også en sak om klassisk mannlig maktmisbruk.

Trond Giske har i mange år vært en av Aps mest sentrale politikere. Han har vært leder av AUF, innehatt flere viktige statsrådsposter, båndene til fagbevegelsen har vært tette og han har vært ansett som venstrefløyens viktigste mann i partiledelsen.

Nå ble han tvunget til å abdisere fra denne posisjonen. Mange spår at dette har skapt en bitterhet hos Giskes støttespillere som vil vise seg i tiden fremover. Det er da også dem som mener saken mot Trond Giske egentlig var en sak for å ramme venstrefløyen. Det var den ikke. Det trenger heller ikke skape vondt blod i Ap, men det meste er usikkert med tanke på sosialdemokratiets videre skjebne.

Det er nok det største spenningsmomentet etter et utrolig år i norsk politikk.

Nestleder i Arbeiderpartiet, Trond Giske, har mistet det meste etter en rekke alvorlige varslingsaker. Tegning: Inge Grødum.

MAGGIE STRÖMBERG

MISSTROENDETS ÅR

Svensk politik 2017

En sparkad partiledare, en säkrad försvarsminister och fortsatta bråk inom borgerligheten. 2017 blev ännu ett år av manövrerande kring de två minoritetslägren i riksdagen.

Maggie Strömberg är politisk reporter på *Sveriges Radio*.

Politiker verkar i förtroendebranschen. Medborgarnas ska behållas eller vinnas. Samarbetspartner ska lita på varandra. Ledaren ska ha en tillräckligt stark ställning för att styra sin partiorganisation i den riktning som krävs.

Allt bygger på det. Att sänka motståndarpartiers trovärdighet genom att anklaga dem för att svänga i en fråga, bara för opinionens skull. Eller att, som Anna Kinberg Batra, skriva en lång debattartikel och förklara varför man svängt i migrationsfrågan för att höja trovärdigheten när den som en gång varit för fri invandring nu ville strama åt på alla sätt möjligt.

Förtroende, eller dess motsats misstroende, präglade svensk inrikespolitik 2017. Misstroende mot regeringen, mellan Allianspartierna och mot partiledare. Ta till exempel den 19 januari, torsdagen då Anna Kinberg Batra hade kallat till presskonferens. Medierna trodde inte det skulle vara något särskilt. Något utspel man kunde gäspa åt. Men så ställde sig Moderaternas partiledare i riksdagens pressrum utanför kammaren, hon med de dalande opinionssiffrorna, och sa:

– Jag är bekymrad över utvecklingen i Sverige. Det vill vi moderater göra något åt. Mer än vad vi gjort hittills. Det är därför jag vill att vi före 2018 ska vara beredda att jobba gemensamt som Allians med gemensamma budgetförslag.

En gemensam Alliansbudget. Det skulle troligen leda till att regeringen Löfvens budget skulle falla igen. Dessutom, sa Anna Kinberg Batra, skulle moderata riksdagsledamöter börja tala med Sverigedemokraternas (SD) företrädare i utskotten.

– Det har varit ett väldigt skuldbeläggande när den ena ledamoten talar med den andra. Men min uppfattning är att vi måste inse att riksdagen har åtta partier och att vi från moderat håll och från Allianshåll ska göra det vi kan för att söka stöd, inte minst i utskotten, för våra förslag.

Frågorna var många. Budgeten var väl inte så konstig i sig, en Alliansgemensam sådan skulle troligen innebära att regeringen föll. Fast det ville väl inte Centerpartiet och Liberalerna? Hade hon pratat med dem?

Samtalen i utskotten, var det en start på ett samarbete? Förhandlingar? På vilket sätt sökte Moderaterna stöd av Sverigedemokraterna för att nå regeringsmakten? Aktivt eller passivt? Vad var egentligen skillnaden på dem?

Det enda som faktiskt var tydligt var att Anna Kinberg Batras besked var ett totalt avståndstagande från allt vad hennes företrädare och den som lyft upp henne – Fredrik Reinfeldt – hade stått för. Han som hade svurit offentligt att inte ge Sverigedemokraterna något inflytande. Som tyckte att det minsta blocket skulle släppa fram det största till regeringsmakten, tanken som lagt grunden till Decemberöverenskommelsen. Den var bruten, men levde kvar i praktiken. Det ville Anna Kinberg Batra nu komma bort ifrån.

Klockan tio höll Moderatledaren sin presskonferens.

En halvtimme tidigare hade riksdagsgruppen samlats i förstakammarsalen. När Anna Kinberg Batra informerade om sitt beslut reste sig några i träbänkarna och applåderade. De som inte tyckte att det var bra, höll lägre profil.

Efter presskonferensen hade partistyrelsen och några förbund telefonmöte. Samma sak där, Anna Kinberg Batra informerade. Några tunga lokalpolitiker uttryckte sin glädje. Ingen protesterade.

I partiet var reaktionerna blandade. Äntligen ska vi vara opposition på riktigt, å ena sidan. Avhopp och illa dold ilska över en öppning för partiet med naziströtter, å andra. I många andra partier hade ett beslut av den här typen fattats av partistyrelsen. Men inte i Moderaterna. Här bestämdes omsvängningen på den årliga kick offen för partiledarens inre krets, den här gången gick resan till Amsterdam.

På tisdagen efter att partiledningen kommit hem gjorde Alliansen sitt första gemensamma utspel på länge. På torsdagen höll Anna Kinberg Batra sin presskonferens. Problemet var att hon inte hade resten av Alliansen med sig. Bara Ebba Busch Thor var för idén. Annie Lööf, som hade fått beskedet per sms kvällen före, dolde inte sin irritation.

– Jag vill inte slänga ut Sverige i politisk osäkerhet och politiskt cirkus, löd hennes kommentar. Liberalernas Jan Björklund var hemma och hälsade på sin 95-åriga mamma i Skene, så det var partiets gruppleddare Christer Nylander som tog avstånd från Moderatförslaget. När Björklund var tillbaka i Stockholm, sa han att samarbetet riskerade att skadas. Han sammanfattade läget på sitt lakoniska vis:

– Det har inte varit Alliansens bästa dagar de senaste dagarna.

Priset man betalar för att öppna för Sverigedemokraterna

I mätningarna efter Anna Kinberg Batras besked rasade Moderaterna. I februari fick de 18,5 procent i *Expressen*, en minskning med 5,8 procentenheter. Enligt Demoskop var det den enskilt största turbulensen i deras mätningar sedan Håkan Juholt. I mars gick Sverigedemokraterna om Moderaterna och

blev näst största parti i flera mätningar. Moderaterna som hade räknat med att vinna tillbaka väljare från Sverigedemokraterna, började i stället tappa till Centerpartiet. Särskilt lämnade högutbildade kvinnor i storstad partiet. Samtidigt gick Annie Lööfs förtroendesiffror upp och Anna Kinberg Batras ner. Plötsligt började människor i det politiska Sverige fråga sig om Annie Lööf var Alliansens ledare.

Den kritik som hela tiden funnits mot Anna Kinberg Batra tog ny fart. Hon var otydlig i sin kommunikation, kunde inte svara på frågor i medier så att någon förstod, strategin var obegriplig med massor av utspel som inte hängde samman. Popcornpolitik kallade de interna kritikerna det.

Och intern kritik blev snabbt extern. På Sverigemötet i Karlstad i mars hade det toppstyrda, lojala Moderaterna bytts mot ett parti där högt uppsatta företrädare klagade på allt och gärna öppet i medierna. I sitt tal slogs partiledaren för sin överlevnad. Hon lade an en personlig framtoning, berättade om hur hon hade varit så sjuk under sin graviditet elva år tidigare att det fanns risk för att hon skulle förlora livet. Men hon reste sig då och hon skulle resa sig nu.

I maj kom första öppna avgångskravet, från Christian Gustavsson, distriktsordförande i Östergötland. I Göteborg hade hon tydligt stöd, men i Stockholm dröjde det två dagar innan distriktet uttalade sitt förtroende. En evighet i politiken. Anna Kinberg Batra gjorde sig av med parti-sekreteraren Tomas Tobé i hopp om att gjuta olja på vågorna. Utåt lugnade det ner sig ett tag, men opinionsundersökningarna fortsatte presenteras med katastrofepitet.

*Anna Kinberg Batra försökte manövrera runt elefanten i rummet. Men synen på om det gick att bilda regering med stöd av Sverigedemokraterna var en av frågorna som splittade allianspartierna.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

I Almedalen i juli publicerade *Dagens Industri* rykten om nya interna avgångskrav, framför allt i Stockholms län.

Sommaren gick och det blev augusti. Inget tydde på förändring. Opinionssiffrorna var låga, Anna Kinberg Batra ville inte inse att det hade med henne att göra, trots allt mindre diskreta påpekanden från partiet. Kanske var hon bara fel ledare. Det var svårmanövrerat. I praktiken fanns en högermajoritet i riksdagen och både väljare och partister var förbannade över att Anna Kinberg Batra då inte avsatte regeringen. När hon försökte var heller inte det rätt.

Den 22 augusti, en tisdag, satte Solnas kommunstyrelseordförande Pehr Granfalk igång avsättningen av en partiledare som inte ens hade prövats i val. Han krävde hennes avgång i *Sveriges Radio*.

En efter en gick de andra ut och snart stod det klart att en majoritet av kommunalråden i Stockholms län stödde avgångskravet. Här hade Moderaterna tappat mest i opinionen och här var tanken på ett samarbete med Sverigedemokraterna betydligt mer avlägsen än i till exempel Skåne.

“Under en längre tid har vanliga m-väljare såväl i Stockholmsområdet som hemma i Småland givit mig sina för mig jobbiga åsikter om vår partiordförande. I varje läge har jag försvarat henne utåt. Även när min egen mor haft synpunkter. För jag vet att Anna är en oerhört kunnig, engagerad och skicklig politiker. Jag vet inte vad som skymmer sikten för väljarna, bara att något gör det”, skrev mäktiga Täbypolitikern och Stockholms finanslandstingsråd Irene Svenonius på Facebook.

Två dagar senare meddelade Anna Kinberg Batra sin avgång.

En allians är en allians är en allians

För Anna Kinberg Batra personligen hade SD-utspelet blivit en katastrof. För den allians som mödosamt byggts upp av de här partiledarnas företrädare såg det inte heller ljus ut. Jan Björklund kallade tiden efter Anna Kinberg Batras besked om gemensam budget, för Alliansens största spricka dittills. Men han menade också att den skulle gå att reparera. Det såg knappast ut så för den som tittade utifrån under våren 2017

Det enda partierna faktiskt kunde enas om när det gällde budgeten var vilka av regeringens skattehöjningar man ville stoppa. 3:12-reglerna för småföretagare, flygskatten och den sänkta skiktgränsen, att fler skulle betala statlig inkomstskatt.

Kristdemokraterna stod egentligen närmast Moderaterna eftersom de var för en gemensam budget. Men partiet kunde å andra sidan inte tänka sig att samtala med SD i utskotten. Centerpartiet hade kommit fram till en budgetmodell som tillät dem att bryta ut några, som de kallade det, skadliga skatter ur budgeten och sätta stopp för dem. Något som de andra borgerliga partierna försiktigt avvisade med hänvisning till budgetreglerna.

Liberalerna ville istället kräva stopp för skatthöjningarna innan Socialdemokraterna ens presenterat sin budget. Annars skulle de rikta misstroendevotum mot finansminister Magdalena Andersson, eftersom hon inte följde riksdagens majoritets vilja. Då är det väl enklare att bara gå fram med gemensam budget, tyckte Moderaterna.

Det fanns alltså fyra partier, tre idéer och de sade att de träffades och diskuterade dem, men besked om någon lösning som alla fyra partier kunde enas om dröjde. I juni kunde de till slut presentera en gemensam linje i budgetfrågan. Efter ett möte mellan de finanspolitiska talespersonerna kom beskedet:

Alliansen skulle rikta misstroendeförklaring mot enskilda statsråd om de tre skatthöjningarna inte stoppades. Det blev liberalernas modell som vann. Men fullt eniga verkade de ändå inte. Jan Björklund ville gärna rikta misstroendet mot finansministern, men det var inte aktuellt, enligt Annie Lööf.

Just Annie Lööf och hennes skimrande opinionssiffror skapade också missnöje i Alliansen. Det byggde på dynamiken ett starkt parti, ett uppstickarparti och två krispartier. Vem som var vem kunde variera, men inte på topp. När centerpartiet plötsligt var jämnstora med moderaterna blev det problem.

Och regeringsfrågan fortsatte att gäckta samarbetet. Varken Liberalerna eller Centerpartiet kunde tänka sig en regering som var beroende av Sverigedemokraterna. Hellre då samarbete över blockgränsen, sa Björklund. Hellre då opposition, sa Lööf.

Transportstyrelsen avbryter industrisemestern

Det var en märklig nyhet som *Dagens Nyheter* presenterade den 6 juli 2017. Maria Ågren, tidigare generaldirektör för Transportstyrelsen, hade erkänt brott för datahantering och gått med på att betala 70 000 kronor i böter. Hon hade fått sluta sitt jobb i januari och flyttats till generaldirektörernas elefantkyrkogård i regeringskansliet, men ingen visste varför. Men när böterna blev kända blev det också känt att Riksenheten för säkerhetsmål hade utrett henne för att ha hotat rikets säkerhet genom att ha röjt sekretessbelagda uppgifter. Det visade sig att hon i maj 2015 hade godkänt att myndigheten kunde göra avsteg från lagar som ska skydda känsliga uppgifter för att kunna lägga ut Transportstyrelsens IT-drift på IBM. Detta trots att både Säpo och internrevisorn starkt avrådde.

Under några dagar efter avslöjandet rådde förvirring. Vad fanns det för uppgifter hos myndigheten? Vad kunde ha läckt? Det talades om information som möjliggjorde spårning och registrering av individer med hemliga adresser och skyddad identitet. Svenska agents falska identiteter. Information om luftfartsskydd, säkerhetskontroller och försvarets civila bilar.

En säkerhetsskandal, mitt i semestern.

Frågan gick snart över till vem i regeringen som kände till det här, och varför man inte informerat oppositionen.

Försvarsdepartementet, näringsdepartementet och justitiedepartementet fick från olika håll information om situationen redan 2016. Försvarsminister Peter Hultqvist kände till att det pågick en tillsyn, likaså inrikesminister Anders Ygeman. Men outsourcingen stoppades inte. Och informationen nådde aldrig statsministern, sa regeringen.

Vad visste statsministern? Visste han något hade han gjort fel och skulle troligen få avgångskrav mot sig. Men visste han inte något, ja, vad sade det om honom som ledare för den här regeringen?

Infrastrukturminister Anna Johansson hade det gängse ansvaret att informera statsrådsberedningen, men hade själv inte informationen enligt vad hon sade. Den hade stannat hos hennes statssekreterare Henrik Bromander, som blivit informerad vid tre tillfällen, i februari, mars och maj 2016. Bromander hade fått sparken hösten 2016, efter att det uppdagats att han rest ovanligt mycket och tagit ut traktamente och boendekostnader även på sin lediga tid.

Till slut pekade hela regeringskansliet på den sparkade statssekreteraren. Det var hans fel. Den 23 juli uttalade sig Stefan Löfven för första gången. Han kallade händelsen ett haveri, och menade att regeringen "säkerställt att berörda myndigheter vidtagit åtgärder för att begränsa skadeverkningarna."

*Statsministern var på väg att förlora två av sina mest populära ministrar. Han lyckades rädda försvarsminister Peter Hultqvist och omplacerade inrikesminister Anders Ygeman till grupple-dare. Infrastrukturminister Anna Johansson föll hårdast.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

*Trots säkerhetskandal och en påtvingad regeringsombildning tyckte Stefan Löfven inte lida några opinionsförluster efter händelserna kring Transportstyrelsen.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

En misstroendeförklaring och en regeringsombildning

Alliansen nöjde sig inte med att ansvarsutkrävandet skulle stanna vid en sparkad statssekreterare. Tre dagar efter statsministerns kommentar kallade allianspartierna till presskonferens.

De tänkte, sa de, rikta misstroendeförklaring mot tre ministrar: Anna Johansson, Peter Hultqvist och Anders Ygeman. Alliansen skulle skicka in en begäran till talmannen om att kalla in riksdagen, vilket enligt reglerna skulle ske inom tio dagar.

Ännu en djup kris för Stefan Löfvens regering, den svåraste sedan den fäll-da budgeten hösten 2014. Den gången löste statsministern det genom att säga att han skulle utlysa extra val och fick till stånd Decemberöverenskommelsen. Skulle han lyckas överraska den här gången också?

Stefan Löfven kallade till presskonferens dagen efter. Det var mitt i varmaste juli. Han presenterade en regeringsombildning. Anna Johansson och Anders Ygeman skulle få lämna sina ministeruppdrag. Dessutom lämnade sjukvårdsminister Gabriel Wikström, som varit sjukskriven för utbrändhet. Morgan Johansson skulle ta över som inrikesminister och behålla justiteministerportföljen. Men Helene Fritzon skulle bli ny migrationsminister, gruppleda-ren Tomas Eneroth blev ny infrastrukturminister och Annika Strandhäll fick ta över Wikströms uppgifter.

Ygeman – Löfvens mest populära minister, ständigt omgiven av rykten om att bli nästa partiledare -- fick i stället bli gruppleddare i riksdagen. Och så kom överraskningen.

Försvarsministern, också han på topp i medborgarnas förtroendelista, skulle vara kvar. Stefan Löfven tänkte inte böja sig för Alliansens hot.

– Försvarsminister i min regering är Peter Hultqvist, sa han. Det gick att betrakta som en kabinetsfråga. En utmaning. Skulle Alliansen avsätta försvarsministern fick de avsätta regeringen. Vilket återigen riktade ljuset på Alliansens splittring i regeringsfrågan.

De fyra partierna skickade ut ett pressmeddelande där de konstaterade att de fortfarande hade för avsikt att väcka misstroende mot Peter Hultqvist. Men de tänkte inte längre blixtkalla riksdagen, utan vänta tills den öppnade som vanligt efter sommaren. Då skulle en omröstning ske, som de skrev i pressmeddelandet: “om inget nytt då framkommit som skulle ge skäl till förändrad bedömning”. En brasklapp, alltså.

Problemet för Alliansen var att Peter Hultqvist var både älskad och respekterad. Den som hade varit på Folk och Försvars årliga rikskonferens i Sälen hade hört hyllningarna, över blockgränser, inom försvaret och bland försvarsdebattörer. Han ansågs hålla en hård linje mot Ryssland, knyta Sverige närmare Nato och andra viktiga samarbeten. Även högerpolitiker tyckte att han var bättre än de senaste moderata ministrarna. Borgerliga debattörer som intresserade sig för försvarsfrågor skrev artikel efter artikel om att Alliansen hade gått vilse i sitt krav.

“Alliansens hot om att avsätta försvarsministern framstår som dummare för varje vecka som går”, skrev politiske redaktören Anna Dahlberg i *Expressen*.

“Att på mycket oklara grunder tvinga bort honom för den så kallade it-skandalen är inte bara sakligt tvivelaktigt och ett destruktivt prejudikat för framtiden utan också en strategisk vinst för Moskva. Ryssland har länge försökt misskreditera honom på falska grunder och nu får de plötslig hjälp av den svenska oppositionen. Man kanske inte kan kräva mer av SD, men definitivt av M”, skrev PM Nilsson i *Dagens Industri*.

“Det finns tre vinnare på den här soppan. Den första är Jimmie Åkesson som fått in en kil i Alliansen. Den andra är statsminister Stefan Löfven som kan framstå än mer som statsman än Alliansen. Den tredje segraren är Moskva“, skrev Patrik Oksanen i *Hela Hälsingland*.

Det jobbiga för Moderaterna var att under hela detta spektakel, den skandal det faktiskt var för regeringen, hade man inte lyckats vinna något i förtroende bland väljarna. Socialdemokraterna stod kvar i samma opinionsläge. I stället hade Alliansen synliggjort sin spricka ännu mer och blivit uthängd som inkompetent av de ledarskribenter man hoppades skulle hålla den om ryggen.

När riksdagen öppnade i september drog Centerpartiet och Liberalerna till-

baka sitt krav om missnöjesomröstning. Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna röstade för att fälla försvarsministern. Det räckte inte. Peter Hultqvist blev kvar och bilden av en samspelt Allians var ännu lite mer sargad.

Ytterligare ett offer i Transportstyrelseskandalen skulle det ändå bli för Stefan Löfven. I augusti avgick hans närmaste medarbetare, hans statssekreterare Emma Lennartsson.

– Jag har närvarat vid minst två möten i justitiedepartementet där företrädare för säkerhetspolisen nämnt att det pågår en tillsyn mot Transportstyrelsen, sa hon till *Dagens Nyheter*.

Björklund sitter säkert

En segdragen konflikt fick i alla fall sin upplösning för ett alliansparti det här året. Den 1 juni ställde sig Birgitta Ohlsson i Aktuellt och sa att hon stod till partiets förfogande. Det var dags att byta partiledare, tyckte hon. Inte för att det skilde så mycket i politik, men Björklund lyckades inte mobilisera väljare, det skulle hon ha lättare att göra, sa hon.

Jan Björklund, partiledaren som dragits med usla opinionssiffror så länge att knappt någon längre mindes att hans parti gjort anspråk på statsministerposten 2002, svarade med att ägna sig åt en slags personkampanj, med analysen att han skulle tjäna på att bli mer personlig. Han vek ut sig i stora tidningsporträtt tillsammans med sina barn, som tidigare aldrig synt i medier. Han pratade om sin mammas flykt från nazisterna under andra världskriget. Han trimmade skägget och fixade kläderna.

Rivalen släppte boken “Duktiga flickors revansch” och drog igång kulturdebatt om flickor som drar pojkar genom livet men aldrig får betalt för det. Men vad hjälpte det. När Liberalernas kongress närmade sig blev det allt mer tydligt att distrikten ställde sig bakom Jan Björklund, även sådana som tidigare backat Birgitta Ohlsson. Det talades om att hon inte skulle kunna vara en enande kraft i partiet; vissa avskydde henne, andra älskade henne. Hon anklagades för att vara självupptagen. I provvalet till Stockholms län kom Björklund först och Ohlsson tvåa, tvärt emot hur det sett ut valet 2014.

Hon hade ingen chans. I september, två månader före partiets landsmöte, kastade hon in handduken.

Lobbyisterna, ungdomarna, familjehemmen

Ett nytt gäng lobbyister syntes på partikongresserna det här året. De var kvinnor i medelåldern, i t-shirts med tryck istället för kostym. De var arga, stränga och envisa. “Vi står inte ut” kallade de sig och deras mål var att ungdomarna från Afghanistan, de som kallades ensamkommande, skulle få stanna.

Gruppen hade hamnat i kläm mellan den nya tillfälliga migrationslagen och Migrationsverkets långa köer. Hade de blivit bedömda när de anlände hösten 2015 hade de flesta fått stanna. Nu räknades de som vuxna och skulle lämna landet.

Problemet för Socialdemokraterna var att de hade uppmuntrat privatpersoner att hjälpa till under flyktingkrisen. Stefan Löfven hade själv spelat in en film med det budskapet. Människor hade gjort som han sa. De hade låtit unga pojkar och flickor bo hemma hos dem. Ungdomar som blivit familjemedlemmar och som nu skulle utvisas till Afghanistan. Det riskerade, sa lobbyisterna, att skada förtroendet för svenska samhällsinstitutioner hos en lång rad engagerade och deras familjer.

Men Socialdemokraterna tänkte gå till val på hårda budskap. Ordning och reda i migrationspolitiken. Ett nej är ett nej. Det var svårt att förena med att låta de ensamkommande stanna.

Miljöpartiet, som i strid med sina värderingar varit med om att driva igenom den restriktiva flyktingpolitiken, skulle bara tala om klimat och miljö i valrörelsen. Det hade ledningen bestämt. I migrationspolitiken fanns inget för partiet att vinna politiskt. De skulle inte få igenom några förslag i det politiska läge som gällde och de väljare som tyckte migrationspolitiken var viktig hade mist förtroendet för Miljöpartiet (Mp). Men partiets kongress tvingade partiledningen att agera ändå. De ensamkommande skulle stanna. Förhandlingar pågick hela hösten i regeringskansliet. Återigen var migrationsfrågan den fråga som slet hårdast på samarbetet. För språkröret Gustav Fridolin (Mp) var det en viktig fråga, det var flyktingfrågan som fick honom att en gång engagera sig politiskt. Han drev själv förhandlingarna. Uppgifterna om hur Miljöpartiet fick Socialdemokraterna att vända går isär. En del källor säger att Miljöpartiet hotade att lämna regeringen. Andra att Miljöpartiet stoppade alla Socialdemokraternas förslag tills de gav med sig.

I november 2017 presenterade regeringen så ett förslag som gick ut på att de som sökt asyl före den nya lagen, hade väntat på besked i mer än femton månader, registrerats som barn när de kom och som tänkte studera på gymnasiet skulle få stanna. Miljöpartiet hade fått betala med att den tillfälliga migrationslagen skulle vara ett år längre, utan den kontrollstation som tidigare förhandlats in. Men det var oklart om lagen om de ensamkommande skulle gå igenom riksdagen.

En ny moderat

Det var lite roligt ett tag efter att Anna Kinberg Batra hade meddelat att hon skulle avgå. I det vakuum som uppstår innan en ny partiledare väljs kan mycket hända. Till exempel att en avhoppad gammal minister med gott om Facebookföljare bestämmer sig för att kandidera. Det gjorde tidigare för-

*Vem vill ta över ett krisande parti så tätt
inpå ett val, var frågan alla ställde sig
när Anna Kinberg Batra tvingades bort.
Ulf Kristersson fick uppdraget och det
såg ut att glädja väljarna.*

Teckning:

Kjell Nilsson-Mäki.

svarsministern Mikael Odenberg och han belönades med massor av medieutrymme. Han, som mest ägnat sig åt att kritisera partiet och som i februari hade mosat dåvarande partisekretären Tomas Tobé i debatt i Agenda. Nej, moderater kräver lojalitet, det här tyckte de inte om.

I realiteten stod det mellan Ulf Kristersson och Elisabeth Svantesson. Men vem ville ens ta över ett sargat parti med botten-siffror året före ett val? Elisabeth Svantesson drog sig ur, med löfte om positionen som ekonomisk-politisk talesperson. Ulf Kristersson valdes i oktober.

Det sägs ofta av svenska statsvetare att partiledaren inte spelar någon roll. I Sverige röstar vi på parti och inte på person. Säg det till Håkan Juholt. Eller Anna Kinberg Batra. När Ulf Kristersson tog över gick siffrorna genast upp. Plötsligt stod ordet "succé" i rubriker om Moderaterna. Det var längesen. Bäst för partiet – de tog tillbaka sina saknade väljare från Sverigedemokraterna. Dilemmat kvarstår förstås ändå. 2018 är det val och Jimmie Åkesson kommer att bestämma vem som blir statsminister.

Stefan Löfven har sagt att han inte kommer att avgå efter valet. Men han lär röstas ner i den numera obligatoriska statsministeromröstningen av Alliansen och Sverigedemokraterna. Då blir det upp till talmannen att sondera och föreslå någon annan. Sverigedemokraterna kommer inte att släppa igenom en Alliansregering utan att få något i utbyte. Det går Centerpartiet och Liberalerna inte med på.

En Alliansregering skulle alltså i sådana fall kräva att Socialdemokraterna lägger ner sina röster, vilket de bara gjort en gång i historien, 1978 när folkpartiledaren Ola Ullsten regerade med ett underlag på elva procent. Det är inte är särskilt troligt när Decemberöverenskommelsen, som reglerade att Socialdemokraterna skulle tvingas lägga ner rösterna, har fallit.

Jimmie Åkesson och hans partiledning kommer förresten troligen inte acceptera någon regering som innehåller migrationsvänliga centerpartister eller miljöpartister. De föredrar en ren moderatregering, säger de. En minoritetsregering med sisådär tjugosex procent av väljarna bakom sig. För att ingen ska tro att något är avgjort, är Jimmie Åkesson också noga med att med jämna mellanrum peka ut i vilka frågor han tycker att Sverigedemokraterna ligger nära Socialdemokraterna.

Det kommer att bli spännande veckor, de efter valet den 9 september 2018. Frågan är bara vad de kommer att göra med förtroendet för politiken.

BO ANDERSSON

AVTAL OCH BESLUT – SEDER OCH BRUK I NORDEN

Svenska Föreningen Nordens generalsekretärare Bo Andersson sammanfattar här seder och bruk eller hur vi brukar göra i konsten att komma överens i Norden. Det är ett försök att beskriva vardagslivet, hur vi förhandlar, beslutar, genomför och utvärderar.

För fem år sedan genomförde Föreningen Norden i Sverige i samarbete med United Minds en varumärkesundersökning gällande "Norden". Den undersökningen fick stöd av den dåvarande nordiska samordningsministern och bekostades av UD:s Nordisk-baltiska enhet. Resultatet togs vidare till Nordiska ministerrådet som utarbetade ett förslag vid namn "Nordiska perspektiv". Det antogs av både Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. Det var inte en direkt följd av vår undersökning, men den stimulerade i alla fall arbetet.

Parallellt med varumärkesarbetet beträffande Norden förde vi samtal med UD om en ny skrift vid namn "The Nordic Way del 2". Det var ett samarbete mellan Föreningen Norden, Global Utmaning och Svenska Institutet. Tanken med skriften var att den skulle beskriva konsten att komma överens. Så blev det nu inte riktigt utan ämnesvalen i skriften blev något annorlunda, även om vissa aspekter fanns med. Tanken levde därför vidare och arbetet fördjupades, vilket också UD:s Nordisk-baltiska enhet och Norden-ambassadören Annika Hahn-Englund i Sverige tyckte var intressant.

Utöver detta publicerade Föreningen Norden och Global utmaning en bok om Norden och Europa. I samband med det redaktionella arbetet fördjupades samtalen om konsten att komma överens tack vare att antalet jämförelseobjekt ökade, det vill säga antalet länder. Jämförelsen med andra icke-nordiska länder underlättade beskrivningen av de nordiska länderna, med andra ord, det som var lika och olika framträdde tydligare.

Efter fem år av läsning, jämförelser, möten och intervjuer har den första delen, en beskrivande och belysande utredning, avslutats våren 2018. Metoderna jag använt har inspirerats av de som finns inom "Grundad Teori" av Bengt Gustavsson, "Att förstå sociala system" av Ingemar Arbnor och Leif Andersson, "Utredningsmetodik" av Per Hugo Skärvad och Ulf Lundahl. Det har varit en utredning med beskrivande ambitioner, inte forskning eller förklaring.

Här berörs vissa aspekter eller delar som samhällsbeskrivning, nordiska modeller på kommunal nivå, olika logiker och hur de möts, förhandlar, hanterar inbördes olikheter, konkurrens och konflikter samt något om det underskattade föreningslivet.

Kort om samhällsbeskrivningen

I mina anteckningar från möten och intervjuer framträder olika berättelser och perspektiv som tillsammans bildar en sammanhållen beskrivning av samhället. Olika "logiker" i samhället framträder på varsin arena, liksom på en gemensam. De möts, stöter ihop och samverkar hela tiden. Logikerna är här indelade i sex olika områden:

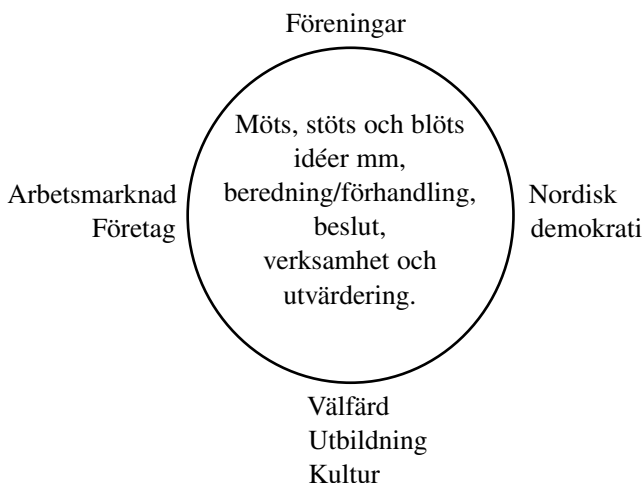
- Affärslogik
- Partslogik (arbetsmarknad, hyresmarknad)
- Politisk logik
- Myndighets- och förvaltningslogik
- Föreningslogik
- Hushållens logik

Inom var och en av dem uppstår sätt att tänka, tycka och bete sig. Olika normer, seder och bruk. Olika vetande och kunnande. De möts också i olika sammanhang. Två exempel: I samverkansgrupper och i innovativa kluster som Triple Helix.

En person kan röra sig mellan de olika "logikerna", det vill säga ha olika roller. Personen kan ha företag (affärslogik), delta i föreningsliv (föreningslogik), vara delaktig i partipolitik (politisk logik) eller vara nämndeman i tingsrätt (myndighetslogik). De olika "logikerna" stöts och blöts hela tiden. Dessa olikheter och deras möten skapar en dynamik och ständiga innovationer.

Samhällsbeskrivningen försöker fånga dessa samtidigt och ständiga bildnings-, konkurrens-, förhandlings-, samverkans- och innovationsprocesser.

Figur: "Logiker" i samhället:

I boken "Förhandlingsretorik – samtalskonst för arbete, skola och samhälle", av Lennart Hellspong kan vi läsa om förhandlingar. Förhandlingar är helt centralt i nordiskt vardagsliv. Vi förhandlar hela tiden. Men efter avtal håller vi oss till det vi beslutat oss för, tills det är dags att omförhandla. *Pacta Sunt Servanda* – avtal är till för att hållas.

Vi förhandlar främst när vi behöver eller har ett beroende av varandra. Ingen av parterna kan bestämma själv. Det finns krav och motkrav, idéer och motidéer, förslag och motförslag. Alla får tala för sin ståndpunkt. Det används både skäl och vädjanden, lockelser och påtryckningar. De som förhandlar vill komma överens, varför annars förhandla? Förhandlingar är ett sätt att lösa problem och tillvarata möjligheter i vårt sätt att leva tillsammans.

Förhandlingar handlar inte alltid om att vinna eller förlora. Det kan handla om att båda vinner eller båda förlorar något. Det kan också handla om att sätta upp mål och utarbeta strategier och planer. En förhandling kan syfta till att finna en gemensam lösning. I Norden är förhandlandet ofta lösningsorienterat.

Att förhandla är både nödvändigt och utvecklande. Vägen till en överenskommelse går över kunskap och förståelse. Det ökar bland annat vår kognitiva, kritiska, kulturella och sociala förmåga. Det uppstår en bildningsprocess genom förhandling.

Slutligen. Det är inte fråga om konsensus. En överenskommelse förutsätter inte enighet om en åsikt. Det räcker med enighet i beslut eller samtycke. Om vad man ska göra. Hur man ska hantera en fråga eller uppgift.

Kort om nordiska "modeller"

Oftast kan vi läsa om två nordiska modeller: Arbetsmarknadsmodellen och välfärdsmodellen. Det visar sig dock att det finns några till.

Kulturmodellen med offentlig finansiering och armlängds avstånd mellan politik och utövare. Demokratimodellen som varit föremål för ett stort antal forskningsinsatser och publikationer. För två år sedan gav Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) ut en bok om den nordiska modellen för bolagsstyrning. Och så har vi den underskattade föreningsmodellen, som ofta kallats folkrörelsemodellen, men det är en alldeles för snäv benämning på vad som pågår mellan medlemmar i samhället och i föreningarna.

Dessa nordiska modeller praktiseras dagligen. De är vardag, praxis, seder och bruk om man så vill. Det går att exemplifiera på följande sätt, sett på kommunal nivå:

- Demokratimodellen (Partier, val, fullmäktige, kommunstyrelse, nämnder, kommittéer, samverkansgrupper mm)
- Välfärdsmodellen (Socialtjänst, hälso- och sjukvård, omsorg, fritidsverksamhet, samverkan med arbetsförmedling och myndigheter kring socialförsäkring mm)
- Kulturmodellen (Kultur- och fritidsverksamheter, anläggningar och stöd)
- Arbetsmarknadsmodellen (Parternas förhandlingar och kollektivavtal i samhällets alla delar)
- Föreningsmodellen (Ideella och ekonomiska föreningar, bostadsrättsföreningar, samfälligheter, understödsföreningar i massor av verksamheter med olika ändamål)
- Bolagsstyrning (Aktiebolag, Kooperation i kommunen)

De nordiska modellerna som ett sätt att beskriva och belysa, utan att värdera eller vara normativ, ger en bild av en nordisk kommun.

De olika "logikerna"

Samhällsbeskrivningen omfattar också olika områden med skilda "logiker", generellt sett.

- Politisk logik som att fördela värden och makt, styra samhällsutvecklingen, reglera relationer mm.
- Affärslogik som att producera för att tjäna pengar, sälja och köpa.
- Partslogik som intressefrågor mellan arbetsmarknadens parter eller på hyresmarknaden.
- Myndighets- och förvaltningslogik som att "land ska med lag byggas" och demokratiska beslut följas, verkställas eller uppnås.
- Föreningslogik som engagemang, förverkliga en idé, utöva ett intresse mm.
- Hushållens logik som omfattar kärlek, omsorg, försörjning mm.

Logikerna "agerar" vertikalt på olika nivåer (lokalt, regionalt, nationellt, makroregionalt, globalt). De "agerar" också horisontellt över gränserna (mellan kommuner, företag, skolor, föreningar, professioner mm)

I samhällsbeskrivningen har de sina egna arenor eller fält. Samtidigt har de ömsesidiga behov och står i ett ömsesidigt beroende av varandra. Det finns också olika system och mönster, som begränsar eller skapar möjligheter för aktörer och deras "logiker".

Växelverkan mellan dessa olikheter kan med stor sannolikhet antas ha bidragit till den dynamik, kreativitet och innovationsförmåga som nordiska samhällen har uppvisat.

Möten, förhandlingar, hantering av konflikter och liknande, hur har de hanterats i de nordiska samhällena?

Procedurrättvisa

Vad som framträder är procedurer i Norden som kan beskrivas med begreppet procedurrättvisa, nästan som ett egenvärde.

Mycket översiktligt:

I föreningar finns stadgar. Det är ingen liten fråga i föreningarna.

Mellan parterna på arbetsmarknaden finns särskilda avtal om deras relationer och hur konflikter ska hanteras. I Huvudöverenskommelser och andra rättsliga dokument.

Mellan företag finns olika avtalsförfaranden och tvister kan hänskjutas till skiljenämnder.

Inom kommuner ska en öppen beredning ske och berörda ha möjlighet att yttra sig före beslut. Formalia kan prövas i sig i förvaltningsrätten, om man följt procedures formalia eller ej.

Hur beskriver man denna procedurrättvisa?

Förenklat och generellt kan den beskrivas som bilden nedan visar.

- Det finns en idé-, krav- och förslagsfas (med konkurrens mellan aktörerna, i ordnade former).
- Den följs av en berednings- eller förhandlingsfas (även här finns konkurrens och konflikter, även här i ordnade former).
- Sedan sker en överenskommelse, beslut tas. Ofta beslutsenighet snarare än åsiktsenighet.
- Därefter sker ett genomförande. Verksamhet bedrivs. Efter beslut och i genomförande gäller, säger de allra flesta, Pacta sunt servanda eller avtal är till för att följas.
- I sista fasen finns möjligheten för alla att kritisera, fördöma, komma med förbättringsförslag eller krav på systemskifte mm.
- Och så sker en återkoppling från uppföljning och utvärdering till olika delar i proceduren.

Figur: The Nordic Way. Procedur och procedurrättvisa

1.	2.	3.	4.	5.
Alternativ Idéer Förslag Krav	Beredning Förhandling	Beslut Överens- kommelse	Genom- förande	Upp- följning Utvärdering

Denna vilja till procedurrättvisa – The Nordic Way – och detta engagemang kring formalia kan ta lång tid på olika möten och i olika sammanhang, men procedurrättvisan bäddar för en känsla av sammanhang och legitimitet, en känsla av delaktighet och en känsla av rättvisa, både i procedur och beslut.

Därav följer kanske den höga graden av efterlevnad av beslut och avtal? När denna procedur inte följs upplever många att något gått snett. Många blir upprörda därför att procedurrättvisan i sig inte fungerar ”som den ska”.

Några fördjupande rader gällande proceduren

I den första fasen eftersträvas så många röster, krav och förslag som möjligt. Tanken är att mångfalden förbättrar kommande förslag. Den tanken bygger på en norm om att alla deltar med respekt för saklighet och hederlighet. En rättvis och hederlig process upplevs som mer legitim än en korrupt och förljugen sådan. Korruption, till exempel, fräter snabbt sönder legitimiteten och tilliten.

Beslutsprocessen följer oftast en fastställd ordning. Den skapar förutsebarhet, förhindrar godtycke och skapar opartiskhet. Det är en reglerad procedur, en beslutsordning.

Förhandlingar och diskussioner leder till beslut eller avtal. Det sägs i anteckningarna, att om valda ombud förhandlar ökar känslan av legitimitet, då de agerar med ansvarighet inför sina principaler och med större öppenhet.

Så kommer vi över på verksamheten. Den ska vara effektiv. Den ska leda till nytta eller bra resultat. Men det är inte enbart fråga om ekonomisk nytta, utan också om social, kulturell, organisatorisk, kunskapsmässig, moralisk, rättslig, ekologisk etcetera nytta.

Ofta sker genomförandet eller verksamheten i samverkan med organisationer. I samverkansgrupper, där det sker en samverkan i insatser och åtgärder.

Ett problem, som en del pekar på, är att det som bestäms i beslutsprocessen kanske inte stämmer med det som händer i genomförandet. Lagen säger A, men i en bestämd situation tolkas det som A1. Samma lag tillämpas olika beroende på situationerna. En del variationer i genomförandet är inte alltid enligt beslutsfattarnas eller avtalsparternas vilja. Det kan rättas till i nämnder, domstolar och efter utvärderingar i rättelseförfarande och kvalitetssäkring. Lag är en sak och rättvisa anses vara en annan. Det är de som är berörda av lagens eller beslutets konsekvenser som avgör om den eller det är rättvist eller inte. Graden av rättvisa ökar därför med graden av delaktighet.

Avslutningsvis

Det finns många delar av den beskrivande förstudien eller utredningen som jag inte gått genom här. Jag har lyft fram det som jag ser som några bärande element i den dynamiska nordiska samhällsmodellen, hur olika ”logiker” interagerar, i form av en generalisering av vad som anses skapa procedurrättvisa. Det är också en procedur som stödjer demokratin i samhället och i offentlig verksamhet. Det är den som kan ges namnet *The Nordic Way*. Det är ett sätt att tänka, agera och göra. Enligt seder och bruk. Ganska omedvetet. Ärvt. Inlärt.

Skulle The Nordic Way användas och tillämpas mer medvetet skulle den kunna hantera och kanalisera mycket av den känsla av alienation och anomi som många upplever.

Ofta beskrivs föreningslivet som den tredje sektorn eller som civilt samhälle. Föreningslivet är övergripande. Det finns som en överbyggnad inom och på alla "logiker".

Föreningslivets delaktighet i samhällsmodellen kan sammanfattas på följande vis:

- Föreningslivet är en viktig del i den politiska demokratin, som till exempel partierna.
- Föreningslivet – arbetsgivarorganisationer och arbetstagarorganisationer – förhandlar om kollektivavtal med mera på arbetsmarknaden och påverkar finans-, närings- och socialpolitiken i bred betydelse.
- Föreningslivet driver anläggningar och har verksamhet på fritiden, det finns samfälligheter och dotterbolag, det erbjuder och levererar utbildningar och välfärdslösningar, försäkringar mm.
- Föreningslivet organiserar juridiska personer: företag, arbetsgivare och andra föreningar, kommuner, landsting och regioner i Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).
- Det finns professionsföreningar, för läkare, advokater, psykologer med flera med mycket starka etiska koder som påverkar organisationer, verksamheter och utförande.
- Inom Norden sägs det att det finns ca 900 samarbetsorganisationer och nätverk.

Jag hoppas till slut att det finns någon som önskar starta ett mer akademiskt och forskningsbaserat arbete utifrån den belysning och beskrivning som gjorts. Är den relevant och hållbar? Om den är det, vad ser vi för trender idag? Och för de mer pedagogiska och normativa, hur kan den tillämpas framöver? Utredningen kan så klart både verifieras och falsifieras i olika delar. Ordet är fritt, som man säger på möten.

Jag hoppas också att sättet att se på samhället, dess aktörer, de olika logikerna, deras möten och deras traditionella sätt att komma överens kan bli mer än förgivettaget dvs. mer än "det är så vi gör, har jag lärt mig". Jag hoppas på att The Nordic Way utvecklas till ett mer medvetet och systematiskt sätt att samverka och vidareutveckla det nordiska samarbetet och demokratin på, med dess bas i frihet och rätt.

PETER WIVEL

LEDANDE NORDISKA PUBLICISTER

5. BØRGE OUTZE

Som aktiv modstandsmand under Anden Verdenskrig og Danmarks besættelse startede Børge Outze *Information* som illegalt nyhedsbrev. Efter krigen transformerede han *Information* til et nyskabende dagblad og blev avisens chefredaktør, en post han bestred i 25 år.

Peter Wivel var medarbejder og chefredaktør ved *Information* 1976-87 resp. 1987-90.

I det 20. århundrede har fem danske avisredaktører i særlig grad udmærket sig ved deres usædvanlige personlige kvaliteter. På *Politiken* drejer det sig om avisens grundlæggere Viggo Hørup (1841-1902) og Edvard Brandes (1847-1931) og en af deres efterfølgere, Herbert Pundik (født 1927). På *Weekendavisen* og *Politiken* indskrev Tøger Seidenfaden (1957-2011) sig i dansk avishistorie, og på *Information* skrev Børge Outze (1912-1980) ikke bare avishistorie, men historie slet og ret.

Fælles for disse fem personligheder er, at de var uerstattelige. De hævdede deres aviser op over den forventelige professionalisme i deres fag. Deres aviser blev aldrig ”produkter”, aldrig vanelæsning. De havde mere på hjerte. De repræsenterede en borgerlig offentlighed, der med held udfordrede landets mentalitet og forsvarede værdier, uden hvilke dansk demokrati ville sande til. Deres aviser var nødvendige, ikke bare tilstrækkelige.

Af disse fem ildsjæle fik Børge Outze den mest dramatiske skæbne.

Outze blev født på Fyn. I hans hjem stemte man på det Radikale Venstre, et parti for oplysning, afrustning og neutralitet. Unge Outze lod sig indkalde som militærnægter, selv om det meget langt fra var velset hverken dengang eller nu. Han var dog ikke pacifist, understregede han på sessionen: ”Jeg kan ikke fordrage neutralitet, og jeg vil selv bestemme, hvem jeg skal slå ihjel”.

Som udlært kom han til københavneravisen, det stærkt borgerlige *Nationaltidende*, der efter krigen skiftede navn til *Dagens Nyheder*. Avisens chefredaktør Aage Schoch blev under besættelsen medlem af Danmarks illegale Frihedsråd. Fra sit skrivebord på *Nationaltidende* gik kriminalreporter Børge Outze i 1943 direkte ind i modstandsbevægelsen som redaktør af det illegale nyhedsbrev *Information*.

Outze tilbragte herefter det meste af tiden under den tyske besættelse af Danmark under jorden. Han blev en af landets mest berømte aktive frihedskæmpere, og bestemt en af de mest betydningsfulde.

Chefredaktør Børge Outze ved sit skrivebord på dagbladet *Information* i Store Kongensgade i København.

Efter krigen var han i 25 år effektiv chefredaktør af dagbladet *Information*, en nyskabelse i dansk presse og en avis, der ikke snakkede sine læsere efter munden, men ganske ofte talte dem midt imod. Krævede læsere en medarbejder fyret, var han eller hun sikret et livstidsjob. Journalisterne nød en frihed, der var ukendt på andre journalistiske arbejdspladser, og brok-

kede politikere eller embedsmænd sig til Outze, var svaret som regel, at de kunne komme ind og få arbejde på avisen, hvis de havde noget at bidrage med.

Efter 1970, da ungdomsoprøret i nogen grad lod sig mærke i spalterne, ligesom trætheden i den tidligt ældede Outze, svævede han som en god ånd over vandene og traf med et nik fra enden af redaktionens bordtennisbord, redaktionsmødernes faste midtpunkt, den afgørelse, man ikke havde kunnet skændes sig frem til. Hans avis blev et moderne sidestykke til den nok som bekendte sokratiske hestebremse. Med sine stik vækkede den bestandigt kongeriget af dets selvbehagelige blind.

Uafhængighed for enhver pris

Det lykkedes Outze under næsten umulige vilkår at skabe en helt ny avis i Danmark. *Information* bevarede efter krigen sin friskhed og styrke takket være de individualister og store ego'er, der efterhånden kom til og efter fransk tradition fik lov at optræde som de personligheder, de allerede var eller siden blev, i avisens spalter. Avisen blev uundværlig for det intellektuelle Danmark og lovede sine læsere, at den var "den mindst ringe avis".

Uden *Information* havde Danmark set anderledes ud, og det ikke sikkert, at det havde været et kønnere syn. Danmark har selviske træk, der ikke altid klæder os. Disse egenskaber fik aldrig lov at udvikle sig i ro, når det stod til Børge Outze. Uden persons anseelse udæskede han sine landsmænd i næsten daglige slag og det alene med sin skrivemaskine som våben.

Ikke sådan at forstå, at Outze ikke også kunne betjene sig af håndvåben, selv om han ikke vides at have afgivet så meget som et eneste skud. Under besættelsen bar han pistol som en sidste livs- eller dødsforsikring, alt efter omstændighederne. På befrielsesaftenen 4. maj 1945 flottede han sig med en

maskinpistol, da modstandsfolk jog befrielsesøjeblikkets hærværksmænd væk og overtog de danske nazisters endnu uskadte bladhus i Store Kongensgade, hvor han installerede sig som redaktør. Alt sammen nøje planlagt sammen med Frihedsrådet.

Ved to alvorlige typografstrejker, der truede den tidligere modstandsavis' udgivelse i 1949 og 1956, hentede Outze igen sin pistol frem for alle eventualiteters skyld. Når tyskerne ikke havde formået at hindre *Informations* udgivelse, så lignede det ikke noget, at hans landsmænd i fredstid forsøgte det samme. Gamle kontakter fra besættelsestiden lod hans nødaviser køre over de afstøvede trykvalser.

Kampen mod fake news

I en tid, hvor fake news sikrer demagoger og populister fremgang, er Outzes model vejvisende. Den gav sig selv, da Danmark blev besat af sin store sydlige nabo, Tyskland.

Som reporter for det konservative *Nationaltidende* fik Outze sin ilddåb, da han med blok og pen ventede på fjenden ved den grænse i Sønderjylland, de tyske tropper overskred den 9. april 1940. Sammen med sin hustru Ruth måtte han flygte nordpå i egen bil, indtil Værnemagten overhalede ham undervejs. Siden da var han altid kun en hårsbred, ja uheldigvis mindre end det, fra besættelsesmagten.

I august 1943 overtog tyskerne helt og holdent magten i Danmark. Det gjorde det illegale nyhedsbureau med det selvfølgelige navn "Information" uomgængeligt. Information blev skrevet og redigeret fra stribevis af vekslende adresser i København og fik senere også dansk stof fra Nordisk Nyhedstjeneste, der blev redigeret i Stockholm. Avisens eneste krav lød: "Eftertryk med kildeangivelse forbudt". Det gjaldt om at røbe så lidt som muligt af organisationen.

Informations idé var at give et stadigt stigende antal nøglepersoner, herunder landets konge, Christian X, adgang til nyheder fra åbne kilder i udlandet, herunder ikke mindst Sverige, og et stort velplaceret diskret kildenet i det besatte Danmark selv. Hvad censuren hindrede de tilladte medier i at trykke, gik direkte videre til Information.

Frihedskampen var afhængig af præcis viden om de faktiske forhold i landet og om krigens forløb uden for vores grænser. Det var et spørgsmål om liv og død. Information forbedrede samtidig de danske samarbejdspolitikeres beslutningsgrundlag og bidrog til en helt nødvendig orientering og politisk forståelse af den ekstraordinære situation, landet befandt sig i. Informations nyhedsbrev dannede også grundlag for direkte dansksproget orientering til befolkningen via BBC i London og den svenske rigsradio.

Outzes effektive net af højtplacerede kilder, især inden for politiet, og af lokale modstandsfolk rundt om i landet spillede en stor rolle, da danske jøder

flygtede til Sverige i oktober 1943. Outzes fik også afgørende indflydelse på udbruddet af den folkestrejke i 1944, der gav genlyd i medier i den frie verden.

Information holdt en nyhedskilde åben, der langt mere end sabotageaktioner bidrog til, at Danmark blev placeret på den rigtige side af den kridtstreg, De Allierede trak mellem ven og fjende i krigens sidste år og umiddelbart efter det tyske nederlag.

Danmark var et særtilfælde. Berlin ønskede at opretholde illusionen om en "fredelig besættelse". Danske partier og regeringen samarbejdede med besættelsesmagten og skånede derved nationen for den brutale skæbne, andre besatte lande blev til del. Først i august 1943 kom det til et endeligt brud, da tyskerne krævede sabotører henrettet.

Facts speak loud

Outze måtte operere på tre niveauer. Besættelsesmagten skulle bekæmpes, det var hovedsagen. Men modstandsbevægelsen fik også et problematisk forhold til samarbejdspolitikere og embedsmandsstyret, ikke mindst efter august 1943 – og vice versa. Outzes Information leverede nyheder, der kunne være problematiske eller ligefrem generende for den halvverden, politikere og embedsmænd befandt sig i. F.eks. var folkestrejken i 1944, som navnet siger, en spontan folkelig protest uden politisk styring.

Endelig måtte Danmarks Kommunistiske Parti, DKP, efter Tysklands angreb på Sovjetunionen i juni 1941 gå under jorden. Det betød, at de stadigt tilladte partier kom under partipolitisk pres. Deres troværdighed og overbevisningskraft blev anfægtet af kommunisterne i modstandsbevægelsen. De stadig tilladte partier frygtede med god grund, at kommunisterne efter krigen kunne få en politisk styrke, der ville give et nyvalgt Folketing parlamentariske problemer. Enkelte frygtede ligefrem – og forberedte sig militært på – at kommunisterne ville gribe magten i Danmark. Det kom nu aldrig på tale.

I dette virvar af modstridende interesser valgte Outze en strategi, som vel kun han kunne have gennemtruffet, og som blev hans redaktionelle ledetråd også efter befrielsen. Hans loyalitet lå i de nære forhold. Han tog hensyn til sine kammeraters sikkerhed og til modstandsbevægelsens etik. Hans fjender var tyskerne og deres danske håndlangere. Ville danske politikere være hans fjender, blev det deres sag.

I sin journalistik holdt han sig til kendsgerningerne: "Facts speak loud", sagde han. Det faktiske kan, når det virkelig er alvor, overdøve den patos, som såvel besættelse og frihedskamp inviterer til. Det hedder i dag det faktiske tvang. "Rørstrømskhed ligger mig fjært", sagde Outze. Hvis alt kom til alt, ville han hellere dø som et mandfolk end som en stympet.

Han deponerede et "testamente" hos en modstandsmand i Sverige. Det måtte kun åbnes i tilfælde af hans død. "Jeg har kæmpet min lille del af den

Børge Outze var – trods skiftende tider, journalistiske og politiske konjunkturer – højt respekteret i dansk presse og blandt medarbejderne ved Information.

store krig uden had til andet end usselhed og terror”, står der i testamentet, som slutter således: ”Lad os trøste os med, at det ikke er kvantiteten af tid, der kommer an på i livet”. Outze overdrev aldrig sin betydning. Han vidste meget godt, som han selv skriver, at ”man kun var en lillebitte myre, der havde slæbt en lille grannål et bitte stykke under det store myretuebyggeri”.

Fangenskab og flugt

Børge Outze blev taget af tyskerne 14. oktober 1944. En tilfangetagen modstandsmand havde under tortur røbet et mødested i København, hvor Outze tilfældigvis befandt sig, da Gestapo ankom. Outze var overbevist om, at han ville blive henrettet. Men selv i fængslet samlede han nyheder ind, og derved fik han på et indsmuglet stykke toiletpapir underretning om, at sovjetiske tropper havde indtaget en tysk bastion ved Kirkenes nær den russiske grænse i Nordnorge. Det gav ham en idé.

Han bad om foretræde for Karl Heinz Hoffmann, Gestapos chef i Shellhuset i København. Han fortalte ham, at det russiske angreb i Nordnorge var en overtrædelse af ”admiralitetsaftalen” mellem Sovjetunionen og de krigsførende magter i Vesten. Ifølge denne ”aftale”, der var rent opspind fra Outzes side, havde Tysklands fjender allerede trukket en demarkationslinje fra Nordkap til Middelhavet og delt Europa i en vestlige og en østlig indflydelsessfære.

Norge lå, sagde Outze, i den vestlige sfære. Det russiske angreb, som Hoffmann selv vidste alt om, kunne blive begyndelsen til en krise mellem Tysklands fjender, især hvis Sovjetunionen stødte frem gennem det neutrale Sverige til Norge og Danmark. I så fald stod Tysklands chancer ved en eventuel fredsslutning være langt bedre, kunne Outze fortælle Gestapochefen.

Hoffmann vidste fra sin egen læsning af Informations bulletiner, at Outze var ekstremt velinformeret. Han gik med på tankegangen og accepterede Outzes forslag om, at han, Outze, under dække af sit gode navn i modstandsbevægelsen blev tysk spion i Sverige og eventuelt ligefrem i Sovjetunionen.

Gestapo fingerede en vellykket flugt i København, og få dage senere blev Outze sejlet til Sverige af modstandsfolk. Herfra skulle han så ifølge aftalen med Hoffmann spionere mod russerne og rapportere til Gestapo i København. Hoffmann forsikrede ham om, at hvis han snød på vægten, kunne det koste hans gravide kone og hans lille datter livet. De var nu, uden at vide det, Hoffmanns gidsler i København.

Outze tog i Stockholm kontakt til London, der godkendte hans flugt og søforklaring til Hoffmann. Briterne og Frihedsrådet var indforstået med, at han sendte et par intetsigende rapporter til Gestapo i København. På dette fremskredne tidspunkt har Hoffmann, der ikke var født i går, måske gennemskuet flugtplanen, men forestillet sig, at Outze kunne blive forsvarets vidne, hvis Hoffmann endte i et dansk retsopgør – hvad der rent faktisk skete efter krigen. Outze blev indkaldt som vidne.

Danske nazister og Hoffmann, der havde haft deres på det tørre under besættelsen, forsøgte gentagne gange efter krigen at beklikke Outzes hæderlighed med henvisning til aftalen med Gestapo, men det lykkedes nu aldrig.

Information bliver dagblad

Få dage før meddelelsen om den tyske overgivelse i Danmark blev Outze sejlet illegalt tilbage til København, hvor han på befrielsesnatten 4. maj 1945 sammen med en større deling frihedskæmpere erobrede den nazistiske avis *Fædrelandets* lokaler og rotationspresse i Store Kongensgade. Her har *Information* haft sin adresse lige siden.

Erobringen af *Fædrelandets* lokaler var aftalt allerede i 1943. Modstandsbevægelsen forudså en længere frihedskamp i Danmark, og derfor havde man fortsat brug for *Information*. Outze og hans støtter blandt frihedskæmperne mente dertil, at Danmark trængte til et troværdigt dagblad, der ikke var kompromitteret af samarbejde med besættelsesmagten. Flere chefredaktører ved de store aviser havde gjort sig særdeles uheldigt bemærket under besættelsen.

Alt gik imidlertid anderledes, end Outze havde tænkt sig. Det illegale *Informations* medarbejdere forsvandt dagen efter befrielsen som dug for solen. Næsten alle vendte tilbage til deres gamle, sikre og vellønnede jobs i de store medier. Outze og en lille skare trofaste sad tilbage i Store Kongensgade uden en journalistisk stab og først og fremmest uden de penge, avisen var stillet i udsigt fra kapitalstærke donorer.

Bedre blev det selvfølgelig ikke af, at Outze konsekvent afviste støtte fra velgørere, der kunne mistænkes for at ville øve indflydelse på bladet. Hans avis var ludfattig og så godt som altid på fallittens rand. *Information* optog end ikke annoncer fra firmaer, der havde gjort forretninger med tyskerne under besættelsen. Og Outze tilgav ikke abonnenter, der i vrede opsagde avisen troskab i læserbrevsspalten. De fik simpelt hen ikke mere lov at holde *Information*.

Til gengæld bragte Outze sit personlige mod og sin kompromisløse trang til uafhængighed og moralsk protest med ind i det befriede Danmark. For ham var besættelsen ingen parentes, som ”de mænd, som har rejst sig fra lænestolene for atter at blive store folk i Danmark” forestillede sig. Kampen for det frie ord gik videre.

Børge Outze var ikke en af den slags bladmagnater, der høstede berømmelse ved millionoplag, forlagshuse og tv-kanaler. Hans avis nåede i efterkrigstiden et relativt stabilt oplag på mellem 20.000 og 25.000 solgte eksemplarer, med op- og nedture naturligvis, men under ingen omstændigheder og aldrig nogensinde bare tilnærmelsesvis nok til, at økonomien kunne hutle sig igennem ved egen kraft. Det var ikke som medieverdenens blockbuster, han fejrede triumfer.

Det viste sig da også hurtigt, at den trættende modstandsbevægelse mistede offentlighedens interesse. Retsopgøret efter krigen udviklede sig til en farce, hvor de små og første, der fik ørerne i retsmaskineriet, fik strenge straffe, ofte dødsstraffe, mens de rigtig store tyske krigsforbrydere slap billigt ligesom værnemagere og stikkere, der havde forstået at trække tiden ud eller gjort afbigt for lukkede døre.

Besættelsestidens stikkerlikvideringen kom på dagsordenen, og Outze måtte forsvare de modstandsfolk, der havde skudt forrædere, der havde sendt deres kammerater i døden i Tyskland eller i dansk fangenskab. ”Vi fik skudt for få”, var Outzes kommentar, når domstolene lod nåde gå for ret i stikkersager. Outze måtte lægge bly i sine boksehandsker for at få budskabet igennem.

Den flyvende sommers spind

Ingen journalist har skrevet et mere ukunstlet, letflydende, usentimentalt dansk end Outze. ”Han bruger sproget uden at slide det fladt”, sagde litteraturkritikeren Torben Brostrøm engang. Selv skrivebordsmorderen Karl Heinz Hoffmann, medgik offentligt, at Outze var sarkastisk, men aldrig højrøstet. Hoffmanns brug af det vrængende ord ”sarkastisk” røber, at tyske officerer savner sans for ironi. ”Prøjsen var befolket af mænd, hvis dåd var ruiner”, skrev Outze efter krigen.

Til sine venner skrev han under besættelsen i sit ”testamente”, at han havde valgt at blive og kæmpe. Var han flygtet til Sverige, da jagten på ham blev lidt

for krasbørstig, måtte han frygte, at den nyhedstjeneste, han havde udviklet, ”ville falde sammen som den flyvende sommers spind, når tråden fra oven klippes over”. Replikker som denne har man aldrig hørt fra Clint Eastwoods mund.

Outze skrev hver dag sit voksne liv igennem, det gjorde hans prosa fjerlet. Det illegale Information blev til i hast og skrevet på stencil-ark, der ikke kunne rettes eller skrives om. Pladsen var ekstrem beskeden, billeder kunne man glemme. Kun det allervigtigste var vigtigt nok. Outze måtte altså skrive sine artikler forfra, disponere dem forfra, pointere dem forfra og aldrig skrive en sætning, han senere ville fortryde. Det første udkast var også det sidste. Det giver disciplin og en virkelighedsfylde, ingen moderne reporter kan forestille sig.

Outze var den første, der konsekvent frigjorde sin avis fra særinteresser, det være sig partiers, fagforeningers eller virksomheders. Eftertiden gav ham ret. Besættelse, selv i sin mildeste form, er ikke befordrende for den originalitet, vi skal bruge for at komme videre.

Af de landsdækkende aviser opgav det Berlingske Hus sit tilhørsforhold til partiet De Konservative i 1948. *Nationaltidende/Dagens Nyheder* gik ind i 1961. *Politiken* forlod det skrantende Radikale Venstre i 1970. Den kommunistiske *Land og Folk* løb tør for tilskud og gik i opløsning efter Murens fald, og Socialdemokratiets avis *Aktuelt* kastede håndklædet i ringen 2001.

Outzes avis gik omsider i officiel betalingsstandsning i 1968. Men miraklet skete igen. En bladudgiver, Palle Fogtdal, købte hele molevitten i den hensigt at bruge avisens berømte medarbejdere som grundstamme i et planlagt dansk Newsweek. Fogtdal gjorde regning uden vært. Medarbejderene sagde nej.

I stedet solgte den generøse Fogtdal i 1970 aktiekapitalen til kurs 10 til medarbejderne på den betingelse, at hver fik en aktie, som de måtte aflevere til Medarbejderforeningen, når de forlod bladet. *Information* blev et medarbejderdemokrati på godt og ondt, og Outze oplevede det med. Det lykkedes endog avisen at opbygge og straks efter formøble endnu en formue, den største, den formentlig nogensinde havde tjent, da nye storkonflikter sidst i 1970'erne endnu engang lukkede de andre blade.

Outze døde ti år senere som 68-årig, slidt op. Men han er stadig avisens legendariske grundlægger og et mandfolk, der indgyder respekt i dansk presse.

Litteratur

Børge Outze. *Sådan begyndte det. Fra illegalt nyhedsbureau til uafhængig avis.* Fogtdals Bøger 1970.

Erik Lund & Jakob Nielsen. *Outze i krig med skrivemaskinen som våben.* Informations Forlag 2008.

Ole Lange & Alex Frank Larsen. *Outze, Reporter – Redaktør – Revser.* En biografi. Informations Forlag 2010.

LENA WIKLUND

VÄRLDAR AV FANTASI OCH VERKLIGHET

Konstnären Peter Dahls liv och verk

I den retrospektiva utställningen *Peter Dahls världar* på Sven-Harrys konstmuseum i Stockholm porträtteras en av Sveriges mest kända samtida konstnärer. Utställningen spänner från 1940-tal till den sannolikt sista målningen av Peter Dahl, ett trippelsjälvpporträtt från 2016.

NT:s redaktionssekreterare Lena Wiklund har besökt utställningen och tagit del av boken med samma namn som utkommit i anslutning till utställningen.

Peter Dahl föddes i Oslo 1934. I hans barndomsparadis fanns farmor sångpedagogen som höll salong i sin vackra villa Knausen utanför Oslo med musikströmmande ut över Oslofjorden. I husen runt omkring bodde andra släktingar och mitt emot konstnären Edvard Munch. Peter Dahl var enda barnbarnet och omhuldad därsom.

Vid krigsutbrottet 1939, när Peter Dahl var fem år, gick familjen i ofrivillig exil. I det nya hemlandet Sverige bosatte sig familjen i Kristineberg väster om Stockholm. Peter Dahl älskade serier, särskilt Tarzan tecknad av Burne Hogarth. Kraften, spänningen och gränsen mellan dröm och verklighet i serierna skulle visa sig inspirera Peter Dahl mer än konstnärer som Rembrandt och Picasso.

*Peter Dahl, "Min farmors hus 1", 1990, olja på duk.
Foto: Lars Engelhardt,
Waldemarsudde.*

*Peter Dahl, fantasi-
världen Caribanien.
Foto: Privat.*

Samtidigt med flytten till Sverige började Peter Dahl att skapa fantasi-modellvärlden Caribanien. Den har sedan dess funnits som en parallell-värld till den vanliga världen i Peter Dahls liv. Caribanien är uppbyggt av byggnader, tåg, järnvägar och idag cirka 30.000 tennsoldater. Världen ligger på planeten Cellus på andra sidan solen från Tellus. Händelser i Caribanien dokumenteras i tidningar, kartböcker och lexikon. Och när en del samlar på leksaker som de vore museiföremål, så leker Peter Dahl med sina, bilar krockar, tåg blir påkörda. Caribanien har blivit ett livslångt projekt av iögonfallande proportioner. Caribanien har ofta gått först, till och med före konsten, och världen styrs och kontrolleras av en enda person kejsaren Peter den förste vars hovmålare är Peter Dahl.

På 1950-talet gick Peter Dahl i skolan i Kungsholms läroverk. Han träffade sin blivande första fru Berit Strömberg, de blev ett par fram till 1978. Han kämpade för frihet mot kraven från skola och föräldrar, var allmänt bråkig och ville inte inlemmas i svenska samhället. Men teckningsläraren ansåg att han var den mest begåvade elev han haft. 1954 flyttar familjen till Råcksta utanför Stockholm, och Peter Dahl blev samma år svensk medborgare.

När Peter Dahl var tretton år bestämde han sig för att bli konstnär. Han målade intensivt och vilt men var otålig över att han inte hade de rätta kunskaperna och verktygen för att gestalta det han ville. 1958 kom han in på Konstakademien i Stockholm. Fem år studerade han för professor Lennart Rodhe i måleri. Där tyglade han sig och höll sig strikt till modellstudierna,

*Peter Dahl, "Jag undrar hur det ser ut hemma hos chefen", 1970, olja på duk.
Ur serien "Drömmar i soffhörnet". © Peter Dahl.*

Peter Dahl, "Fredmans epistel nr 33: Stolta stad", 1983, olja på duk.

© Anderssude, Åland. Anders Wiklöfs samling.

trots att han sedan ungdomen hade stort konstnärligt frihetsbehov, och därtill var inbiten socialist. När studierna var klara brann han för att leva ut och måla sina odödliga mästerverk.

I slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet fick Peter Dahl mycket uppmärksamhet för bildsviterna "Vårat rum" och "Drömmar i soffhörnet". De är samhällssatiriska uppsättningar, bilder inspirerade av serietidningar och tv-serier, de handlar om klasskamp, drömmar och mardrömmar. "Vårat rum" omfattar tio bilder där allt hemskare saker händer i ett vardagsrum. "Drömmar i soffhörnet" skildrar i 20 bilder Kalles och Rosas dröm att bli bjudna på fest hos chefen. Handlingen trappas upp med alltmer frigjorda gäster och i slutet prinsessan Sibylla och en okänd man som blottar sig för varandra. Prinsessan Sibylla, som Peter Dahls föräldrar sett hälsa på genompasserande tyska trupper blev en symbol för det samhälle Peter Dahl ville stjälpas. Det blev skandal och tavlan beslagtogs av polisen. En tredje serie "Kalles dröm" är en kommentar till Sibyllaskandalen. Kalle drömmer om Moder Svea men avlyssnas och åtalas. Serierna visades på många gallerier och museer runt om i Sverige och utomlands. I början av 1970-talet var Peter Dahl också lärare i måleri vid konstskolan Valand i Göteborg och i slutet av 1970-talet professor i måleri vid Konsthögskolan, Mejan.

På 1980-talet fick Peter Dahl en beställning av galleristen Carl-Axel Valén om att gestalta den svenske skalden Carl Michael Bellmans vissamling "Fredmans epistlar" utgivna i slutet av 1700-talet. Under fyra år gjorde Peter Dahl utifrån epistlarna sammanlagt ett 90-tal litografier som skildrar glädje, melankoli och tragedi. Därtill målade han ett antal större verk, bland annat monumentalverket "Stolta stad" med motiv från epistel 33 där fader Movitz och Ulla Winblad ska fara över till Djurgården. Med Fredmans epistlar blev Peter Dahl folkkär. Med start på Waldemarsudde konstmuseum for serien på turné runt om i Sverige, Norden och ett tiotal platser i USA och övriga världen.

Peter Dahl,
"Trippelsjälvpporträtt",
2016. Foto: Privat.

Bonniers bokförlag gav ut epistlarna med samtliga litografier. Peter Dahl fick Stockholms stads kulturpris för sviten 1984.

Sonen Christoffer Dahl är curator för utställningen på Sven-Harrys konstmuseum och redaktör för boken som utkommit i samband med utställningen. I

boken berättar han att under en nattflygning 1990 från Chicago till Stockholm satt han tillsammans med sin far, tog en drink, rökte och talade om allt som hade hänt, bildsviterna med vardagsrum, Bellman och litografierna, skandalerna, framgångarna. Varför hade det blivit som det blivit? Peter Dahl lyfte då lite förvånar på huvudet och sa "jag ville ju bara måla".

Efter Bellman följde gemytliga bilder från krogmiljöer, ofta med konstnären själv i centrum. Under många år på 1980-talet hade Peter Dahl ett stående bord på Konstnärsgatan i Stockholm, han ringde bara om han inte skulle komma en kväll.

Under 1990-talet genomförde Peter Dahl flera utställningar, bland andra 1999 en omfattande retrospektiv utställning på Waldemarsudde. I slutet av 1980-talet och början av 1990-talet publicerade han också en rad memoarböcker, "Mot ljusare tider", "Kanske konstnär" "Rätt och fel" och "Ofullbordat".

Peter Dahl har även gjort flera porträtt. Bland annat beställde riksdagen 2006 ett porträtt av avgående talmannen Björn von Sydow, som nu hänger i den s.k sammanbindningsbanan i Riksdagshuset.

2003 började ohälsan krypa på. Bägge höftlederna opererades och Peter Dahl drabbades av en stroke. Några år senare kom ytterligare en stroke och en hjärtinfarkt, och därefter råkade han ut för ett splittrat lårben. 2016 och 2017 amputerades båda benen.

Tina Hamrin, som Peter Dahl är gift med sedan 1999, berättar i boken att kanske trippelsjälvpporträttet med Peter Dahl i rullstol från 2016 är ett punktsättande på Tellus. Men i Caribianen på Cellus, där snurrar hjulen alltjämt vidare.

Konstutställningen *Peter Dahls världar*. Sven-Harrys konstmuseum i Stockholm
4 maj – 19 augusti 2018.

Christoffer Dahl (red.). *Peter Dahls världar*. Exakta Printing, Malmö 2018.

JØRN H. KJÆR

DEN SKANDINAVISKE MØNTUNION – EN PARALLEL TILL EURO'EN?

På trods af at være et væsentligt led i nordisk samarbejdes udvikling siden den akademiske skandinavismes storhedstid, tegner Den skandinaviske Møntunion sig i dag, selv blandt fagøkonomer, forbavsende blegt. Men i næsten 40 år fra 1877 til 1. Verdenskrig havde man faktisk en omfattende, praktisk, forpligtende monetær samvirken.

Herom skriver tidligere vicedirektør i Danmarks Nationalbank, cand. polit. Jørn H. Kjær.

Tanken om at lette det økonomiske samkvem mellem lande ved at indføre et fælles betalingsmiddel, – som nu med Euroen, – er ikke ny. I 1865 etableredes således *Den latinske Møntunion* omfattende Belgien, Frankrig, Italien og Schweiz samt lidt senere Grækenland. I Skandinavien var det fagøkonomerne, der tog initiativet, og de første drøftelser af en møntunion fandt sted på de Skandinaviske Nationaløkonomiske Møder i 1863, 1866 og 1872.

Fra det første møde synes der ikke at foreligge referater, men jeg forestiller mig, at ud over de praktiske hensyn var deltagerne besjælede af den skandinaviske tanke, som f. eks. fandt udtryk i Carl Plougs manende ord om at:

Længe var Nordens herlige stamme
Spaltet i trende sygnende skud;
Kraften som kunne verden behersket
Tyggede sul fra fremmedes bord.
Atter det skilte bøjer sig sammen;
Engang i tiden vorder det ét.
Da skal det frie, mægtige Norden
Føre til sejer folkenes sag.

Den sejr lod imidlertid vente på sig, for inden det næste møde i 1866 havde Danmark lidt nederlaget i 1864, og det dæmpede entusiasmen stærkt. I et forarbejde fra den danske delegation hed det:

Det kan ikke overses, at enhver kraftig samvirken hviler på forudsætningen af en dyb samstemning. Det var på denne forudsætning mødet af 1863 byggede. Efter den senere tids erfaringer må vi danske overlade det til vore norske og svenske brødre selv at besvare det spørgsmål, i hvilken udstrækning og styrke denne forudsætning er til stede hos dem.

Sproget er nok urbant, men tydeligvis skulle skuffelsen over den manglende bistand i 1864 ud mellem sidebenene. Den danske delegations tekst slutter herefter: ”Til at følge med skal man derimod altid finde os villige”.

Overvejelserne om, hvordan en sådan møntunion skulle indrettes, gik da også videre. Én mulighed ville være at slutte sig til en af de bestående unioner f.eks. den latinske, men det var måske lidt for fjernt, og desuden var denne union bimetallisk, dvs baseret på både guld og sølv, hvilket kunne blive noget rod, hvis markedspriserne på de to metaller forskød sig i forhold til det prisforhold, der var fastlagt i konventionen. Den tyske union, som var blevet dannet efter Tysklands samling i 1871, var ikke attraktiv for Danmark så tæt på 1864, og det engelske system med et pund opdelt på 20 shilling igen opdelt på 12 pence, fandt man i disse moderne tider var noget snurre-piberi.

En yderligere indvending mod at slutte sig til et af de udenlandske systemer var, at i så fald måtte bestående kontrakter og priser omregnes med nogle besværlige brudte tal. Omregningen ville blive betydeligt enklere, hvis man tog udgangspunkt i en af de bestående skandinaviske dalere. Det var nemlig så heldigt, at der i kraft af valutaernes sølvindhold var simple omregningsforhold mellem dem. Med udgangspunkt i den danske rigsdaler havde den svenske riksdaler den halve værdi og den norske speziesdaler den dobbelte, altså forholdet 1,2,4.

Man valgte derfor at etablere sin egen skandinaviske møntunion, men dermed var ikke afgjort, hvor vidtrækkende reformen skulle være. En minimalistisk løsning ville være at fortsætte med en sølvbaseret rigsdaler, som skulle have samme værdi i de tre lande. Men man valgte at gå nogle skridt videre og gå over til guldfod og et decimalsystem med en krone opdelt på 100 øre.

Argumentet for guldfoden var, dels at det lå i tiden, dels det lidt mere kuriøse, at man havde observeret en stigende anvendelse af sedler, (et fænomen opfattet som ”lovning på mønter”). Det ansås af nogle for uheldigt, og man antog det skyldtes, at en større betaling i sølv mønt krævede en betydelig vægtmængde af sølv. Da prisforholdet mellem guld og sølv var ca. 15,5, kunne den samme købekraft rummes i en tilsvarende mindre vægtmængde guld.

Efter nogle forviklinger bl. a. på grund af en vis norsk tøven, blev resultatet en aftale mellem Danmark, Norge og Sverige om at etablere en guld-baseret møntunion gældende fra 1. januar 1877. Enheden i møntunionen, kronen, skulle svare til den hidtidige svenske riksdaler, dvs at i kraft af det ovennævnte værdiforhold behøvede man blot, som ovenfor vist, at fordoble de nominelle priser i Danmark og firedoble de nominelle priser i Norge.

Pengereformen

Denne pengereform indeholdt således også en møntreform. Der skabtes ikke ligefrem nogen ny fælles-mønt – (som nu med Euro'en) –, men de hidtidige sølv-baserede mønter i Skandinavien (de forskellige nationale ”dalere”) erstattedes på den ene side af en ny guld-baseret enhed, som benævntes ”kronen”, og på den anden side ved at de nye, nationale krone-baserede mønter og sedler nok forblev nationalt forskellige, men havde en ens guldværdi. Fællesskabet blev således en værdimæssig enhed med nationalt-differentierede fremtrædelsesformer.

I let afrundede tal var sølvindholdet i den hidtidige svenske riksdaler 6 g, og da guldprisen som nævnt var 15 gange sølvprisen, ville den nye krones gulddindhold blive 0,4 g. Ved yderligere lidt aritmetik får man, at ét kilo guld kom til at svare til 2480 kr.

Men mønter med et så lille gulddindhold som 0,4 g kan slet ikke slås. Guldmønterne – den såkaldte hovedmønt – fik derfor en værdi på henholdsvis 10 kr. og 20 kr. Disse mønter, såvel som de enkelte landes skillemønter, skulle i henhold til konventionen blive legalt betalingsmiddel i alle tre lande. Den rejsende kunne altså nøjes med at fylde en passende mængde guld- og skillemønt i pungen og begive sig på rejse i de tre lande uden at bekymre sig om vekselkurser og -gebyrer (endsige ophobningen af ubrugelig, fremmed skillemønt efter hjemkomsten).

Bestemmelsen om de nationale betalingsmidlers gyldighed i alle de tre skandinaviske lande gjaldt kun mønter, ikke sedler. Der kunne derfor forekomme en kurs over eller under pari ved veksling af sedler eller bankoverførsler. Sedlernes gulddindløselighed satte dog snævre grænser for en sådan agio eller disagio. Hvis f. eks. kursen på svenske skulle stige mere end 1 á 2 pct. ville man i Danmark kunne forlange danske sedler indløst med guld til møntlovens pris, 2480 kr. pr. kg, og i den svenske Riksbank få gullet omvekslet til svenske sedler til samme pris. I fagsproget hedder det, at kursen måtte holde sig inden for de såkaldte ”guldpunkter”. I praksis var sådanne besværlige transaktioner dog sjældent forekommende og blev i princippet overflødiggjort, da de tre nationalbanker i 1885 indgik en aftale om uden omkostninger at udstede anvisninger på hinanden. Det vil sige, at en dansk tømmerhandler, som skulle betale for en leverance fra Sverige, kunne gå i Danmarks Nationalbank og få udstedt en anvisning på Riksbanken, som kunne anvendes til betaling af den svenske leverandør. Senere omkring år 1900 besluttede nationalbankerne yderligere at modtage hinandens sedler til pari kurs.

Hermed var møntunionen for praktiske formål altså næsten lige så funktionel som det nuværende Eurosamarbejde. En væsentlig principiel forskel var imidlertid, at møntunionen ikke som Euro-systemet beroede på en fælles pengepolitisk myndighed som Den europæiske Centralbank.

Det skandinaviske arrangement blev holdt sammen af tre afgørende bestemmelser i Mønt-konventionen, nemlig:

- en fælles guldbaseret møntenhed: kronen.
- sedlernes guldindløselighed.
- mønternes status som legalt betalingsmiddel i alle tre lande.

Opløsningen

Hvor længe varede så denne herlighed? Ja, bortset fra, at der blev indført nogle små afgifter for de nævnte anvisninger og modtagelse af sedler, varede den frem til 1. Verdenskrig, altså i henved 40 år. Straks ved Verdenskrigens udbrud suspenderede de fleste lande retten til at få sedler indløst med guld. Man var naturligt nok bange for, at nationalbankernes guldbeholdning ville blive udtømt i den almindelige panik.

I løbet af krigen opstod imidlertid den omvendte situation. De neutrale skandinaviske lande fik betydelige betalingsbalanceoverskud, da de krigsførende lande var købere til alt fra gullasch til pigtråd. Herved forøgedes mængden af betalingsmidler i de tre lande, og for at modvirke tendensen til inflation tog Sverige i foråret 1917 initiativ til at suspendere retten til at få udmøntet betalingsmidler mod guld, den såkaldte guldspærringspolitik. Da således ”guldankeret” var væk, kunne kursforholdet mellem valutaerne periodevis afvige væsentligt fra pari. Herved ophørte i virkeligheden ”de facto” Møntunionen med at fungere / eksistere.

Mit indtryk er, at havde viljen været til stede, kunne man have klaret sig med mindre drastiske midler, f. eks. en fælles revaluering af de tre valutaer i forhold til guld. Men sådan gik det ikke, og man må med den fremtrædende danske økonomiprofessor Axel Nielsen (1880-1951) lidt sørgmodigt konstatere: ”at tilsyneladende blev alt det, der i det 19. århundrede gennem mere end 30 års utrættelige virken byggedes op af økonomisk samarbejde, nu lagt øde i løbet af blot to år ”.

I begyndelsen af 1920-erne fluktuerede valutakurserne derefter voldsomt, men fra 1927 genindførtes i Danmark guldindløseligheden baseret på guldpariteten fra før Verdenskrigen : ”den ærlige krone”, denne gang dog en ”guldbarrefod”, dvs at man måtte møde op i Nationalbanken med ca. 28.000 kr. og kunne så få udleveret en standardguldbarre på 400 ounces eller ca. 12,4 kg. En sådan guldbarre kan man i dag bese i forhallen til Danmarks Nationalbank, og endog prøve at løfte den, hvis man har sine armkræfter intakte.

Da også de øvrige skandinaviske lande samt England og Tyskland genindførte den gamle guldparitet, kom tillige valutakurserne tilbage på førkrigsniveauet. Men dette fik kun en stakket frist frem til Verdenskrisen i begyndelsen af 1930’erne, og siden kunne noget sådant ikke komme på tale – før med

Euro'en. I forhold til dette valutasamarbejde kan man sige, at rollerne er byttet om, idet Finland som det eneste nordiske land har tilsluttet sig, medens alle de tre medlemmer af Mønt-unionen fra 1877 har valgt at stå udenfor.

Tilføjelse

I *Danmark* havde man haft møntenheden "daler" fra Chr. 2. 'tid (1544). Med tiden udvikledes benævnelsen til "rigsdaler" og "speciedaler", jfr. nedenfor vedr. Norge. Dette varede ubrudt til "kronens" ovennævnte indførelse i 1874.

I *Sverige* havde man sin "riksdaler" siden 1534 og ligeledes til "kronens" indførelse i 1874.

I *Island* som dansk område brugtes automatisk den danske rigsdaler, der i 1874 opfangedes af Møntunionens / Møntreformens "krone", uanset der samme år indtraf en ændring i Danmark/Island-relationen, hvorved Island fik sin egen forfatning. Fra 1885 indførtes islandske pengesedler (fortsat med dansk værdi) som det senere også skete, og fortsat gælder, i Grønland og Færøerne. Ved Islands politiske og administrative selvstændighed indenfor en personalunion med Danmark i 1918, og da Møntunionen ved Verdenskrigen i øvrigt var faldet fra hinanden, fik "kronen" i Island sin egen kurs, og fra 1922 fik man sine egne, nationale mønter.

I *Norge* havde man i tiden under Danmark sin "speziesdaler", fra 1606 slået i Kongsvinger i Norge, med den norske løve på den ene side, og den danske konges kontrafej på den anden. Siden Norges unionsskifte i 1814 til Sverige skiftedes kontrafej ud med Sveriges konges. Det kunne i perioden diskuteres, hvad der var for- og bagside. Den norske speziesdaler havde sin egen værdi, og indgik således i 1877 som selvstændig valuta i Møntunionen, der altså dermed kunne kaldes skandinavisk.

Da *Finland* i 1808 blev erobret af Rusland, og dermed afstået af Sverige, fik det i vor her skildrede sammenhæng en interessant dobbeltstilling: storfyrstendømme under den russiske zar, egen forfatning, svensk administration, og dobbelt mønt: den svenske riks daler og russiske rubel sideordnet gældende. Den dobbelte møntfod gjaldt til 1840, hvor dels finsk nationalbevidsthed aktiveredes, dels rublen blev enegældende, indtil denne under Krimkrigen fik en så tvivlsom konstans og værdi, at Finland i 1863 lykkedes med at få sin egen mønt: kaldet "marken", hvis selvstændige værdi bandtes til sølv. I lyset af de europæiske guldfodsordninger i tiden overgik Finland i 1878 til guldfod, hvis værdi dog ikke knyttedes til Skandinavien, men under en bredere europæisk horisont til franc'ens værdi i Frankrig, Belgien, og Schweiz, samt lirens i Italien, altså værdistørrelsen i den indledningsvis nævnte *Latinske Møntunion*.

ANJA KUUSISTO

ENERGIKNIPPET BIRGITTA ULFSSON

"Att vara nostalgisk är inte direkt livsuppehållande." Så säger *Birgitta Ulfsson* i ett samtal med Stig Hansén. Att deras samtal blev en bok ska eftervärlden vara oerhört tacksam över, skriver Anja Kuusisto i en minnesartikel om den finlandssvenska skådespelaren.

Och vilken bok sen! Ett samtal som böljar och bär, som underhåller och trollbinder. Men i en text om Birgitta Ulfsson (här BU) går nostalgin inte att undvika; det är en stor skådespelare och kulturpersonlighet som inte bara Finland utan hela Norden förlorat.

En karismatisk, levnadsglad, temperamentsfull, öppen och varm person, en skådespelarlegend. Bland annat så har Birgitta Ulfsson (1928-2017) beskrivits av en av dem som har känt henne allra längst, hennes lillebror Stig-Björn Ulfsson.

Hon var utåtriktad, hade lätt att komma överens med alla och "hennes speciella sätt att få kontakt med människor kom att leda henne genom livet" säger han, som numera bor på ett seni-orboende i Mariehamn, Åland.

Birgitta Ulfsson. Foto: Sanna Liimatainen.

Syskonens relation växte sig stark i barndomen, då familjen via faderns jobb i det militära kom att bo på flera orter: Vasa, Vörå, S:t Michel, Helsingfors. Birgitta var pappas flicka, inget snack om saken. Det har hon själv både skrivit om (antologin "Pappa – en kärlekshistoria"), berättat om (i radiodokumentären "Birgitta lilla", *Svenska Yle*) och i "med och mot min vilja" säger hon att hennes pappa favoriserade henne. Ja, konstaterar den nu 85-årige lillebrodern, det ledde honom själv in på hans yrkesbana, han blev artilleriofficer såsom deras far. Syskonens relation var varm genom hela livet, kontakten upprätthölls mest per telefon.

Lasse Pöysti (BU:s make 1952-1984) skriver i sina memoarer (del II, "Fot mot jord") om dagen då han skulle få träffa hennes föräldrar. Birgitta kollar: Har du välputsade skor? Pöysti skriver att kruxet var pappans reaktioner, det fanns en så stark kontakt mellan Erik Ulfsson och dottern. Lasse Pöysti och fadern kom att bli goda vänner.

Birgitta Ulfsson hade gått teaterskolan och knutits till Svenska Teatern när Lasse Pöysti av sina kolleger på Suomen Kansallisteatteri uppmanas gå till en lillajulsfest där ett mål var att smälta isen mellan finsk- och svenskspråkiga skådespelare. Han som var tvåspråkig kunde gå, tyckte kollegerna.

Han beskriver i "Fot mot jord" hur han kom till festen: "Där sitter den där Ulfsson, hon är åtminstone en trevlig en". Han hade i slutskedet av del I av sina memoarer, "Lasses läroår", berättat att han lärt känna henne. Lasse Pöysti: "Sedan träffades vi varje dag i 35 år med undantag för några dagar".

I "Birgitta Ulfsson – med och mot min vilja" minns hon "Jag flyttade direkt hemifrån in i Pöystis etta" och senare, när de väntade barn "då flyttade vi ut i skogen, vi bodde i två rum och kök och det regnade in, det var vedspis och kakelugn och ingen vattenledning".

Det är ett konstnärsäktenskap med två skådespelarstjärnor som hela Finland skulle ta till sina; om inte via teatersalonger så via TV och film. När Finlands första tv-sändning hölls, i maj 1955, var Lasse Pöysti regissör och konferencier, BU och Nils Brandt uppförde en sketch.

Birgitta Ulfssons, "Bisse" kallad bland vännerna, och Lasse Pöystis gemensamma historia är starkt förknippad med Lilla Teaterns storhetstid. Vivica Bandler, grundaren och teaterchefen på Lilla Teatern ("Lillan") 1955-1967, var den som insisterade på att också Birgitta Ulfsson skulle stå på scen, småbarnsmamma eller inte. Hela ensemblen kunde repetera i deras "stuga i skogen" (numera Vanda), så skulle barnpassningen inte vara ett problem.

Bandler hade först lockat Pöysti till "Lillan", han som redan var en uppburren skådespelare i Finland, känd ända sedan han var barnstjärna i finsk film. Med BU var det annat. Här med BU:s ord i "Här går det under – en berättelse om Lilla Teatern 1940-2015":

"Jag var ganska ledsen, för jag var övertygad om att jag inte blir skådespelare. Men jag tog det lugnt.../Om inte Vivica ringt så... Hon såg mig. Redan under de svåra åren. Lasse trodde inte på mig som skådespelare. Som tur var, var förhållandet mellan oss en ljuvlig och passionerad kärlekshistoria. Men så hittade Vivica på att vi skulle ha ett gemensamt nummer. Min första replik var ungefär "Hurså?" Och publiken skrattade. Då vände han sin blick mot mig och den var beundrande. Där började det och sedan började Vivica odla oss".

I samtalsboken med Stig Hansén säger BU bland annat så här om Vivica Bandler: "Hon var så viktig. Jag skulle inte vara skådis om inte hon fanns. Hennes krav var så totala."

I Pöystis memoarer beskriver han hur rasande svartsjuk han var över Bändlers intresse för BU – tills han accepterade att svartsjukan var onödig och en stark vänskap mellan de tre uppstod. Ett triumvirat har de alla på var sitt håll kallat det, den lyskraftiga och sammansvetsade trion på Lillan. Med BU:s egna ord (i "Här går det under"):

"Vi var mycket olika och genomskådade visst varann men stimulansen var obestridlig. Personligen led jag av favoritskapet, så genant för den övriga ensemblen."

Med Vivica Bändlers ord i "Adressaten okänd": "Lasse och Bisse har betydelse så mycket för mig att det egentligen är omöjligt att uttrycka i ord. Tänk om man kunde göra musik."

På Lillan-scenen, – och i tv-rutan, avlöste succéerna varandra. Tv-serien om Mumin, med BU i rollen som Muminmamman, var det stora genombrottet i Sverige. Pöysti spelade Mumintrollet.

När Vivica Bandler ville sälja teatern som hon i sina memoarer kallar sitt kärleksbarn vände hon sig till "Lasse och Bisse". Pöystis beskrivning av deras första reaktion: "Ska hon lämna Lilla Teatern, som om Kekkonen inte fanns?"

1967 blev paret Ulfsson och Pöysti teaterchefer och -ägare. Det är 1960-tal med alla dess ingredienser, redan under Bändlers era har Lillan uttryckligen varit alternativet, scenen som skapar nytt, importerar intryck och pjäser, presenterar författarförmågor och gör samhällsengagerade kabaréer och revyer. Det här skulle bli ännu mer utpräglat under Pöystis och Ulfssons tid. I pressen pågick samtidigt teaterdebatter kring institutionsteatrar kontra små teatrar, fördelningen av offentliga anslag, det hölls paneldebatter om den finlandssvenska teaterkrisen. Det "Lasse och Bisse" vill förändra på Lillan var att komma bort från favoriserandet, de nyckfulla besluten, förbudet att gå till skådespelarfacket. Under deras tid blir Lillan en ensembleteater i ordets rätta bemärkelse, en skådespelarnas teater.

De var ekonomiskt ansvariga för teatern och hade intecknat sitt hus, stugan i Friherrns i Vanda. Bengt Ahlfors, då biträdande teaterchef och regissör på Lillan, beskriver deras chefsroller så här ("Här går det under"): "Båda var chefer. Alltså Lasse var chef och Bisse var personalchef och det var hon bra på."

Under deras tid infördes också publikdiskussioner, som då var något alldeles nytt, att efter en pjäs eller revy diskutera med publiken. Nytt var också att ensemblen som helhet presenterades i programbladet, inte chefen först och störst.

Revyen "Tjeckoslovakien" (1968) blev en succé, liksom "Bygga bastu" och många fler. De jobbade hårt och de ville lämna ifrån sig en skuldfri teater, vilket de gjorde. I en av de många revyer där de spelar mot varandra skildrar de ett äktenskap i upplösning, "Knivkastning". Pöysti har beskrivit det: "Den var smärtsam att spela, Vi gav tillbaka åt varandra allt vad tygen höll. Ulfsson: Den (pjäsen) var inledningen till att vi våga se varandra i vitögat, vilket vi var experter på att undvika."

Med Lillan-ensemblen blev det också många gästspel till Sverige där recensenterna hyllade dem. Pöysti blir erbjuden att ta över som chef för Tammerfors stadsteater, han har beskrivit hur han överväger förslaget, medan BU i I ”Här går det under” säger så här om varför det är dags att gå vidare: ”Vi kände en trötthet och kritik, kritik mot Lasses ledarstil. Det fanns interna schismer över att han inte ville släppa in mig i ledningen”. De vände sig till Asko Sarkola, 29 år, enligt dem en då ung och oerhört duktig skådespelare, kunde han ta över Lillan?

Så for de till Tammerfors, Pöysti blev teaterchef, BU:s roll skulle vara hus-truns, vilket ledde till att hon småningom var tillbaka på Lillan, han flyttade in i en mindre lägenhet i Tammerfors, ett par var de fortfarande. Pöysti beskriver (I lånta kläder) ett nytt sätt leva, barnen var nu vuxna, sonen Tom hade kommit in på Teaterhögskolan, liksom Miki (Erik) som studerade regi. Tiden i Tammerfors blev kort också för Pöysti, som blev chef för Dramaten i Stockholm 1981.

En bostad i Stockholm blev basen. Det blev också ett slags vändpunkt för Birgitta Ulfsson som skådespelare, då erövringen av svenska scener fortsätter med besked. Det starkaste förhållandet får hon till Folkteatern i Göteborg. Privat har skilsmässan blivit ett faktum, medan förhållandet till Iwar Wiklander utvecklas och blir ett lyckligt äktenskap.

Via samtalet med Stig Hansén får läsaren följa repetitionerna för pjäsen ”Fosterlandet” i Göteborg, senare pjäsens föreställningar i Helsingfors och Stockholm. I Helsingfors spelades den 2016 och medierna lyfte gärna fram BU:s fantastiska 70-åriga skådespelarkarriär och att hon i ”Fosterlandet” spelar tillsammans med sondottern Alma Pöysti.

70 år av aktivt konstnärskap går inte att sammanfatta. Eller såsom hon sade då hon avslutade sitt visprogram om Tove Jansson på Dramaten: ”Vi konstnärer finns till för er, men äga oss kommer ni aldrig att göra”.

Teatervärldens ”Bisse” dog den 8 oktober 2017. I Stig Hanséns bok säger hon så här: ”Det utslitna ordet privilegium gäller för mig, jag har fått ett så jäkla roligt liv”.

Birgitta Ulfssons bror Stig-Björn miste sin syster och vän: ”Jag hade skrivit ett tal till hennes begravning, jag var den enda som hade gjort något sådant. Jag höll det inte. Det passade inte alls. Jag talade, men fritt, om barndomen, om glada minnen. Det var den mest unika begravning jag har varit med om, den var så glad. Champagnen flödade, alla hade roligt och var glada, och det var uttryckligen hennes önskan. Det är så typiskt min syster – vilken glad begravning”.

Källor:

- Birgitta Ulfsson & Stig Hansén. *Birgitta Ulfsson - Med och mot min vilja*. Förlaget, 2017.
 Lasse Pöysti. *Trilogin Lasses läroår, Fot mot jord, I lånta kläder*. Schildts, 1990-1993.
 Vivica Bandler och Carita Backström. *Adressaten okänd*. Schildts, 1992.
 Caterina Stenius. *Här går det under! En berättelse om Lilla Teatern 1940–2015*.
 Schildts & Söderströms, 2015.
 Stefan Brunows radiodokumentär *Kulturprofilen: Birgitta lilla*. Svenska Yle, 2008.
 Intervju den 7 maj 2018 med Stig-Björn Ulfsson.

"UTAN NORDEN MISTER VI EN AVGÖRANDE DEL AV IDENTITETEN" Samtal med NR-pristagaren Susanna Mälkki

Susanna Mälkki. Foto: Simon Fowler.

Dirigenten Susanna Mälkki, som fick Nordiska rådets musikpris 2017, vill vara optimistisk, men oroar sig för att dagens unga inte längre ser värdet i det nordiska. För henne själv är Norden en väsentlig del av kulturidentiteten.

Intervjuare är Wilhelm Kvist, *Hufvudstadsbladets* musikredaktör.

När dirigenten Susanna Mälkki i höstas tilldelades Nordiska rådets maffiga musikpris på 350 000 danska kronor (ca 47 000 euro) var prismotiveringen av naturliga skäl full av lovord. Mälkki beskrevs som en mångsidig och dedikerad maestro med en såväl klassisk som modern repertoar, som hade skapat sig en alldeles egen väg inom den klassiska musiken. Hon tolkade traditionella mästerverk med ett originellt "samtida" grepp, samtidigt som hon ofta

överbaskade lyssnaren med nya och fräscha detaljer och ljudlandskap. I sin yrkesutövning utnyttjade hon effektivt erfarenheter från en framgångsrik cellistkarriär. Hon beskrevs som en dirigent i världseliten och en inspirerande och innovativ förebild för den klassiska musikens framtid.

Det förefaller passande att musikpriset tilldelades just Mälkki, eftersom hon inte bara är en framträdande representant för ett skickligt nordiskt musikskrä, utan också en sann nordist, som tror på bildning, på ett offentligt finansierat kulturliv, på ett vidsynt och nyfiket förhållningssätt till omvärlden och vikten av en nordisk identitet hos såväl finländare som övriga nordbor. Hon är i dag en världsresenär som har jobbat i ledande positioner i de flesta nordiska länder och bott längre perioder i och utanför Norden. Därför förefaller det naturligt att allt under vårt samtal pejlas ur ett nordiskt perspektiv när vi möts en vinterdag på Musikhuset i Helsingfors efter generalrepetitionen med stadsorkestern inför kvällens konsert.

Vilken är din uppfattning om kulturlivet i Norden just nu?

– Jag vill vara optimistisk. Jag tror det är väldigt viktigt att vi har en nordisk identitet. Men det är sant att den inte längre är lika självklar som för tjugo år sedan. Internet och allt som är förknippat med det har förändrat det mesta och

folk reser mer och framför allt längre bort än förut. Ungdomen ser inte längre den historiska betydelsen av Norden och folk känner inte grannländerna lika bra som förut. Med tanke på situationen med språkfrågan i Finland, som kommer upp med jämna mellanrum, skulle jag också säga att det nordiska är något som vi måste satsa mera på och som vi inte längre kan ta för givet.

– Inom politiken kan man säga att EU-medlemskapet har förändrat spelplanen. Innan Finland och Sverige gick med i EU fanns ett väldigt tätt samarbete mellan de nordiska länderna men i och med EU-inträdet har tyngdpunkten förskjutits. På kulturfältet tror jag situationen är bättre. Förvisso är språkområdets gränser begränsande för kulturutbytet, men åtminstone rör sig musiker och hela orkestrar flitigt över landsgränserna. De nordiska solisterna, sångarna och dirigenterna är helt enkelt vana att jobba i grannländerna och för till exempel en finländare är det värdefullt att vara en del av Norden. Vi är ju inte skandinaver, men nog nordbor.

Under sin egen studietid på 1990-talet hann Mälkki bland annat bo fyra år i Stockholm när hon studerade för Frans Helmerson vid Edsbergs musikinstitut. Dessutom studerade hon ett år vid Royal Academy of Music i London innan hon avlade sitt cello-diplom 1995 i Helsingfors och tog anställning som solocellist i Göteborgssymfonikerna.

Hur upplevde du den nordiska identiteten under din uppväxt?

– Jag tror man i Finland alltid har känt en viss stolthet över att våra skådisar har varit kända i Sverige. Samtidigt har många finländares förhållande till Sverige varit åtminstone delvis komplext. Sverige har alltid varit ett viktigt land och resten av Norden har för oss på sätt och vis börjat i Sverige, eftersom man var tvungen att ta båten dit för att komma ut i Norden och resten av världen.

Vilka orsaker finns det i dag för att hålla fast vid det nordiska?

– Orsakerna är främst historiska och har med vår kulturidentitet att göra. Åtminstone jag känner mig tyngd varje gång jag läser om kulturskiktet i Finland och hur tunt det är. Man behöver inte åka längre än till Stockholm innan man finner otaliga exempel på fall, där svenskarna förstått värdet på vissa saker på ett helt annat sätt än finnarna. Eller tänk på danskarna och Det Kongelige Kapel, med anor från 1448! Nu har jag bott tio år i Paris, och även om jag tycker att Helsingfors är nära, tycker jag när jag tittar på kartan att Helsingfors förefaller verkligen långt borta, på gott och ont. Rent geografiskt är ju Norden som en ficka, där Finland är längst inne.

– Finnarna har alltid haft lite av en skogsidentitet i förhållande till andra nordbor och det är något vi kan vara stolta över, men när det gäller kulturlivet ser vi att en stor del av den kultur som har kommit till Finland under gångna sekel har kommit via Sverige. Kopplingen är alltså stark och fortfarande existerande.

Susanna Mälkki utstrålar auktoritet och väger varje ord på guldväg, vilket hänger ihop med hennes känsla för detaljer och språkets finesser. Foto: Sakari Viika.

Jag vet inte om det har att göra med att historia och idéhistoria inte riktigt är på mode i dag – och kanske underskattar jag ungdomen – men det är som om de unga inte kände till den historiska bakgrunden på samma sätt som förr. När jag hör hur vissa politiker diskuterar ämnet, är det inte heller särskilt uppmuntrande.

På senare år har Mälkki dirigerat allt mera i USA och fått allt tyngre uppdrag, bland annat som första gästdirigent för Los Angeles-filharmonikerna.

Är saker och ting bättre i USA?

– Deras kultur utgår från att alla har kommit dit någonstans ifrån, och det är något som de nuvarande makthavarna verkar ha glömt. Drömmen om att kunna börja om och lyckas och tanken om att var och en kan lyckas bara man jobbar hårt existerar alltjämt. Och jämfört med klimatet i Centraleuropa känns de amerikanska tankegångarna faktiskt rätt nordiska, eftersom vi alltid hållit så pass hårt på jämställdhet, jämlika utbildningsmöjligheter och andra former av jämlikhet. Skillnaden är att det inte finns någon jantelag i USA. För övrigt tror jag folk har haft mera jämlika möjligheter i Norden jämfört med vissa samhällen i Centraleuropa, där en persons status alltjämt kan bestämmas av vilken gammal adelssläkt man tillhör eller vilken fin privatskola man har gått i.

Hur har mottagandet av dig varierat i olika länder?

– Det är intressant, för arbetskulturen varierar alltid i någon mån och mottagandet har i sista hand berott på själva institutionen, i mitt fall orkestern. Överallt har jag haft goda erfarenheter, men jag har också stött på svårigheter. Det har inte alltid haft med landet att göra, utan mera berott på hur upplysta

människorna varit, om jag till exempel har gjort modern musik som orkestern inte har varit van att spela.

Enligt Mälkki är det inte intressant att i detalj gå in på hurdana svårigheter hon har mött i olika länder.

– Det är faktiskt inte intressant. Mitt jobb är ju att övervinna svårigheterna och alltid hitta den bästa lösningen. Musiken kommer först. Svårigheter är också ett ord som låter dramatiskt. Man jobbar alltid med människor och om man ibland vill göra saker på ett nytt sätt, stöter man ofta på motstånd. Det är klart att det skulle vara härligt om alla alltid tyckte om allting som man föreslog, men världen funkar inte så.

Ser du geografiska skillnader i ledarskapskulturen inom ditt fack?

– Ja och nej. Jag ser paradoxer, faktiskt. Vi föreställer oss ofta att vi i Finland gärna jobbar tillsammans, att vår kultur inte är särskilt auktoritär och att vi ogillar hierarkiska strukturer. Men man ser en enorm skillnad redan jämfört med Sverige. Jag tror att svenskarna i allmänhet tycker att finländarna är brutala och talar alltför direkt. Diskussionskulturen som kännetecknar de övriga nordiska länderna existerar också i Finland, men den är väldigt annorlunda, den är beslutsorienterad, och finländarna är betydligt mera kortfattade. Den första paradoxen är att vi tror att vi är emot hierarkier, medan vi upprätthåller en kultur av starka ledare. I Finland förstår folk att den som är ledare måste få bestämma och man accepterar det. När man går längre söderut, finns det länder som har en väldigt gammal samhällsstruktur, där familjebakgrunden kan ha stor inverkan. Men musikvärlden är en ö mitt i det här: det finns folk med olika bakgrunder, utbildade musiker från olika slags förhållanden, som kan stråla samman och jobba tillsammans, samtidigt som samhället i övrigt har sina gammaldags strukturer kvar med en i vissa fall mindre öppen kommunikation. Då märker man som dirigent att man kanske måste agera mera diplomatiskt och på flera plan samtidigt.

– Alla finländska dirigenter brukar få frågan om varför det kommer så många dirigenter från Finland, men jag tror det hänger ihop med att tiden framför orkestern är så begränsad. Vårt sätt att tala lite och gå rakt på sak funkar därför i dirigentyrket, även om det kanske inte funkar inom alla livets områden. Hela dirigentyrket är ju en gammaldags relik från en svunnen tid, men det är klart att det bara är det till det yttre, för givetvis handlar det också om samarbete och att bygga upp något i längden. Om jag till exempel jobbar som gästdirigent två dagar med en orkester eller jobbar på lång sikt som chefdirigent för Helsingfors stadsorkester, är utgångspunkten en helt annan. Om man vill bygga något varaktigt, är det inte så klokt att krossa saker och ting för att bygga upp dem på nytt.

Susanna Mälkki tror på värdet av ett offentligt finansierat kulturliv, även om hon också högaktar filantroper. Foto: Chris Lee.

– Jag tror att jag som dirigent har lärt mig väldigt mycket om mänskligheten, för jag har lärt mig en hel del om gruppsykologi och hur individer kan förändras när de ingår i grupper. Eftersom jag själv också har verkat i en grupp, vet jag vilka sorters dynamiker där finns. Gruppdynamiken varierar också i olika kulturer. I en orkester finns till exempel en rätt hierarkisk struktur med sexton violiner och stämledare, solomusiker i andra instrumentgrupper, och om man har hundra personer i hela gruppen kan kombinationerna ibland se väldigt annorlunda ut både i själva arbetet och ur psykologisk synvinkel.

Upplever du att orkestrarna i dag är verkliga meritokratier där det enda som räknas är hur bra man spelar?

– Utgångspunkten är att var och en kan spela, det måste vi kunna ta för givet, och det är rekryteringsprocessens viktigaste del. Men för att fungera bra i en orkester behövs väldigt många andra egenskaper också. Man måste vara lyhörd, samarbetsvillig, ha bra nerver, bra koncentrationsförmåga och minne, stresstålighet, man ska gärna också vara generös så att alla andra mår bra runt om en. Det är väldigt många mänskliga kvaliteter.

Finns det alltså en beställning på bra typer i en orkester hellre än jobbiga snorkfröknar?

– Ja, men också en snorkfröken kan vara generös i sitt musicerande och därför är det svårt att dra gränsen. Ingen har ändå rätt att bete sig arrogant. De

så kallade bra typerna är trevliga att ha omkring sig, men man vill ändå att de ska leverera, eller hur? Det är kanske en orsak varför orkestrar är komplexa arbetsplatser. Vi vill inte ha hundra kloner, utan snarare olika slags människor runt omkring oss.

– Jag tror jag har kommit bra överens med många amerikanska orkestrar för att deras arbetssätt passar mig. Det är kanske inte en nationalitetsfråga, utan handlar mera om att de är vana vid att jobba snabbt och att det passar mig. Det betyder inte att jag skulle vilja leva i USA, eftersom jag är europé. Men jag gillar att folk tar ansvar för sig själva, vilket hänger ihop med entreprenörsandan. Man lever inte i någon flock utan bemöts som individ. Den europeiska mentaliteten betonar i högre grad kollektivet, och då infaller sig lätt tanken att någon annan ska ta ansvar och göra saker för en.

Ser du skillnader i uppskattningen av ny musik i olika länder?

– Det är klart. Jag tror faktiskt att vi i Norden har funnit en bra balans mellan nytt och gammalt. Eftersom vår kultur är så ung, särskilt i Finland, har den nya musiken fungerat som urkraft och källa till kreativitet. Det är kanske svårare i de så kallade gamla kulturerna att se värdet i det nya när det gamla är så bra. Man frågar sig varför man skall lyssna på konstig musik när man ändå har Beethoven. Men samtidigt kan avantgardescenen vara väldigt mycket mer intressant i dessa länder, eftersom det finns mer att protestera mot. Avantgardisterna är ofta mycket mer radikala där.

Hänger det ihop med att de får kämpa för sin existens?

– Jag tror att det hänger ihop med att de intellektuellt måste argumentera för sin sak. Det räcker inte bara att säga att något är coolt eller viktigt för att det är nytt. I Centraleuropa i synnerhet krävs kvalitet, och därför måste man jobba hårdare eller bättre. Och slutföra det man har påbörjat.

Menar du att det finns en form av intellektuellt samtal som vi kanske saknar i Norden?

– Det är möjligt. Det kan hända att folk har lättare för att gräva ner sig i sina egna skrymslen här. Men paradoxalt nog finns det i länder som Frankrike orkestrar som gillar ny musik och sådana som knappt spelar någon ny musik alls, samt organisationer som förstår att den nya musiken är viktig och som därför injicerar lite av den här och var, även om det inte alltid kommer från hjärtat. De agerar mera av plikt känsla, och publiken kan känna det. Det är inte enkelt!

Ser du skillnader i frågor om jämställdhet mellan könen, inom Norden eller i förhållande till resten av världen?

– Sverige är kanske det mest feministiska landet i världen och mycket mer öppet än många andra länder. Där har man redan i flera decennier diskuterat

teman som ännu i dag är känsliga i Finland. Men samtidigt har vi nu sett att allt inte ens i Sverige, i jämställdhetens förlovade land, är helt problemfritt.

– Jag är lite försiktig med att uttala mig om det här eftersom jag inte vill ge uttryck för några dumma stereotyper, men jag ser en skillnad mellan Nordeuropa och sydligare länder. Någon kunde tro att jag har stött på svårigheter med min professionella ställning i patriarkaliska länder som Spanien och Italien, men det har jag faktiskt inte för där finns en underbar interaktionskultur som gör att man i vissa fall kan bemötas med till och med mer respekt än här. Där talar man alltid människa till människa. Frankrike däremot är helt annorlunda, eftersom allt verkar handla om hierarki, om vem som har högre position.

Finns det skillnader i estetiska tyngdpunkter eller ambitionsnivå?

– Det är klart, men hur definierar du ambition? Ambition betyder så olika saker för olika människor i olika länder. Jag tror att vi i Finland av hävd har betonat att ge järnet och så kallad "hyvä meininki" (god anda eller rättfram attityd), att allt ska vara äkta och riktigt, medan vi har pratat mindre om finesser och detaljer. Men i takt med att kunskapsnivån stiger, måste man också ta finesserna i beaktande. Fransmännen till exempel är oerhört noga med språket, vilket jag i början inte alls förstod orsaken till. Jag trodde att de undvek emotioner och bara ville briljera med orden innan jag förstod att det var deras sätt att ta vara på allting att finna det perfekta uttrycket. Och det är faktiskt väldigt vackert när man tänker på det. Det sätter ribban väldigt mycket högre för det verbala uttrycket. Därför hoppas jag att man i skolan också i framtiden värnar om modersmålsundervisningen och litteraturen. Det vore synnerligen dumt att inte uppskatta språket, för utan ett rikt och precist språk blir samtalet intellektuellt väldigt mycket fattigare med ökad risk för missuppfattningar.

Innan vi sätter punkt ber jag avslutningsvis Mälkki nämna sina favorittonsättare från varje nordiskt land och berätta varför. Några perfekta listor låter sig inte göras på fem minuter och helst borde man behandla levande och döda separat. Men överlag står de erkänt stora tonsättarna högt i kurs när vi går igenom länderna: Alfvén, Stenhammar, Grieg och Nielsen har alla sin plats i historien, medan Sibelius verkar ha en speciell plats i Mälkkis hjärta, eftersom han har så mycket att ge och så många olika sidor.

– Det är kanske därför han talar till musikerhjärtat. Den berömda ärligheten som vi så ivrigt söker finns också där.

När vi går igenom dagens levande tonsättare lyfter Mälkki upp flera intressanta namn. Bland islänningarna nämner hon spontant Björk, men också Hafliði Hallgrímsson, Daníel Bjarnason och Anna Þorvaldsdóttir. Bland normännen nämner hon Knut Vaage och Rolf Wallin. Av de levande svenska

fastnar hon för Anders Hillborg för att han så skickligt rör sig mellan genrer.

– Han känner till avantgardetraditionen men när han gör något som går åt andra hållet gör han det fortfarande väldigt bra.

Den danska tonsättartraditionen är särskilt intressant, eftersom man kan se hur en hel ny generation har följt i tonsättarnestorn Per Nørgårds fotspår.

– Det intressanta med Danmark är att de först hade Per Nørgård och att Hans Abrahamsen och Bent Sørensen har kommit efteråt. Det är ett bra exempel på hur traditionen matar framtiden.

Av de levande finländska lyfter Mälkki fram Kaija Saariaho, vars opera "L'amour de loin" (Avlägsen kärlek) hon dirigerade på Metropolitan-operan i New York i december 2016.

– Jag säger Saariaho för att hon har tillfört en ny dimension i musiken och för att hon är mer radikal än många inser. Hennes musik är som ett rum, som man kan stiga in i. Den bottnar i en helt annan filosofi om vad musik är och vad musiken kan berätta. Om jag gör eller hör hennes musik, är det som om jag gick någonstans och kom därifrån. Det är inte många tonsättare som kan framkalla en motsvarande upplevelse.

Wilhelm Kvist

Fakta Susanna Mälkki - Från solocellist till dirigentpodiet

Susanna Mälkki föddes i Helsingfors 13.3.1969. Hon spelade inledningsvis violin, piano och cello, men fokuserade småningom på cellon. Hon vann nationella cellotävlingen i Åbo 1994, avlade sitt cellodiplom 1995 och jobbade som solocellist i Göteborgssymfonikerna 1995–1998. 2002–2005 verkade hon som konstnärlig ledare för Stavangers symfoniorkester och 2006 blev hon chefsdirigent för ansedda parisiska nymusikgruppen Ensemble Intercontemporain, där hon verkade till 2013. Samma år utsågs hon till första gästdirigent för Gulbenkianstiftelsens orkester. 2014 utnämndes hon till chefsdirigent för Helsingfors stadsorkester och 2016 till första gästdirigent för Los Angeles-filharmonikerna.

FÖR EGEN RÄKNING TAL PÅ DEN SVENSKA NATIONALDAGEN

Björn von Sydow

Björn von Sydow, riksdagsledamot, fd talman och Letterstedtska föreningens ordförande, höll ett högtidstal på den svenska Nationaldagen den 6 juni 2018 i Kungsör.

Därvid betonade Björn von Sydow den nordiska gemenskapens betydelse. Genom att knyta Estland, Lettland och Litauen närmare Norden kan ökat internationellt inflytande uppnås.

När man kommer till Kungsör, står den svenska historien vitt öppen, särskilt det som knyter till våra mest kända svenska kungar. Kungsör är ju Kung Karls socken med Kung Karls kyrka. Och mycket annat.

Vi har den 6 juni som vår Nationaldag sedan inte alltför många år. Vår kände historiker Dick Harrison skrev en krönika i *Svenska Dagbladet* för någon dag sedan. I den sammanfattar han forskningsläget om den svenska nationalismens utveckling.

Den går inte så långt tillbaka i tiden. Den har nog i det mesta sin grund i 1809 års krigsförlust av Finland till Ryssland. Våra kända akademiska skalder Tegnér, Geijer och andra argumenterade för en pånyttfödd nation vars innevånare besjälades av en genuint svensk, eller nordisk anda.

Harrison menar att nationsbyggandet av Sverige kulminerade vid förra sekelskiftet i det att man återuppbyggde hus och gårdar i friluftsmuseer. Paradexemplet på skapandet av nya nationalistiska traditioner är Svenska Flaggans dag, vars rötter inte går längre tillbaka än s k flaggfester på Skansen i Stockholm på 1890-talet. På 1910-talet utvecklades det alltmer. Så det – som vi idag lägger in i känslor och ord som svensk nationalism – är inte detsamma som Sveriges utveckling och livet för de som levde här i gamla tider.

Harrison menar att nationsbyggandet av Sverige kulminerade vid förra sekelskiftet i det att man återuppbyggde hus och gårdar i friluftsmuseer. Paradexemplet på skapandet av nya nationalistiska traditioner är Svenska Flaggans dag, vars rötter inte går längre tillbaka än s k flaggfester på Skansen i Stockholm på 1890-talet. På 1910-talet utvecklades det alltmer. Så det – som vi idag lägger in i känslor och ord som svensk nationalism – är inte detsamma som Sveriges utveckling och livet för de som levde här i gamla tider.

Det för mig till frågan om vilka värden och känslor som utmärker dagens Sverige och vi som bor här nu. Det finns forskning kring det, som kallas för World Value Survey. Den är initierad av bl a professor Ronald Inglehart och har sin svenska nod i Institutet för framtidsstudier. Den samlar in intervjudata från hundratusentals människor i hela världen sedan 1980-talet.

Man identifierar två skalor. Den ena skalan mäter människors syn på *religion* i förhållande till *avsaknad av religion*. Den andra skalan mäter värderingen av *överlevnad* respektive *självförverkligande*.

Ju mer religion, desto mer av traditionella värden i synen på familj och barn. Här finns också kopplingar till nationalism i egentlig mening. Ju mindre av religion, desto mer av rationalism, enligt professor Inglehart.

Ytterpunkten i skalan beträffande *överlevnad* innebär att man står inför valet – ”*min* död eller *din* död?”...Och då väljer jag *din* död, dvs *min* överlevnad. Motsatsen till denna värdering har vuxit fram i de moderniserade samhällena och forskarna kallar det för själv-förverkligande värden. Och med det, en mer tillåtande, relativiserad syn på människor som *medmänniskor* dvs. tolerans, hänsyn och delaktighet.

Det är på dessa skalor som man kan kryssa in de olika ländernas befolkningars värderingar.

Sverige, men också Norge, Danmark och Finland, utmärker sig. Vi 25 miljoner nordbor befinner oss i en gemensam värdestruktur i ena kanten av hela jordens befolkning. Vi tillhör en samling ganska likasinnade befolkningar, som forskarna kallar *det protestantiska Europa*.

Det är en kombination av kollektiv rationalism och individualism; en sorts samhällskontrakt. Det är samhällena som är genuint demokratiserade, som under kanske 100 år rört sig från religiösa- och överlevnadsvärderingar till idéer som härstammar från tiden för franska revolutionen. Faktiskt långt mer än Frankrike självt!

Utvecklingen i världen går i olika takt i denna riktning. Ekonomisk utveckling och utbildning, inte minst för kvinnor, påverkar rörelseförloppen. Skillnaderna mellan länder med bra ekonomisk utveckling respektive svagare tillväxt, vidgas. Övergången från industrisamhälle till informationsamhälle spelar en avgörande roll i värdeförskjutningarna. Hur kvinnor fångar upp detta, är avgörande för en positiv utveckling.

Demokratin både växer fram och skyddas av de dubbla förskjutningarna mot rationalism och självförverkligande. Skillnaderna i värderingar är som störst mellan våra nordiska länder och de värderingar som människor har i de islamiska länderna i Mellanöstern. Det är därför som vi måste ta integrationen av flyktingar och invandrare från Mellanöstern på största allvar, om vi ska kunna ha vår värderingsbas i vår inhemska utveckling sedan årtionden.

Jag tycker själv att den värderingsmix som växt fram hos oss i Sverige och i Norden är bra. Jag tror att vi människor här får en formel för ”största möjliga lycka åt största möjliga antal”, inklusive kvinnor och barn. Därmed inte sagt att allt ska stanna upp här och nu. Jag ser, att när vi nu återintroducerar värnplikten och det lika för män och kvinnor, svarar det mot en värdering, som har stort stöd i befolkningen. Jag skulle säga att på det sättet rör vi oss en bit i riktning mot mer av en kollektiv överlevnad.

Hur går vi vidare med dessa värderingar i en demokrati? Vore det inte naturligt att de nordiska länderna gick mera samman? Ja, det tycker jag *egentligen*. Och mycket sker tid efter annan. Ibland positivt som f n i försvarsfrågorna; ibland negativt, som för några år sedan, i den olika behandlingen i de nordiska länderna av invandrare och flyktingar.

En viktig faktor är att vi, inte ens om vi vore ett land med 25 miljoner innevånare, skulle vara riktigt så stort som en stormakt kan vara. Och världsordningen är inte säker och förutsägbar. Just nu befinner sig stormakterna i en situation av ombalanseringar dem emellan.

Under kalla kriget stod USA och dess många allierade mot Sovjetunionen och dess erövrade lydländer. Så kom 1989 och Sovjet upplöstes på grund av sina enorma brister. USA var den helt dominerande supermakten fram till finanskrisen 2008 och krigen i den islamska världen. Och Kina framträder som stormakten på uppgång i alla avseenden – utom de demokratiska. Ryssland är ett samhälle med stora brister i allt utom krigsmakten. USA är fortfarande överlägset i mycket, men internt råder stora motsättningar och självmotsägelser. Brexit – Storbritanniens väg ur EU, ja kanske i vidare mening för Europa?

De nordiska länderna har, vart och ett sina behov av samarbete och försäkringar med olika stormakter. Med Tyskland för ekonomin och EU. Med USA och Storbritannien för det militära försvaret. Med Storbritannien och Frankrike för demokratin. För att inte tala om alla kulturella och vetenskapliga relationer.

Men också med Polen för säkerheten runt Östersjön. Med Turkiet för bl a flyktingarna. Med Finland för relationen med Ryssland längs gränsen. Island med USA, oförsvarat som Island är. Sverige med Brasilien, Sydafrika för vårt samarbete kring JAS-Gripen och med andra stormakter som Japan för utrikeshandeln och FN-arbetet.

Det är kring detta som frågan om ett djupare och mer institutionellt och effektivare nordiskt samarbete alltid har mätts – och fallit. Kanske också för att Sverige är större än de andra nordiska länderna vad gäller befolkning – och då blir det alltid knepigt att reglera det institutionella. Men den gemensamma värdegrunden finns och det väcker fredlig respekt och beundran, i jämförelse med vad som finns av samhällsmodeller i världen.

Vi bör inte skoja bort den nordiska gemenskapen, även om den inte kan manifesteras i form av en nordisk militär allians eller en egen ekonomisk union som Nordek. Vi kan utveckla den internt oss nordbor emellan, och knyta Estland, Lettland och Litauen närmare till oss. Med Norden 5 och Baltikum 3 = NB 8, kan vi påverka med mera kraft i alla internationella organisationer och vid avtalstillämpningar.

Vi samlas här i Kungsör på vår Nationaldag den 6 juni. Men det är inte alldeles klart varför det blivit just den 6 juni. Det kan vara för att celebrera den 6 juni 1523 när upprorsledaren mot den danska kungen och den nordiska unionen, Gustav Erikson av familjen Vasa, red in i Stockholm. Eller den dagen 1809 då riksdagen – men ännu utan bondeståndets stöd – beslutade om den nya Regeringsformen för rikets styrelse. Detta när den enrådiga kungamakten fälldes när Gustav IV Adolf avsattes i mars 1809. Och förlusten av Finland, men inte det egentliga Sverige, reglerades i ett fredsavtal med Ryssland i september 1809. Så 1809 var ett skickelsedigert år, måste man säga, med ett gott slut, för framtiden.

Må vara hur det nu är med varför vi valt just den 6 juni. Det kan vara en bra sommardag. Men dess betydelse ligger i att vi samlar – på vårt sätt – oss kring våra verkliga gemensamma värderingar av *rationalism* respektive *självförverkligande* med känslor i tiden – För Sverige i tiden!

Ett fyrfaldigt leve för Sverige!

Björn von Sydow

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

SAMARBETET ÖVER ATLANTEN OCH I EUROPA VIKTIGT FÖR NORDEN

Är det inte bara den europeiska säkerhetsordningen som växt fram under och bekräftats vid slutet av kalla kriget som är allvarligt skadad? Rysslands agerande de senaste tio åren oroar när det gäller säkerheten i Europa.

Är också den världsordning som skapades i kölvattnet på andra världskriget på väg att bli passé? Inte minst G7-mötet i Kanada första hälften av juni gör att den frågan ställs på sin spets.

Rysslands illegala annektering av Krim liksom dess militära aktioner i Georgien och östra Ukraina gör att den europeiska säkerhetsordningen har rubbats i sina grundvalar. När Ryssland undertecknade Helsingforsavtalet och Parisstadgan lovade man att inga gränser skulle ändras med våld. När Ryssland skrev under Budapestavtalet lovade landet att respektera och skydda Ukrainas territoriella integritet. Rysslands förbrytelser mot internationell rätt är uppenbara.

I Norden har den transatlantiska länken varit av helt avgörande betydelse för den militära säkerheten sedan det andra världskriget. Det gäller inte bara Norge, Danmark och Island som tillhör NATO:s grundarstater. Det är ingen tillfällighet att akronymen betecknar North Atlantic Treaty Organization. Den eller de som kontrollerar Nordatlanten kontrollerar också förbindelserna mellan Europa och Nordamerika.

De transatlantiska förbindelserna är också av avgörande betydelse för Sverige, Finland, Estland, Lettland, Litauen och Polen. När det gäller säkerheten hänger Östersjöregionen ihop inte bara med Barents Hav och Norra Ishavet utan med hela Nordatlanten. Skulle den transatlantiska länken försvasgas blir säkerhetsläget i Norden bräckligare. Att den skulle brista har hittills tillhört det icke tänkbara.

Norge presenterade ett initiativ om plast i haven vid G7-mötet i Kanada. Då hade USA:s president Donald Trump lämnat mötet men det var innan han tog tillbaka USA:s stöd för den deklaration som han godkänt tillsammans med de sex andra regeringscheferna vid mötet. Motsättningen gäller frihandel – en grundpelare för byggandet av välstånd. Tysklands förbundskansler Angela Merkel sa i en intervju efter hemkomst att hon arbetat hårt för en kompromiss och att hon var ”desillusionerad och lite deprimerad” efter detta G7-möte och dess omedelbara efterspel.

Förvecklingarna vid G7-mötet kom inte som en blixtnad från klar himmel. I vår del av världen har det hos många funnits en medvetenhet om att Europa inte är det självklara främsta fokuset för USA i framtiden. Demografi och ekonomi talar för att Stilla havet tar över mycket av den roll som Nordatlanten haft för USA de kommande årtiondena.

Under president Trumps ledarskap har det blivit allt mera uppenbart att de internationella samarbetsordningar som hyllas i Norden inte har den nuvarande statsledningens stöd i USA. Överenskommelsen om klimatet vid Parismötet har övergetts av Trump. Han har sagt upp USA:s stöd till avtalet om kontroll av Irans möjligheter att utveckla kärnvapen. Denna överenskommelse betraktas som en av de största framgångarna för EU på den utrikespolitiska arenan.

Han har stoppat förhandlingarna om ett modern frihandelsavtal (TTIP), som också skulle främja investeringarna, mellan USA och EU. President Donald Trump har istället infört tullar för stål- och aluminiumimport från EU. Motivet, att det sker i syfte att skydda USA:s nationella säkerhet sårar främst de bland de allierade som förlorat flest soldater när de slagits sida vid sida med USA.

I skrivande stund närmar sig juli månads NATO-toppmöte. Det finns stor oro i Europa, inte bara bland NATO:s medlemsländer, för hur detta möte ska sluta. Kan en konfrontation mellan å ena sidan Trump och å andra sidan främst Tyskland på den europeiska sidan av Atlanten undvikas?

NATO-toppmötets betydelse för Norden är stor. Farhågorna för att mötet ska bli ett misslyckande är hos många större än förhoppningarna om att de ska lyckas. Kan ledarna hålla isär frågorna om medlemsstaternas hårda säkerheten å den ena sidan från de dispyter som finns när det gäller handel, Iranavtalet och klimatet å den andra sidan?

Tyskland har sedan andra världskriget medvetet begränsat de militära rustningarna. Att detta varit förtroendeskapande och att det bidragit till den längsta fredsepoken i västra Europas historia beaktas inte såsom förr.

Nu utsätts Tyskland för press att raskt spendera större resurser på försvaret – en fördubbling av militärbudgeten. Det är osannolikt att Tyskland genomför en sådan upprustning. Men USA har stöd av många andra europeiska medlemsstater för kravet att alla i NATO ska spendera motsvarande två procent av landets BNP.

I värsta fall leder NATO-toppmötet inte bara till en försvagad transatlantisk länk utan också till splittring i Europa. Norden bör förbereda sig för att den situationen kan uppstå – eller kanske snarare att den situation vi redan har – kan komma att förvärras. Norden har i detta sammanhang likartade intressen. Samarbetet över Atlanten och i Europa har sällan varit viktigare. Nationalistisk populism utgör i dag ett större hot mot säkerheten än vad vi någonsin upplevt sedan den nuvarande säkerhetsordningen etablerades.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Antologiseminar i Oslo 2018 om *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet*

Norden sett inifrån er basert på erfaringane frå innsiktsfulle, dyktige og reflekterande praktiskarar i nordisk samarbeid. Antologien er ikkje eit hylingsskrift, den er sjølvkritisk for å løfte arbeidet vidare, sa professor og medredaktør Bengt Sundelius da han innleia seminaret om *Norden sett inifrån* i Litteraturhuset i Oslo 7. mars. Det nordiske arbeidet har hatt gode og mindre gode år, sa han. Om vi tar heile perioden 1945 til 2000 var 48% gode år, vi hadde 20% usle år rundt Nordøk-vonbrotet, og vi har hatt 32% med middelmådige år som berre rusla og gjekk. Etter årtusenskiftet var 2009 eit suksessår, og 2015 eit dårleg år med stengte grenser i Øresund. – Det er viktig å streve etter å få resultat. Vi skal krevje samarbeid, sa Sundelius, som peika på at det er viktig å halde på visjonen om at folk kan bevege seg fritt. Det er ikkje produkt og kapital, men mennesket som skal stå i sentrum, sa han.

Medredaktør Claes Wiklund ga både ros og ris til samarbeidet. Særleg kritiserste han sentraliseringa. Å flytte Nordisk råd til samlokalisering med Nordisk ministerråd i København var ein stor feil, og sentraliseringa av nordiske institusjonar har ikkje styrka samarbeidet, sa han. Blant dei positive tiltaka nemnte Wiklund Thorvald Stoltenberg-rapporten, som har gitt konstruktive idear inn i det nordiske forsvarssamarbeidet.

Hans H. Skei ga eit fascinerande innblikk i arbeidet med Nordisk råds litteraturpris, som han har følgd både som norsk jury medlem i ein periode, og som litteraturkritikar i fleire tiår. Skei fortalte om internasjonalt kjente nordiske forfattarar som har vore hoppande glade for å få nettopp den høgthengande nordiske prisen. Han tok også opp diskusjonar om enkeltbøker, eller heile forfatterskap og om varierende nominasjonspraksis. Det var lenge ei skam at ingen kvinner fekk prisen, før Sara Lidman (1980). Men dei seinare tiåra har juryen klart å sjå kvalitet uavhengig av kjønn.

Frå Nordisk Energiforsking stilte seniorrådgjevar Magnus Olofsson, som presenterte store satsingar, stadig tettare integrering på energifeltet og endringar i stadig meir miljøvennleg retning.

Siste talar var Nordisk råds president Michael Tetzschner (Høgre). Han presenterte Norges formannskapsprogram i ministerrådet for 2017, med økonomi og klima, aldrande folkesetnad, integrering og helsesamarbeid som sentrale emne. Prioriteringane held fram også i år med Norge i leiinga i rådet. Tetzschner vil ha stadig nærare samarbeid med Baltikum, der alle tre landa er med både i EU og NATO. Han vil at Nordisk Energiforsking også skal inklu-

dere dei tre baltiske landa, og løfta frå ansvaret for klima, miljøet og stogge havforureininga som viktige felles oppgåver. – Nordisk samarbeid fungerer, sa presidenten. – Samarbeidet skal vere for borgarane. Men vi kan nok ikkje vente at dei skal sende takksame tankar til Nordisk råd kvar gong alt fungerer som det skal, når det fungerer så godt at det er usynleg.

Etter innleiinga var det mingling og servering. Seminaret var eit samarbeid mellom Letterstedtska föreningen, Norden i Fokus, Nordisk informasjonskontor Norge og Foreningen Norden.

Jan Kløvstad

Ovan fr.v. Claes Wiklund, Bengt Sundelius och Hans H. Skei.
Nedan t.v. Magnus Olofsson, t.h. Michael Tetzschner.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Seminarium om LF-antologin i Reykjavik 2018

Onsdagen den 11 april 2018 anordnades i Reykjavík ett seminarium kring antologin *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet*. Det var Letterstedtska föreningens isländska avdelning som stod för seminariet medan Sveriges ambassadör, Håkan Juholt, varit så vänlig att erbjuda att det kunde hållas i ambassadörens residens på Fjólugata.

Programmet var följande:

- Seminariets öppnande:
Þór Magnússon, f.d. riksantikvarie och ordförande för Letterstedtska föreningens avdelning på Island
- Presentation av antologin "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet":
Bengt Sundelius, professor och en av de två redaktörerna för antologin
- Presentation 1: "Det nordiska lagstiftningssamarbetet":
Fredrik Sterzel, professor emeritus och f.d. justitieråd
- Presentation 2: "Nordens hus i Reykjavík: Viktig länk och mötesplats":
Lars-Åke Engblom, professor emeritus och f.d. direktör för Nordens Hus i Reykjavík
- Presentation 3: "Nordiskt forskningssamarbete":
Gunnel Gustafsson, professor emerita och fd direktör för Nordforsk i Oslo
- Kommentar:
Ambassadör Håkan Juholt
- Diskussion

Tjugo personer deltog i seminaret. Bland dem Jón Sigurðsson, f.d. verkställande direktören för Nordiska investeringsbanken, Rikke Pedersen direktör för Nordvulk och Mikkel Harder direktör för Nordens hus i Reykjavík, Helgi Þorsteinsson, Altingets internationelle sekreterare, Ásdís Eva Hannesdóttir, Föreningen Nordens direktör, nuvarande och f.d. medlemmar av Nordforsks styrelse samt medlemmar av Letterstedtska föreningens isländska avdelning.

Efter presentationerna gav ambassadör Juholt sina kommentarer till föredragen och antologin och ställde frågor till föredragshållarna. Detta utgjorde inledningen till en diskussion om antologin, det nordiska samarbetet, dess problem och framtidsutsikter. Många deltog i diskussionen som var livlig och pågick i över en timme.

Snjólaug Ólafsdóttir

*Från vänster i förgrunden Helgi Þorsteinsson, Ásdís Eva Hannesdóttir, Hákan Juholt.
Från vänster i bakgrunden Lars-Åke Engblom, Bengt Sundelius (stående), Fredrik
Sterzel, Gunnel Gustafsson och Þór Magnússon.*

BOKESSÄ

NÄR LEIJONBORG BLEV ”LEJONKUNG” 2002

Efter partisammanslagningen 1934 har Folkpartiet, numera omdöpt till Liberalerna, haft tio partiledare¹. Några av dem har jag lärt känna via forskning, politisk journalistik eller som utskottssekreterare och sedermera den nordiska Mittengruppens sekreterare i Nordiska rådet. Merparten av folkpartiledarna har jag dock följt på avstånd via medierna eller som politisk redaktör på *Södermanlands Nyheter (SN)*. Sju av de tio liberala partiledarna nådde ända fram till regeringens bord. ”Rasjön”, den förste folkpartiledaren, var kommunikationsminister i Per Albin Hanssons samlingsregering. Bertil Ohlin blev handelsminister på sluttampen i samma samlingsregering. Per Ahlmark blev vice statsminister och arbetsmarknadsminister i Thorbjörn Fälldins första trepartiministär. Ola Ullsten var statsminister under ett år – 1978-79 – och fungerade som statsråd på olika poster 1976-82. Bengt Westerberg blev vice statsminister och socialminister i Carl Bildts borgerliga fyrtipartiregering 1991-94. Lars Leijonborg var utbildningsminister under moderat statsministern Fredrik Reinfeldts första mandatperiod. Jan Björklund fungerade som utbildningsminister under merparten av Reinfeldts två mandatperioder. Av detta kan man få intrycket att Folkpartiet/Liberalerna varit ett ständigt statsbärande parti. Men större delen av de senaste 70 åren har Folkpartiet/Liberalerna² fått tillbringa i opposition. Tre folkpartiledare fick slita för Rakel dvs. enbart befinna sig i opposition under sin ordförandetid: Sven Wedén, Gunnar Helén och Maria Leissner.

Efter krigsårens samlingsregering har Folkpartiet varit stadigt förankrat på den borgerliga kanten i svensk politik. Planer på samverkan i regeringsställning med Socialdemokraterna luftades dock mellan skål och vägg, dels av Gunnar Helén och Olof Palme i början av 1970-talet, dels mera offentligt av Bengt Westerberg visavi Ingvar Carlsson i mitten av 1990-talet. I båda fallen utan resultat. För Bengt Westerbergs del innebar försöket att regera över den politiska blockgränsen slutet på hans tid som folkpartiledare.

Som memoarskrivare har de liberala partiledarna varit förhållandevis flitiga. Bertil Ohlin hann med två memoardelar medan Gunnar Helén skrev en. Per Ahlmark utgav ”Gör inget dumt medan jag är död” och hans efterträdare Ola Ullsten ”Så blev det”. Om Sven Wedén skrev fd riksdagsledamoten Hans Lindblad en inläggande biografi ”Kärlek, tbc och liberalism”. Om Bengt Westerberg finns Mats Nilssons opus från 1995 att tillgå. För Maria Leissner och Jan Björklund återstår det att gripa sig an memoarskrivandet. Det har däremot *Lars Leijonborg* nu gjort i och med att han utkommit med *Kris och framgång. Mitt halvsekel i politiken*.

Lars Leijonborg valdes till folkpartiledare i mitten av mars 1997 sedan Maria Leissner lämnat ordförandeposten efter bara några år. Jag var med i Sollentuna på Folkpartiets landsmöte i egenskap av politisk redaktör sent på hösten 1994 då hon valdes efter hård strid. Bengt Westerberg hade efter många och framgångsrika år dragit sig tillbaka sargad av valnederlaget 1994 och av misslyckandet med att bryta blockgränsen genom regeringssamverkan med Socialdemokraterna. Tre partiledarkandidater stod mot varandra i Sollentuna: Bo Könberg, Maria Leissner och Anne Wibble. Segrande ur den hårda liberala partiledarstriden gick överraskande Maria Leissner. Hon vann i slutomgången med fyra rösters marginal mot Anne Wibble, finansminister i den tidigare moderatledda fyrtipartiregeringen. Anne Wibble, som jag var god vän med, berättade för mig att hon kandiderade som partiledare för att hon ville förhindra att Maria Leissner blev partiledare. Fast egentligen sade hon med ett skrat i förtroende ”vill jag nog ha tillbaka Per Ahlmark som partiledare”. Som god förlorare i partiledardrabbningen i Sollentuna gav Anne Wibble sin besegrare i partiledarvalet Maria Leissner en varm kram där de satt sida vid sida på första bänk. Det är ett ögonblick som jag minns med värme.

När Lars Leijonborg den 15 mars 1997 utsågs till ny folkpartiledare i Norra Latins ärevördiga aula fanns det däremot inget alternativ. Han kunde väljas enhälligt. Jag var på plats också den gången i egenskap av SN:s politiske redaktör och kunde se hur yngste sonen Axel satt i pappa Lars knä under den snabbt avverkade valproceduren. Om detta och mycket annat berättas det inte bara i ord utan även i bild i den läsvärda memoarboken.

I likhet med Fredrik Reinfeldt fick Lars Leijonborg i början av sin politiska karriär utkämpa en hård strid för att bli ledare för ungdomsförbundet. Reinfeldt drabbade samman med den nuvarande moderatledaren Ulf Kristersson vid ett hetsigt möte i Lycksele i början 1990-talet. Reinfeldt vann den infekterade ordförandestriden inom det moderata ungdomsförbundet med några få rösters marginal. Under lång tid var förhållandet mellan Reinfeldt och Kristersson allt annat än gott. Till slut måste de ha försonats eftersom Ulf Kristersson utsågs till socialförsäkringsminister under Reinfeldts andra mandatperiod som statsminister.

Lars Leijonborg utkämpade en lika hård valstrid mot den sittande ordföranden i Folkpartiets ungdomsförbund Per Gahrton 1971. Med bara en rösts marginal – 50 mot 49 – detroniserade Leijonborg den sittande ordföranden Gahrton. Den senare tog något decennium senare steget att bilda ett nytt parti nämligen Miljöpartiet. Detta nya parti kom in i riksdagen i 1988 års val med Gahrton som en av dess nya riksdagsledamöter. Miljöpartiet sitter för närvarande med i politikens finrum och regerar ihop med Socialdemokraterna.

Sitt mediala och politiska genombrott fick Lars Leijonborg under valrörelsen 2002. Hans första val som partiledare blev däremot en katastrof.

Folkpartiet gjorde 1998 sitt sämsta val någonsin och röster hördes inom partiet – bland annat från Per Ahlmark – att det var dags att byta ut förloraren Leijonborg. Åtminstone två försök gjordes att avsätta Leijonborg som lyckades rida ut stormen trots mediokra 4,7 procent i 1998 år val.

Leijonborg vände valförlusten 1998 till en formidabel framgång fyra år senare. Varför det gick så bra som det gick för Folkpartiet i valet 2002 kan man tvista om, men en bidragande orsak anser de flesta bedömare vara partiets krav på att invandrare som önskade bli svenska medborgare skulle genomgå språktest och kunna tala svenska. Om detta höll Leijonborg ett medialt mycket uppmärksammat sommartal på Gränsö, hans sommarviste i trakten av Västervik. Efter det talet hade Leijonborg den politiska medvinden i ryggen och Folkpartiet kom att stå som segrare i 2002 års riksdagsval. Drygt 13 procent av väljarna röstade på Folkpartiet. Leijonborg blev "Lejonkungen" i folkmun efter den tecknade förebilden i Disneys serie.

Valframgången 2002 ledde till att Leijonborg försökte sondera möjligheterna till att bilda en blågrön fyrpartiregering tillsammans med Centerpartiet, Kristdemokraterna och Miljöpartiet. Den skulle bara ha haft 87 egna mandat bakom sig men förhoppningsvis kunna räkna in även Moderata samlingspartiets 88 mandat i sitt röstunderlag i enkammarriksdagen. Men med en så knapp marginal som 175 mot 174 beslöt den nytillträdde centerledaren Maud Olofsson att tacka nej till Leijonborgs blågröna regeringsförsök. I memoarerna gör Leijonborg den cyniska reflexionen att 1957 var det Bondeförbundet/Centerpartiets ledare Gunnar Hedlund som hindrade Bertil Ohlin från att bli statsminister. 2002 var det en annan centerledare, Maud Olofsson, som satte stopp för en annan folkpartiledare nämligen Lars Leijonborg själv att bli statsminister. Men tiden läker de flesta sår i politiken och 2006 kunde både Leijonborg och Olofsson rymmas inom samma regering under ledning av moderaten Fredrik Reinfeldt och med Kristdemokraterna som fjärde hjul under den borgerliga triumfvagnen.

Grunden för den borgerliga alliansregeringen som tillträdde på hösten 2006 hade lagts vid ett uppmärksammat möte hemma hos Maud Olofsson i Högfors i Västerbotten. Där träffades Fredrik Reinfeldt, Lars Leijonborg och kristdemokraternas ledare Göran Hägglund två år före riksdagsvalet 2006. Några dopp i den omskrivna badtunnan lär inte ha ägt rum för den borgerliga fyrväplingen men en solid grund lades ändå till det maktövertagande som sedan skedde då Fredrik Reinfeldt efterträdde Socialdemokraternas Göran Persson som statsminister.

För Lars Leijonborgs parti gick det mycket sämre 2006 än i valet 2002. Röstsiffran stannade på 7,5 procent och mandaten sjönk till 28. Centerpartiet fick ett mandat mer och kunde därmed genom Maud Olofsson lägga beslag på vice statsministerposten. Leijonborg blev utbildningsminister för tre år framöver. Särskilt gladde det honom att bli ordförande i regeringens s.k. Globaliseringsråd.

I boken nämns att SACO:s ordförande Anna Ekström, nu socialdemokratisk skolminister i Stefan Löfvens regering, av Fredrik Reinfeldt erbjöds en post i den borgerliga fyrtipartiregering men hon tackade nej eftersom kravet var att hon skulle gå med i Moderaterna. Om det gällde den post som Leijonborg sedan fick framgår inte.

Efter det att den sittande skolministern Jan Björklund tagit över partiledarposten fick Leijonborg i september 2007 maka åt sig och bli biträdande utbildningsminister samt högskole- och forskningsminister. Det förblev han i två år för att sedan på hösten 2009 lämna alliansregeringen.

Av de olika uppdrag som Leijonborg fått efter utträdet ur regeringen ägnas relativt stort utrymme åt den s.k. Macchiarini-affären 2015-16 då han var styrelseordförande för Karolinska Institutet i Stockholm. Där utförde den italienske stjärnkirurgen sina omstridda operationer för att med hjälp av stamceller få konstgjorda luftstrupar att fungera. I slutänden kom Leijonborg att dras in i sjukvårdsskandalen och fick avgå som styrelseordförande. För egen del ansåg sig Leijonborg på intet sätt vara medskyldig till det som hänt på Karolinska.

Ett annat post-ministeruppdrag som Leijonborg skriver om i sina memoarer gäller den stora europeiska materialforskningsanläggningen European Spallation Source (ESS) som kom att placeras i Lund. Tekniken byggde på neutronspridning eller spallation. USA och Japan hade redan börjat bygga motsvarande anläggningar och då gällde det för Europa att inte hamna på efterkälken. Kostnaden för ESS-anläggningen i Lund beräknades överstiga 10 miljarder kronor. Nu pågår byggandet av ESS för fullt.

Lars Leijonborg har varit med på viktiga poster i svensk politik i bortemot 50 år. Han har varit ungdomsförbundsordförande, partiledare och statsråd. Han lär vara en skicklig förhandlare och sägs också vara en lättäm middaystalarare. Inom Folkpartiet/Liberalerna har han alltid funnits med när någonting hänt. Redan 1983 fanns han med bland dem som nämndes som tänkbara efterträdare till Ola Ullsten. Då vill jag minnas att han undslapp sig att han inte passade till partiledare. I alla händelser blev det Bengt Westerberg som valdes till folkpartiledare. Leijonborg fick vänta i 14 år innan manegen var krattad för honom.

Leijonborgs memoarer är välskrivna och stundom rent av roliga. Från sitt liberala utsiktstorn har han fått vara med om och se mycket. För egen del hade jag gärna sett en utförligare skildring av de författningsförhandlingar som han stod i spetsen för och som ledde till återinförandet av fyraåriga mandatperioder och ökat inslag av personval. Men på 470 sidor kan man kanske inte få med allt.

Claes Wiklund

Lars Leijonborg. *Kris och framgång. Mitt halvsekel i politiken*. Ekerlids förlag, Stockholm 2018.

Litteratur:

- Gustaf Andersson i Rasjön. *Från bondetåget till samlingsregeringen. Politiska minnen.* Tidens förlag, Stockholm 1955
- Bertil Ohlins memoarer. *Ung man blir politiker.* Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1972
- Bertil Ohlins memoarer 1940-1951. *Socialistisk skördetid kom bort.* Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1975
- Gunnar Helén. *Alltför många jag. Memoarer.* Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1991
- Anne Wibble. *Två cigg och en kopp kaffe.* Ekerlids förlag, Stockholm 1994
- Mats Nilsson. *Bengt Westerberg.* Ekerlids förlag, Stockholm 1995
- Lars Leijonborg. *Nya frihetstiden. Om makten över våra liv.* Ekerlids förlag, Stockholm 1999
- Per Ahlmark. *Gör inga dumheter medan jag är död.* Atlantis förlag, Stockholm 2011
- Hans Lindblad. *Kärlek, tbc och liberalism. En biografi om Sven Wedén.* Ekerlids förlag, Stockholm 2013
- Ola Ullsten. *Så blev det.* Ekerlids förlag, Stockholm 2013
- Ingemar Eliasson. *Jag vet var jag kommer ifrån.* Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2013

Noter:

- 1) Folkpartiets/Liberalernas partiledare 1935-2018:
- 1934-1944 Gustaf Andersson i Rasjön
- 1944-1967 Bertil Ohlin
- 1967-1969 Sven Wedén
- 1969-1975 Gunnar Helén
- 1975-1978 Per Ahlmark
- 1978-1983 Ola Ullsten
- 1983-1994 Bengt Westerberg
- 1994-1997 Maria Leissner
- 1997-2007 Lars Leijonborg
- 2007- Jan Björklund
- 2) Namnbytet till Liberalerna skedde vid landsmötet den 25 november 2015.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

POETISK EKSPERIMENT MELLOM TO GRANNESPRÅK

Vi veit at det må omsetjing til mellom dei nordiske grannespråka, same kva dei som meiner og trur at dei kan lese og forstå både dansk, svensk og norsk og ikkje har behov for at tekstar blir sette om. Eg høyrer til desse, og sjølv om eg veit at eg sikkert ikkje skjønar alle nyansar i dansk eller svensk, så vil eg i det minste ha lyrisk dikting på originalspråket. Ut frå ein slik ståstad burde eg ikkje vere særleg glad for boka *Medan våren vaknar*, utgjeven samstundes på eit norsk og eit svensk forlag, med dikt i omsetjing av to populære, leseverdige og dyktige poetar, *Bengt Berg* frå Torsby i Värmland og *Helge Torvund* frå Jæren på sørvestkysten av Noreg.

Ein kan seie at boka er sett saman av fleire ulike delar. Først kjem ein prolog i form av eit dikt som vekslar mellom svensk og norsk; deretter ein heller lang bolk der Berg og Torvund «pratar» med kvarandre i ein slags skriftleg dialog. Så følgjer dikt av Bengt Berg, gjendikta av Helge Torvund, før det omvende finn stad: Torvund-dikt gjendikta av Berg. Boka blir så avslutta med eit nokså langt, men grundig og gjennomtenkt etterord, av professor em. i nordisk litteratur ved Universitetet i Bergen, Idar Stegane.

Ein kan kalle boka eit poetisk eksperiment, eller ein kan leggje mest vekt på møtet mellom to lyrikarar frå same bakgrunn og med ein viss likskap. Men ein kan også sjå på dikta som her finst i omsetjing i høve til kor like eller ulike, forstålege eller uforstålege, røynsler som blir til dikt i to naboland er. Det kan òg vere verdt å tenke over om ikkje samanstillinga av Bergs og Torvunds dikt ville ha vore enda betre, enda klårare, om dikta ikkje var blitt omsette, kvar sin veg? Skal lesaren ha noko igjen for å lese dikta, må han eller ho skjønne eit minstemål både av svensk og av nynorsk – eit minstekrav som ville ha vore det same om dikta var trykt i originalforma. Eg meiner det ville ha vore det beste, men godtek at to diktarar har tatt utfordringa med å sjå kva som skjer om dikta blir omsette. Er dei to diktarane så like at Torvund-dikta når vi får dei på svensk nærmar seg å vere Berg-dikt, og tilsvarande andre vegen? Nei, langt derifrå. Dikta er svært ulike både i form og innhald, og freistnadane på å syne kor mykje dei to har felles kan berre lykkast når det gjeld på eit utvendig plan – ikkje når det gjeld dikta dei skriv. Felles er oppvekst på bygda, utdanning, tidleg interesse for bokleg lærdom, dette at dei skriv dikt, høyrer til same generasjon, deler nokre forståingsmåtar, og har følgd litt tilfeldig med kvarandre gjennom dei mange tiåra båe har gitt ut diktbøker. Dei har også det til felles at dei har samarbeidd med biletkunstnarar. Kva skjer når to som i uttrykk og formspråk er så vidt ulike, tolkar, gjendiktar, set om dikta til kvarandre? Kanskje det som Helge Torvund seier i det innleiande dialogpartiet der han og Bengt Berg «samtalar» gjennom ei rad små skriftstykke:

Sjølv om nordmenn og svenskar kan lesa kvarandre på originalspråket, har eg sterk tru på at det å få dikta på sitt eige språk, gir noko ekstra. Det skapar eit «nytt» dikt, og kanskje kan det på poesiens magiske vis då oppstå ein regnboge mellom originalen og gjendiktinga, ei lysande bru som gjer at lesarane får fornya interessa for nabolandet sin poesi?

Men det er altså eit spørsmål Torvund stiller her, og som på ingen måte får eit fullverdig svar frå den svenske samtalepartnaren. Mitt svar på spørsmålet ville vere at ein ikkje kan seie noko om dette ekstra som oppstår når ein gjendiktar, og i beste fall berre håpe at ein har klart å føre over det vesentlege – i innhald, klang, form, lydqualität – til eit nytt språk. Berre ved å samanlikne original og omsetjing kunne ein ha drøfta kva som er gått tapt og kva som kanskje har kome til. Slik denne boka er tenkt og utført, har vi altså ikkje dikta i original, men berre i omsetjing. Det er godt nok, det er i og for seg bra, og det fungerer greitt. Men av og til, kanskje særleg når det gjeld namn og nemningar på dyr og fuglar og ting i naturen, er ulikskapen mellom norsk og svensk så stor at dikta trugar med å bli noko anna enn dei må ha vore i original.

"Medan våren vaknar" er ei vakker bok, eit vellykka poetisk eksperiment, men eg trur som sagt at det ville ha vore like bra og spennande å ha dikta i original, sjølv om heile ideen og eksperimentet då tilsynelatande blei borte.

Hans H. Skei

Bengt Berg og Helge Torvund. *Medan våren vaknar*. Dikt; med etterord av Idar Stegane. Bokbyen Forlag, Tvedestrand / Heidrun Förlag, Torsby, 2017.

HELGI TÓMASSON –

ISLÄNSK BALETTSTJÄRNA MED VÄRLDEN SOM SCEN

I desember 2017 utkom biografien *Helgi. Minningar Helga Tómassonar ballettdansara*. Den är skriven av litteraturvetaren *Porvaldur Kristinsson* och skildrar Helgi Tómassons levnadsbana från 1947 när han fyra år gammal såg sin första balettoppvisning i bystugan på Vestmannaöarna, fram till idag, då Helgi arbetar som konstnärlig ledare och förstekoreograf för San Francisco Ballet, en av USA:s äldsta och mest respekterade balettensembler.

Boken är uppdelad i sex kapitel och behandlar i första hand Helgis liv som konstnär, men även viktiga händelser i hans privatliv berörs. Genom att följa Helgis karriär ger den också läsaren en god inblick i livet som balettelev, ballettdansare och koreograf, och inte minst i arbetet som konstnärlig ledare för en stor balettensemble. Helgi är en av de få personer inom balettvärlden som har fått möjlighet att ta sig an alla de stora uppgifter som ryms i och kring baletten. Han var en av de mest kända manliga dansarna på sin tid, han

är en respekterad koreograf och har under de dryga tre decennier han innehaft posten som konstnärlig ledare för San Francisco Ballet lyft ensemblen från att vara känd och omtyckt i sin närmaste omgivning till att bli erkänd och högt skattad på internationell nivå. Helgis livs historia är således inte bara en berättelse om honom själv utan också om hans ovärderliga bidrag till den västerländska balettens historia. Helgi har haft en lysande karriär inom baletten och har arbetat med många av baletthistoriens mest namnkunniga dansare och koreografer. Skildringarna av dessa personer och Helgis samarbete med dem är en skattkista för alla som är intresserade av konstdansens historia.

Trots att Helgi inte minns mycket av balettföreställningen i bystugan gjorde den stort intryck på honom, vilket märktes mest av att han därefter dansade omkring på golvet så fort han hörde vacker musik i radion. 1950 var året för hans formella inträde i konstdansens värld. Då började han ta lektioner vid en liten balettskola i Reykjavík under ledning av Sif Þórz och Sigríður Ármann. Skolan drevs av Félag Íslenskra listdansara (Förbundet för isländska professionella dansare). Det fanns så gott som ingen balettradition på Island vid den här tiden, och FÍLD:s skola var det första embryot till det som senare skulle bli Listadansskóli Þjóðleikhússins (Nationalteaterns balettskola), numera Islands balettakademi. Även om Helgi älskade balettlektionerna var han inte förskönlad från de fördomar som pojkar i balettvärlden ofta utsätts för. Den ordinarie skolgången blev därför inte lika njutbar. Men med stöd av inte minst sin mor, som Helgi tillägnar denna bok, fortsatte han med balettstudierna samtidigt som han tog realexamen.

1952, när FÍLD:s skola övergick i den nyinvidga Nationalteaterns regi, anställde man den danske dansaren Erik Bisted som ledare för verksamheten tillsammans med hustrun Lisa Kæregaard. Dessa två fick en enorm betydelse för Helgis utveckling. När Helgi fyllde elva år våren 1953 bjöd de honom med sig till Köpenhamn där de över sommaren skulle arbeta vid Pantomimeteateret i Tivoli som dansare och mimare. Erik komponerade också baletter och registrerade föreställningar. Denna första sommar fick Helgi mest stå bredvid som iakttagare för att lära sig vad arbetet inom denna teater innebar, vad gällde såväl krav som möjligheter. Senare skulle han själv få dansa tillsammans med dem på Tivolis teater, och där började han sin bana som professionell dansare vid 15 års ålder.

1960 erbjöds Helgi, på tillskyndan av koreografen Jerome Robbins, kostnadsfri utbildning vid School of American Ballet som verkade under New York City Ballet och leddes av George Balanchine. Den hösten tog han farväl av Köpenhamn och Island och började sin karriär som balettdansare i USA, en karriär som fortfarande pågår. Helgis lärare vid School of American Ballet, Anatole Obukhov och Pierre Vladimirov, hade båda dansat i den världsberömda Ballets Russes, så här lärde Helgi känna den speciella dansart som hade

varit dominerande i balettens värld i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet och fick en enorm konstnärlig påverkan på hela den västliga världen. Vistelsen i New York detta år var ibland lite ensam för den icke engelsktalande islänningen, och de pengar hans mor och styvfar skickade gick snabbt åt. Det var då, liksom nu, svårt för dansare att få arbete i New York. Inte många fasta anställningar erbjuds och bara de allra bästa kommer vidare. Helgi tillhörde tydligen den gruppen – han erbjöds medverkan i ett projekt lett av Robert Joffrey och fick därefter anställning i ensemblen.

De följande åren turnerade Helgi runt hela världen med Robert Joffrey Ballet och senare Harkness Ballet till städer som Amman, Teheran, Kabul, Delhi och Leningrad (nu Sankt Petersburg). Detta var en dansares liv; arbete och resor. Under de här åren fann Helgi sin stora kärlek Marlene Rizzo som sedan dess inte vikit från hans sida. Helgi och Marlene gifte sig 1964 och fick sitt första barn 1967.

1969 visade Helgi sin styrka som dansare när han tog andraplatsen i en internationell tävling i balettdans, den första i sitt slag, som hölls i Moskva. Ingen annan än Michail Barysjnikov var honom överlägsen i tävlingen. Detta förde till att han fick ett erbjudande från New York City Ballets konstnärlige ledare George Balanchine om att bli ensemblens förstedansare. Helgi tackade ja. Han dansade sedan i 15 år för New York City Ballet, fram till 1985 när han blev konstnärlig ledare för San Francisco Ballet.

Även om mycket i Helgis levnadsbana kan framstå som rena sagan, har hans karriär inte varit fri från motgångar. Det var i början osäkert om han skulle få arbete i USA när han flyttade dit från Danmark, och dessutom har skador satt streck i räkningen för honom liksom för så många andra dansare. Balettdansares aktiva karriärer är korta och det är svårt när åldern – som ändå inte är någon ålder – börjar göra sig påmind och yngre dansare efter hand tar över alla de bästa rollerna.

Boken om Helgi är intressant och nöjsam läsning. Här berättar Helgi, med hjälp av Þorvaldur, innerligt och ödmjukt berättelsen om sig själv och människor han färdats med på livets resa. Denna berättelse genomsyras av en djup kunskap om och stor kärlek till yrket, och av en stor professionalism i varje uppgift Helgi griper sig an.

Sesselja G. Magnúsdóttir
Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

Þorvaldur Kristinsson. *Helgi. Minningar Helga Tómassonar ballettdansara*. Förlaget Bjartur, Reykjavík 2017.

SKANDINAVISMENS HISTORIA

Skandinavismen – vision og virkning bygger på en konferens som ordnades i Oslo redan 2016 med medverkan av både nordiska och icke-nordiska forskare. Boken är en antologi i vilken forskare på bred bas och från många olika institutioner bidrar med information om skandinavismen och de resultat rörelsen ledde till. Enligt förordet till boken är bidragen baserade på både etablerade och pågående studier. Syftet är att få fram nya infallsvinklar på den gemensamma skandinaviska historien. Texterna i boken är skrivna på danska, norska, svenska och engelska.

Boken har redigerats av *Ruth Hemstad*, forskningsbibliotekarie vid Nasjonalbiblioteket i Oslo, *Jes Fabricius Møller*, Grundtvig-expert och professor från Köpenhamn, och *Dag Thorkildsen*, professor vid teologiska fakulteten vid Universitetet i Oslo. Boken har utgivits med stöd från bl.a. Letterstedtska föreningen.

Skandinavismens historia behandlas i 13 olika kapitel. Bland de ämnen som tas upp kan särskilt noteras skandinavismen och debatten om skandinavismen som begrepp, Grundtvig, Danmark och Norden, skandinavismen inom konsten och kulturen, och den kyrkliga skandinavismen. Dessutom behandlas skandinavismen som en politisk nödvändighet, och jämförelser görs med liknande rörelser i andra delar av Europa.

Boken tar utgångspunkt i den rörelse som växte fram i Norden under början av 1800-talet, och fick ökad kraft på 1830-talet. Rörelsen byggde på de kulturella interskandinaviska kontakter som hade etablerats kring år 1800. Det var en rörelse med en vision om en närmare gemenskap mellan de skandinaviska länderna. Från början av 1840-talet började man kalla den här rörelsen för skandinavismen. Den första stora manifestationen var studentmötet som hölls i Uppsala 1843.

Författarna framhåller att skandinavismen växte fram samtidigt som det skedde stora förändringar på den politiska kartan i Norden. Efter århundranden som svensk riksdel blev Finland 1809 autonomt storfurstendöme under Ryssland och Norge, som hade varit en integrerad del av det danska riket, återuppstod som politisk stat i en union med Sverige efter 1814. Danmarks och Sveriges positioner på den europeiska kartan hade samtidigt försvagats. Skandinavismen kunde alltså också ge möjligheter till en viss kompensation, sett ur svensk eller dansk synvinkel. För det nya Norge såg situationen annorlunda ut, och skandinavismen fick här aldrig samma genomslag som i grannländerna.

Boken slår fast att det finns ett ökande intresse för skandinavismen inom forskningen, både som politiskt och kulturellt fenomen. Samtidigt efterlyser man mera forskning kring skandinavismens betydelse för Finland och Island.

Skandinavismen har tidigare ofta avfärdats som ett misslyckat politiskt projekt, eller som orealistiska idéer bland överförfriskade studenter. Boken vill därför anlägga nya infallsvinklar på skandinavismen och visa vilken påverkan skandinavismen som vision har haft på vår kultur och politik, och på de enskilda nordiska ländernas utveckling.

I ett intressant kapitel rubricerat Grundtvig, Danmark och Norden, behandlas många frågeställningar som har klara paralleller också till dagens debatt om nationalstater, Norden och Europa. Frågor kring språkets roll, unions-tankar och nationalism fick olika tyngd under olika perioder av Grundtvigs liv. Språkförståelsen var av naturliga skäl också en stor fråga för skandinavisterna. I en artikel om skandinavisk kulturpolitik redogörs för inslag i den debatten. En språkstrategi som boken tar upp kallas för "toleransmetoden". Utgångspunkten var här att språken är så lika att normalbegåvade människor utan problem förstår varandra. Strategin användes av Fredrika Bremer så tidigt som 1838 då hon skrev att "varje förnuftig" människa självklart förstår danska. Strategin praktiseras än i dag med framgång av *Nordisk Tidskrift* som publicerar artiklar skrivna på antingen danska, norska eller svenska. Den danske professorn Niels Matthias Petersen gick så långt som att föreslå en ny rättstavning för danskan för att göra det lättare att läsa danska för svenskar. Petersen ansåg att den skandinaviska litteraturen skulle bli mycket starkare om man gjorde den till en enhet. Hans förslag mötte emellertid ingen förståelse. De blev kritiserade som förskräckliga "forsvenskningsidéer", och på den vägen blev vi. Många var under den tiden också engagerade i att skapa en gemensam nordisk marknad för böcker utgivna på skandinaviska språk. Tillkomsten av Nordiska museet i Stockholm behandlas också i boken som ett resultat av skandinavismens idé. Beskrivningen av museets utveckling och roll ger en bra inblick i hur tankarna kring skandinavismen har utvecklats under olika skeden.

Efter unionsupplösningen mellan Sverige och Norge 1905 stod skandinavismen lågt i kurs. Nordiska möten ställdes in och de nationalistiska stämningarna förstärktes. Något bestämt svar på frågan om skandinavismens idé ges inte i boken. Man slår fast att det var fråga om en heterogen rörelse som förändrades över tid. Den nordiska enhetstanken lever emellertid kvar. Den har inte fått den styrka som skandinavisterna tänkte sig, men den har utgjort grunden för den djupa integration och den starka samhörighet vi fortfarande känner i Norden i dag. Och med jämna mellanrum dyker det också upp nya idéer om en nordisk förbundsstat.

Skandinavismen har satt sina spår.

Guy Lindström

Ruth Hemstad, Jes Fabricius Møller og Dag Thorkildsen (red.) *Skandinavismen, Vision og virkning*. Syddansk Universitetsforlag. Odense 2018.

GLOBALISERINGEN GER BÅDE VINNARE OCH FÖRLORARE

Vårvinterns upptrappade hot om handelskrig har gjort *Sixten Korkmans* bok om globalisering ännu mer aktuell än när den kom ut i slutet av fjolåret. Boken är en saklig och balanserad analys av ett fenomen där åsikterna annars lätt blir kraftigt polariserade.

Sixten Korkman är en av Finlands mest ansedda ekonomer med ett förflutet inom bland annat OECD, det finländska Finansministeriet, EU-organet Ecofin och det finländska näringslivets forskningscentral ETLA. Senast har han verkat som professor of practice i ekonomi vid Aalto-universitetet.

I sin bok *Globalisaatio koetuksella. Miten pärjää Suomi?* (på svenska ungefär *Globaliseringen utsatt för prövningar. Hur klarar sig Finland?*) konstaterar Korkman att attityden till globalisering har blivit en vattendelare i politiken, till och med i högre grad än den traditionella vänster-högerskalan. Precis som de flesta andra ekonomer ser Korkman globaliseringen som en nödvändighet, men han lyfter också fram dess avigsidor; globaliseringen ger både vinnare och förlorare.

Enligt författaren har globaliseringen fått fart på den ekonomiska tillväxten, ökat produktiviteten och banat väg för välstånd i en lång rad länder. Antalet människor som lever i extrem fattigdom har minskat med en miljard de senaste decennierna, samtidigt som den genomsnittliga förväntade livslängden har ökat från 50 till över 70 år sedan 1950. Här har vi globaliseringens kanske största framgång, som inte alltid får berättigad uppmärksamhet.

Kina är det land som anses ha vunnit mest på globaliseringen om man jämför dagens situation med 1990. Då var lönerna i Kina 4 procent av nivån i USA, medan motsvarande siffra 2016 var 25 procent. Globaliseringen har främjat utvecklingen också i till exempel Latinamerika samt i flera öst- och sydeuropeiska länder.

När det gäller Afrika har vissa länder gynnats också där. Men de tydliga undantagen är flera länder söder om Sahara, med svaga institutioner, korrup­tion och krig. Sorgliga exempel är Zimbabwe, Nigeria och Sudan. ”Den fria globala handeln efter andra världskriget har i stort sett varit en framgång, men det finns orsak att minnas att det finns både vinnare och förlorare”, skriver Korkman.

De senaste åren har en våg av globaliseringskritik svept över västvärlden. Korkman ser både brexitbeslutet och valet av Donald Trump till USA:s president som utslag av detta. Den främsta orsaken är att en stor skara människor känner sig missgynnade av utvecklingen – den ekonomiska tillväxten har varit svag efter finanskrisen och miljontals arbetstillfällen har försvunnit. Grunden till detta är enligt författaren Kinas öppnande av sin ekonomi, som ägt rum från 1980-talet och framåt.

En allmän uppfattning hos kritikerna är att globaliseringen enbart gynnar storföretagen och eliten. Eftersom globaliseringen i hög grad sker på marknadens och kapitalismens villkor riktar sig en del av kritiken också mot det kapitalistiska systemet.

För ett litet land som Finland anser Korkman att globaliseringen i huvudsak varit till gagn. Detsamma gäller andra länder där hemmamarknaden är så liten att man inte kan dra nytta av skalfördelar. För sådana länder är en öppen och global ekonomi särskilt viktig. Men precis som i övriga Europa har populismen ökat också i Finland. För Finlands del riktar den sig främst mot EU och mot invandringen. I och för sig, konstaterar Korkman, är populism ingenting nytt i Finland. Fenomenet fanns redan på 1950-talet i och med Veikko Vennamo, grundare av Landsbygdspartiet som kom in i riksdagen 1966. Landsbygdspartiets arvtagare blev Timo Soinis Sannfinländare, som vann en brakseger i riksdagsvalet 2011, men efter splittringen för ett år sedan är rörelsens framtid mera osäker.

Enligt Korkman har den svaga ekonomiska utvecklingen i väst efter finanskrisen utgjort en gynnsam grogrund för populism. Han beskriver populism som en rörelse som vädjar till folks rädslor, utger sig för att företräda det vanliga, glömda folket och skapar motsättningar mot eliten och mot dem som kommer utifrån. ”Populisterna kommer med slagord snarare än med fungerande lösningar”, skriver Korkman.

Trots sin kritik av populismen finns det enligt Korkman all orsak att ta folks missnöje på allvar. Om ingen är intresserad av förlorarnas öde uppstår bitterhet och fientlighet, precis som under mellankrigstiden, som enligt författaren är historiens mest skrämmande exempel på nationalismens och protektionismens skadliga effekter på ekonomin och samhället.

Enligt Korkman tenderar löneskillnaderna inom ett land vara mindre ju öppnare samhället är. I Finland, där löneskillnaderna är små i en internationell jämförelse, ökade de under åren 1995 till 2005 och efter det har inkomstskillnaderna inte nämnvärt ändrats. Det varnas ofta för att globaliseringen leder till ett race to the bottom vad gäller skattesänkningar, och därmed minskade sociala förmåner. Men Korkman visar att det inte alltid behöver vara så. Som exempel tar han öppna länder som de nordiska samt Nederländerna och Belgien där inkomstskillnaderna är rätt små och socialskyddet är relativt bra. Enligt boken har skattegraden totalt sett inte sjunkit i Europa, men tyngdpunkten har förskjutits från företag mot arbete och konsumtion – tänkesättet är att arbetstagare är mindre rörliga än företag.

Författaren tar också upp problemen med storbolagens snabbt ökande dominans och nämner som exempel Apple, Google, Facebook och Amazon. Mäktiga ekonomiska aktörer får också politisk makt och bolag som dessa håller sig med stora lobbymaskiner och mängder av experter med uppgift att

minimera skatterna, vilket lett till upprepade tvister med EU. Här ser Korkman exempel på EU:s samlade styrka jämfört med enskilda medlemsländer.

Han konstaterar vidare att globalisering inte är någon naturlag, utan ett resultat av politiska beslut som kan stärka eller begränsa öppenheten. Det här styr den fortsatta utvecklingen, skriver författaren, som dock anser att det vore en smärtsam process att vrida globaliseringen bakåt.

Trots att boken är relativt färsk saknas den senaste informationen till exempel om framstegen i brexitförhandlingarna och resultaten från valen i Tyskland, Österrike och Italien, där populistisk nationalism skördat nya framgångar. Författaren konstaterar att det i skrivande stund är oklart i vilken utsträckning Trump fortfarande vill förverkliga sina agenda. Med facit på hand vet vi lite mer.

Boken är lättläst men för den som följer det dagliga nyhetsflödet är många saker bekanta, inte minst beskrivningen av de spänningar som migrationen skapar. Men boken ger ett nyttigt perspektiv på dagsaktuella händelser och sätter dem i ett sammanhang.

Patrik Harald

Sixten Korkman. *Globalisaatio koetuksella. Miten pärjää Suomi?* (Globaliseringen utsatt för prövningar. Hur klarar sig Finland?) Otava, Helsingfors 2017.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
Harald, Patrik, journalist, Hufvudstadsbladet, Helsingfors
Lindström, Guy, *NT*:s finländske redaktör, Grankulla
Magnúsdóttir, Sesselja G, balettlärare och dansskribent, Reykjavik
Skei, Hans H., *NT*:s norske redaktör, Oslo
Wiklund, Claes, *NT*:s huvudredaktör, Gnesta

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 18 juni 2015

Socialdemokratiet	46
Dansk Folkeparti	37
Venstre, Danmarks Liberale Parti	34
Enhedslisten	14
Liberal Alliance	13
Alternativet	10
Det Radikale Venstre	8
Socialistisk Folkeparti	7
Det Konservative Folkeparti	6
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Nunatta Qitornai (Grönlands repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Tjóðveldi (Färöarnas repr.)	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 19 april 2015

Centerpartiet	49
Samlingspartiet	38
Socialdemokratiska partiet	35
Blå framtid	18
Sannfinländarna	17
De Gröna	15
Vänsterförbundet	12
Svenska folkpartiet och Ålands representant	10
Kristdemokraterna	5
Liike Nyt-rörelsen	1

Island

Alltinget 63 medlemmar	
Val 28 oktober 2017	
Selvstændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	
Venstrepartiet - De Grønne/ Vinstrihreyfingin – grænt framboð	
Fremskridtspartiet/Framsóknarflokkurinn	
Alliancen/Samfylkingin	
Centerpartiet/Miðflokkurinn	
Piratpartiet/Píratar	
Folkets parti/Flokkur fólksins	
Liberal reform/Viðresin	

Norge

Stortinget 169 representanter	
Val 11 september 2017	
Arbeiderpartiet	49
Høyre	45
Fremskrittspartiet	27
Senterpartiet	19
Sosialistisk Venstreparti	11
Kristelig Folkeparti	8
Venstre	8
Miljøpartiet De Grønne	1
Rødt	1

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter	
Val 14 september 2014 (Nästa val 9 september 2018)	
Socialdemokraterna	113
Moderata samlingspartiet	83
Sverigedemokraterna	42
Miljöpartiet de gröna	25
Centerpartiet	22
Vänsterpartiet	21
Liberalerna	19
Kristdemokraterna	16
Utan partibeteckning	8

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar	
Val 1 september 2015	
Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	8
Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	7
Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	6
Sambandsflokkurin (Samhørhedspartiet)	6
Framsökn	2
Miðflokkurin (Centerpartiet)	2
Nýtt Sjálvstýri (Selvstyrepartiet)	2

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar	
Extraordinært val 24 april 2018	
Siumut	10
Inuit Ataqatigiit	8
Demokraterne	6
Partii Naleraq	3
Atassut	2
Nunatta Qitornai	1
Samarbejdspartiet	1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter	
Val 18 oktober 2015	
Liberalerna på Åland	7
Åländsk Center	7
Moderat samling	5
Ålands socialdemokrater	5
Obunden samling	3
Ålands framtid	2
Åländsk demokrati	1

/LW per maj 2018

SAMMANFATTNING

2018 års andra utgåva har det gångna årets politiska händelser i Norden som huvudtema. Parlamentsval hölls i Island och Norge. Kommunalval ägde därtill rum i Danmark och Finland. I Sverige stundar val först den 9 september 2018. För de fem ländervisa översikterna svarar Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle och Maggie Strömberg. Huvudredaktören har skrivit en sammanfattande inledning.

Svenska Föreningens Nordens generalsekreterare Bo Andersson analyserar vad som kännetecknar det nordiska samarbetet. *NT:s* serie om ledande nordiska publicister avslutas i Danmark. Peter Wivel skriver om *Informations* legendariske chefredaktör Børge Outze. Redaktionssekreteraren Lena Wiklund har besökt den svenske konstnären Peter Dahls uppmärksammade utställning på Sven-Harrys konstmuseum i Stockholm. Om den skandinaviska myntunionen handlar Jørn H. Kjærs artikel. Anja Kuusisto tecknar ett porträtt av framlidna finlandssvenska skådespelaren Birgitta Ulfsson. Intervjuat Nordiska rådets musikpristagare Susanna Mälkki har Wilhelm Kvist gjort.

Huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow framträdde på Sveriges Nationaldag den 6 juni i Kungsör. Hans tal återfinns under vinjetten *För egen räkning*. Anders Ljunggren tar i sin *Krönika om nordiskt samarbete* upp de nordiska ländernas beroende av omvärlden.

Från *Letterstedtska föreningens* miniseminarier på våren 2018 om antologin "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet" i Oslo och Reykjavik rapporterar Jan Kløvstad och Snjólaug Ólafsdóttir.

Bokessän är författad av huvudredaktören Claes Wiklund och handlar om den f.d. folkpartiledaren Lars Leijonborgs memoarer med utblickar mot andra svenska liberala ledares memoarer eller biografier.

Kring böcker och människor består av fyra bidrag. *NT:s* norske redaktör Hans H. Skei tar upp en diktsamling av norska och svenska poeter. Sesselja G. Magnúsdóttir recenserar en biografi om den isländske balettmästaren Helgi Tómasson. En antologi om skandinavismen anmäls av *NT:s* finländske redaktör Guy Lindström. Patrik Harald skriver om den finländske näringslivsprofilen Sixten Korkmans bok om globaliseringen.

Avslutningsvis sammanfattas mandatställningen i de åtta nordiska parlamenten av redaktionssekreteraren.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Vuoden 2018 toisen numeron pääteema on Pohjolan viime vuoden poliittiset tapahtumat. Islannissa ja Norjassa pidettiin parlamenttivaalit. Lisäksi Tanskassa ja Suomessa järjestettiin kuntavaalit. Ruotsissa on vaalit vasta 9. syyskuuta 2018. Näiden viiden maan katsauksista vastaavat Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle ja Maggie Strömberg. Päätoimittaja on kirjoittanut tiivistävän johdannon.

Ruotsin Norden-yhdistyksen Bo Anderson analysoi pohjoismaisen yhteistyön tunnusmerkkejä. *NT*:n sarja johtavista pohjoismaisista lehtimiehistä päättyy Tanskaan. Peter Wivel kirjoittaa *Information*-lehden legendaarisesta päätoimittajasta Børge Outzesta. Toimitussihteeri Lena Wiklund on käynyt ruotsalaisen taiteilijan Peter Dahlin huomiota saaneessa näyttelyssä Sven-Harryn taidemuseossa Tukholmassa. Artikkelin skandinaavisesta rahaunionista on kirjoittanut Jørn H. Kjær. Anja Kuusisto kirjoittaa hiljattain kuolleen suomenruotsalaisen näyttelijän Birgitta Ulfssonin muistosanat. Pohjoismaiden neuvoston musiikkipalkinnon saajaa Susanna Mälkkiä on haastatellut Wilhelm Kvist.

Pääjohtokunnan puheenjohtaja Björn von Sydow esiintyi Ruotsin kansallispäivänä 6. kesäkuuta Kungsörissä. Hänen puheensa on vinjetin *För egen räkning* alla. Anders Ljunggren käsittelee palstalla *Krönika om nordiskt samarbete* pohjoismaiden riippuvuutta muista maista.

Letterstedtska föreningens antologiaa "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet" käsitelleistä Oslon ja Reykjavikin miniseminaareista keväällä 2018 raportoivat Jan Kløvstad ja Snjólaug Ólafsdóttir.

Bokessän on päätoimittaja Claes Wiklundin kirjoittama. Se käsittelee kansanpuolueen entisen johtajan Lars Leijonborgin muistelmia ja viittaa myös muiden ruotsalaisten liberaalijohtajien muistelmiin tai elämäkertoihin.

Kring böcker och människor koostuu neljästä artikkelista. *NT*:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei käsittelee norjalaisten ja ruotsalaisten runoilijoiden kokoelmaa. Sesselja G. Magnúsdóttir arvostelee islantilaisen balettimestarin Helgi Tómassonin elämäkerran. Skandinavismia käsittelevän antologian ilmoittaa *NT*:n suomalainen toimittaja Guy Lindström. Patrik Harald kirjoittaa suomalaisen elinkeinoelämäprofiilin Sixten Korkmanin globalisaatiota käsittelevästä kirjasta.

Lopuksi toimitussihteeri tiivistää Pohjoismaiden parlamenttien paikkojen jakautumisen.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetsspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2018 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2018 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefotid fredagar 10-12
E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel +46-(0)70-6457404. E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsvej 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no